

JAKIN

AGURTZANE JUANENA
GABRIEL CELAYARENGANA HURBILTZEKO

JOSE ANGEL ASCUNCE
ETIKA ETA ESTETIKA BLAS DE OTEROREN
POESIGINTZAN

JOAN MARI TORREALDAI
CELAYA ETA OTERO ZENTSURATZAILAEN IRITZIRA

GURUTZ ANSOLA
EUROPAKO EKONOMI ETA MONETA-BATASUNA

ASKOREN ARTEAN
EGUNEN GURPILEAN

68

URTARRILA-OTSAILA 1992

EN
REK
reta
ta
a

JAKIN

68

URTARRILA-OTSAILA 1992

Kultura eta Turismo Sailak diruz lagundutako aldizkaria

AURKIBIDEA

Z	ENBAKI HONETAN	7
G	URE IRITZIZ	9
G	AI NAGUSIA	19
	AGURTZANE JUANENA GABRIEL CELAYARENGANA HURBILTZEKO	53
	JOSE ANGEL ASCUNCE ETIKA ETA ESTETIKA BLAS DE OTEROREN POESIGINTZAN	83
	JOAN MARI TORREALDAI CELAYA ETA OTERO ZENTSURATZAILEEN IRITZIRA	
G	AI AK	107
	GURUTZ ANSOLA EUROPAKO EKONOMI ETA MONETA-BATASUNA	
E	GUNEN GURPILEAN	137
	ASKOREN ARTEAN	

© JAKIN

JAKINEKO IDAZLANEZ INON
BALIATZERAKOAN AIPA BEDI,
MESEDEZ, ITURRIA

JAKIN

ALDIZKARI IREKIA DA ETA EZ
DATOR NAHITAEZ IDAZLEEN
IRITZIEKIN BAT

ZUZENDARIA

JOAN MARI TORREALDAI

ERREDAKZIO-BATZORDEA

PAULO AGIRREBALTZATEGI - JOXE AZURMENDI - JOSEBA INTXAUSTI

IDAZKARITZA ETA ADMINISTRAZIOA

Tolosa Hiribidea, 103-1.C - 20009 Donostia - Tel. (943) 21 80 92 - Fax 21 82 07

1992ko PREZIOAK

BARRUAN	HARPIDEDUNA	EZ HARPIDEDUNA
Harpidetza	4.000 pta.	—
Ale arrunta	1.000 pta.	—
KANPOAN		
Harpidetza	4.550 pta. (228 FF)	—
Ale arrunta	760 pta. (38 FF)	1.150 pta. (58 FF)

SUMMARY

EDITORIAL

JAKIN

Within the context of the debate on the budget of the Cultural Council of the Basque Government, *Jakin* asks, in its editorial, a thorough meditation about the present-day cultural policy and exposes the basis on which the new policy should be structured.

AN APPROACH TO GABRIEL CELAYA

AGURTZANE JUANENA

The work of Gabriel Celaya, the writer from San Sebastián, is both extensive and heterogeneous. Although Celaya is above all a poet, he has also written novels, plays and essays. Beginning herself on the author's texts and on the opinions of critics, this author initiates an approach to the whole body of Celaya's work, touching upon its ethical and aesthetic commitment.

ETHICS AND AESTHETICS IN THE POETRY OF BLAS DE OTERO

JOSE ANGEL ASCUNCE

The comprehension of the poetry of Blas de Otero depends as much on the understanding of both its ethics and its aesthetics. The author offers a global vision of the poetic writing of the lyricist from Bilbao, delimiting its expressive forms and outlining its contents of expression.

THE CENSORSHIP'S OPINION ON CELAYA AND BLAS DE OTERO

JOAN MARI TORREALDAI

The work here gathers together reports made by "readers" or censors with regard to the works of Gabriel Celaya and Blas de Otero. The task of these "readers", within the organization chart of administrative or censorship control, consists of the reading, assessment and proposal for subsequent resolutions, prior to the publication of the work.

THE EUROPEAN ECONOMY AND MONETARY UNION

GURUTZ ANSOLA

The author studies the decisions made at the Intergovernmental Conference held in Rome in December 1990 on the economic and monetary union of Europe, setting aside the Conference of Maastricht for another is-

NEWS TODAY

VARIOUS AUTHORS

sue.

In the new format of this section, the four authors, each one dealing with his or her own area, gather together current events in the world of culture, science, art and entertain-

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun hau bigarren aldiko 68. zenbakia da eta 1992ko lehena.

Aspaldiko partez, *Gure iritziz* sailarekin ematen diogu hasiera urteari. Editorial gisa planteatzen ditu aldizkariak euskal kulturak beharko lukeen politika berriaren oinarriak eta jokabideak. Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailaren aurtengo aurrekontuek sortu duten interesa eta eztabaidaren testuinguruan aurkezten ditugu guk geure gogoeta eta irizpideok.

Zenbaki honetako *Gai nagusia* aurrekoaren ildo beretik dator. Han, Juan Larrea eta Angela Figuera aurkeztu genituen. Euskal Herriko beste bi olerkari dakartzagu oraingoan. Gabriel Celaya donostiarraren azterketa Agurtzane Juanenak eskaintzen du, eta Blas de Otero bilbotarrarena J.A. Ascuncek. Biek aztertzen dute autoreon idazlana eta jarrera etiko-estetikoa.

Bai Celaya eta bai Otero zentsuraren ikuspegitik aurkezten ditu Joan Mari Torrealdaik. Bi autoreon zenbait lan buruz zentsuratzailleek emandako iritziak agertzen dira bertan.

Gaiak sailean Gurutz Ansola Europako ekonomi eta mone-ta-batasunaz ari da bere lanean. 1990eko Erromako bilera aztertzen du oraingoan, atzeraturik gelditu dena, baina hur-rengo batean emango digu Maastricht-en ospatuaren azter-keta.

Egunen gurpilean sailari berri on bat ematen diogu zen-baki honekin batera. Urte osoan arituko zaizkigu oraingo lau idazle hauek, Ramon Saizarbitoria, Jesus Gil, Inaki Irazabal-beitia eta Begoña del Teso, bakoitza bere sailean. Kultur mundu anitzaren presentzia finko eta bizi bat ziurtatu nahi dugu emanaldi bakoitzean.

GURE IRITZIZ

EMAN TA ZABAL ZAZU

KULTUR POLITIKA BERRIAREN ALDE

Eusko Jaurlaritzak bere Kultur Saileko 1992ko aurrekontuak 1.500.000.000 pezetetan jaitsi ditu Euskararen eta Euskal Kulturaren sustapenerako. Ezaguna da horrek sortu duen zalaparta sail horietan lanean diharduten erakunde eta elkarreetan, beraiantzako diru-laguntzetan izango bait du erasanik handiena aurrekontuen murriztapenak.

Murriztapenok, ordea, ez dira krisi ekonomiko bereziren baten ondorio, Sailaren aurrekontuek oro har 1.500.000.000 gora egin bait dute. Sailaren barruko bestelako proiektu eta ekintza "handitara" ixuri dira aurrekontuak: Guggenheim, Expo-92, Anoetako estadioa, etab. Horiek dira ageriko arrazoiak; eta gaitzerdi, horiek aurtengo gastu soilak balira; nahiz eta erakunde publikoen diru-laguntza nahitaezkoa duten elkarre eta ekintza kulturalentzat urtebeteko hutsuneak betirako heriotza ere ekar dezakeen.

Baina kezkarrienak Kultur Sailburuak aurrekontuen aurkezpenean agertu dituen justifikazioak dira, aurrerantzeko kultur politikarako irizpideen seinaleak direlako nonbait. Kultur politika orokorrari buruz *gogoeta sakona* egin beharraz... horren *birmoldaketaz...* *katarsiaz...* hitz egin zuen orduan berak.

Iradokizunak dira oraingoz, eta hitz horien azpian zer dagoen jakitea ez da erraza, lehengo urteetan hasitako politika aurrerantzetan legezatu eta areagotu egiten dela sumatuko ez bagenu. Baina susmoetan ez gelditzeko, hain zuzen ere, beharrezkoa da Kultur Politikari buruz *gogoeta* eta eztabaida sozial zabal-sakonak irekitzea, non parte bizia hartu behar bait dute euskalgintzan eta kulturagintzan egile eta eragile diren guztiak. Izan ere, aurrerantzetan aurrerantzetuak egitean —beti bezala, bestalde—, larriena agian beste hau izan da: diru-laguntzen murriztapenak edo ukapenak jasan behar zituzten erakunde eta elkarteekin inolako elkarrizketarik eratu gabe, eta horietako askori behintzat, aurretik berririk ere eman gabe erabaki direla.

Estilo politiko txar baten adibide da, ordea, jokabide hori, filosofia politiko jakin bati dariona. Eta hor kulturako jendeek topo egiten dute politikariekin. Hori da larriena, eta ez aurrerantzetan aurrerantzetuaren arazoak. Horregatik, oraingo eztabaida honek egokiera ireki beharko luke, Eusko Jaurlaritzak hasieratik daraman kultur politikari buruz *gogoeta* oinarritzakoa egiteko.

KULTURA, EUSKAL KULTURA

Herritarren komunikazio-gertakaria da kultura. Hori bizia izango bada —eta horrelakoa nahi dugu Euskal Kultura—, etengabeko kreazioan oinarritu behar du: sormenaren *humus* aberatsean mantentzen da kultura. Kreazioan oinarrituriko komunikazioak, berriz, partizipazioa esan nahi du; herritarrak partaide izatea eta ez ikusle huts.

Kultur politika egokiak herritarren ekimena bultzatu eta sendotu behar du. Eta herritarren kulturazko partaidetza bultzatzera ez doan kultur politika okertzat jo behar dela uste dugu. Jabetuta gaude agintari politikoarentzat zailena horixe dela, katramilatsuagoa eta politikoki arriskutsuagoa ere badelako, bere kabuz obra “handiren” bat eraikitzea baino. Hala ere hortixe jo behar da, ez hitzez bakarrik, eta bai egitez ere.

Hiru kontzeptu eta jokabide aldendu behar ditu horrek funtsean: 1. Kultura merkatuko legeetan hustutzearena, 2. Kulturazko espektakulu bihurtzearena, 3. Kultur politika dema eta apostuaren dinamikan sartzearena.

Kulturgintzaren alderdi ekonomiko, komertzial eta enpresariala ukatu gabe, ezinezkoa da hori merkatuaren eta konkurrentziaren lege hutsetan kokatzea, beraren izaera ito gabe.

Kulturaren ikuspegi “espektakularra” nagusitzen denean, kulturaren beraren bizitasuna arriskutan ipintzen da eta herritarren pasibotasun kulturala sustatzen.

Kulturak lehiatzea eskatzen du noski, sormenaren dinamika horixe delako. Kulturako lehia, sormena eta lana saritzekoak dira. Baina lehiaketa norgehiagokaren sareetan nahasten denean eta gutxi batzuren sariketaren politika nagusitzen denean, elitismoan erortzeko arriskuaz gain, elkartasun eta komunikazio-balioaz hustu egiten da kultura. Jokoaren eta kirolaren lehia behar baldin badu kulturak, kulturgintza ez da apostu-plaza bihurtu behar.

Kulturaren kontzeptu horren barruan hizkuntzak duen garrantzia nabarmendu behar dugu, kulturaren dimentsio nagusietako bat izateaz gain, horren azpiko egituratzaile, horren azkenburuko adierazle eta horren funtsezko komunikatzaile delako.

Euskal kulturaren definizioaren eztabaidatan sartu gabe, Euskal Herriaren berreraikuntzan euskalgintza eta kulturgintza beretzekinak dira; biak doaz batera zorionean eta zoritxarrean; horregatik erakunde publikoen aurrekontuetan ere Euskararen sustapenerako eta Kulturako lerroak ez dira paraleloak, eta bai bateratzekoak. Euskararen berreskurapenaz eta

euskalgintzaz ari gara aldi berean, nahiz eta Administrazio Publikoan departamentu ezberdinen eginkizunak izan.

Merkatuaren lege eta apostuaren dinamika soiletatik aterata, kulturgintza, orokorki hartuta, beti da defizitarioa, ikuspegi ekonomikotik begiratuta. Horrek ez du esan nahi kulturaren alorrak ere izan behar ez duenik, bere neurrien eta bere legeen arabera, ekonomia orokorra eragile eta suspertzaile, kulturgintzak ere alderdi ekonomikoa eta enpresariala badituelako. Baina babes ekonomikoa beti beharrezkoa izan du eta izan beharko du kulturgintzak, orokorki hartuta.

Hemen Euskal Herriaz ari gara, beraren egoera kultural-linguistiko konkretu honekin. Beraren hizkuntza —Euskara— minorizatuarekin eta beraren hedapen txikiko euskal kulturarekin, ezinezkoa zaio euskal kultur produkzioari ez bertako erdarazko kultur produkzioarekin eta ezta atzerriko produkzioarekin konkurrentzia komertzialean sartzea. Homegatik, Euskal Herriaren berreraikuntza-politikaren barruan, euskararen berreskurapen osoa eta euskal kulturaren indartzea funtsezkotzat jotzen baldin badira, nahitaezkoa da gizarte osoaren eta erakunde publikoen aldetik horien aldeko neurri legal, politiko eta ekonomiko bereziak hartzea, babes-politika espezifikoa medo “diskriminazio positiboaren” bidez. Merkatu “libreko” legeen borroka-zelaian babes guztiz berezia behar dute euskalgintzak eta euskal kulturgintzak, Euskal Herri honetan libertatearen alorra izango baldin bada kultura.

Testuinguru honetan nahi ditugu ondoko gogoeta guztiak egin, eta geure irizpideak markatu.

KULTURA BABESTUA, KULTURA LIBREA

Kulturgintza ren babesak hainbat forma hartu izan ditu historian zehar: herritarren militantziazko aportaziotatik hasi, mezenazgo pertsonaletatik jarraitu, erakunde pribatuen esponsorizaziotik pasa eta erakunde publikoen subentzio eta bestelako diru-laguntzetaraino.

Euskal kulturari gagozkiolarik, lehenengo formak eduki izan du garrantzi apartekoa. Norbanakoen mezenazgoak ez dira falta izan euskal kulturarentzat, baina guztiz unean unekoak izan dira. Erakunde pribatuen esponsorizazioak historikoki eta tradizionalki eragin txikia izan dute euskal kultura babestean; izan zen alditxo bat esperantzazko, diktaduraren ondoko urteetan, baina Euskal Herriko erakunde publiko “berriak” finkatzean, horien eskuetan utzi dute gehienbat. Horrelako esponsorizaio-sistema sustatzeko eta bideratzeko tresna legal egokirik ere ez dugu eduki.

Euskal erakunde publikoen eta agintaritzaren eginkizuna premiazkotzat eta behar-beharrezkotzat hartu izan dugu eta hartakotzat hartzen dugu, euskal kulturaren berbizkundearen proiektuan. Maila guztietako erakunde publikoek —gobernu autonomikoak, foralak nahiz departamentalak, diputazioek nahiz udalek— dute beren eginkizuna kulturaren alorrean; guztiek parte hartzea eskatzen dugu euskal kulturaren sustapenean; eta nahitaezkoa dela uste dugu horien arteko koordinazioa, kultur politika koherentea eta eraginkorra bideratzeko.

Agintaritza publikoak bide asko ditu, kultur politika markatzeko eta kulturgintza ekonomikoki sustatzeko: horien arteko bat besterik ez da zuzeneko subentzioena (edota beka, bidai-burtsa, sari, etab.ena). Ez dugu ikusten kulturgintzaren eta euskalgintzaren alorrean zergatik ez den onartu, mundu ekonomikoan normaltzat, bidezkotzat jotzen den erakunde publikoen esku hartzea, laguntza eta neurri konkretuak ipintzea, euskal kulturak berez dituen defizitak zuzentzeko eta orekatzeko, bazterkeria edo utzikeria dirudien “liberalismoa” praktikatu beharrean.

Irizpide orokor gisa, botere publikoen interbentzioak kulturaren alorrean, bestelakoetan baino areago, funtsean subsidiarioa izan behar duela uste dugu. Herritarren kultur ekimenari eragitera, eta kulturgintzarako espazio librea sortzera eta eratzerako behar du horrek, zuzeneko gidaritzaren eta kontrol politikoaren tentazioan erori gabe. (Esan gabe doa noski, emandako diru-laguntzen erabileraren kontrola eskatzeko eskubidea eta betebeharra dutela). Baina erakunde publikoen

babesak ahal denik “diskretoena” izan behar duela uste dugu kulturaren autonomia eta kulturgintzako askatasuna ez eragozteko. Erabat onartezinezkoa da kultur laguntzaren ordaineko faktura politikoa kobratzeko jokabidea.

Alderdien politika konkretuaren gainera, oinarriko lege eta arau iraunkorrak beharrezkotzat jotzen ditugu, kulturgintzan dihardutenek jakin dezaten zein joko-zelaitan ari diren jokatzeko. Gobernu bakoitzaren politika-jokabideen barruan, subentzio-irizpideak ahal den objektiboki markatuta eta alde aurretik ezarrita egon behar dute, edozelako menpekotasun politikoak, “Damoklesen ezpatak” eta autozentsurak saiesteko eta egitasmoak luzarora planifikatu ahal izateko, eta une bakoitzeko sorpresa berriekin aurki ez daitezeko kulturaren alorrean erantzukizunak hartuak dituztenak.

Kultur sormenerako askatasun-zelaia eratzeko bidean, guztiz egokia iruditzen zaigu, edonongo kultur ekimen eta ekintzetarako azpiegiturak sortzeko politika. Proiektu konkretuak, iraunkorrak nahiz unean unekoak, burutzeko zuzeneko diru-laguntza bera baino egokiagoa izan daiteke oro har azpiegitura orokorrak eratzeko politika, euskararen etorkizuna aldian aldiko laguntzak ezar ditzakeen baldintza eta hipoteka politikoak menpe egon ez dadin.

Erakunde publikoen zuzeneko diru-laguntzak badituzte bestelako forma “diskretoagoak”, aurrekontuetako partidez edo zuzeneko laguntza finantzarioez gain. Horien artean dago kultur alorreko enpresa eta ekintzetarako kreditu bigunena, nahikoa erabiltzen ez dena.

Era berean, erakunde publikoek, beren zuzeneko diru-laguntzen interbentzioaz gain, badute bestelako baliabide garrantzikorik kulturgintza ekonomikoki bermatzeko eta kultur politika, beraiei dagokien neurrian, bideratzeko. Zeharkako laguntzak dira horiek: hau da, norbanakoen mezenazgoak eta erakunde pribatuen sponsorizazioak kulturaren alorrera bultzatuz, horretarako beharrezkoak izan daitezkeen exentzio fiskalak eta antzeko eragingarriak legeztatuz. Formula juridiko ezberdinak asma daitezke borondate politikoa bideratzeko.

Fundazioaren formula, esaterako, aski landu eta hedatu gabe dagoela uste dugu.

Jabetuta gaude Jaurlaritzaren eta beheagoko erakunde publikoen zuzeneko interbentzio juridiko eta finantzario bereziek badituztela eragozpenak estatuaren politika ekonomiko eta fiskal zentralistaren aurrean; baina, hain zuzen, kulturaren alorrean frogatu daitezkeela eta frogatu beharko liratekeela uste dugu, aurrenik eta egokien, Euskal Herriaren autogobernua eta maila guztietako agintaritzaren autonomia: horren eskubidea, horren beharra eta horretarako ahalmena.

OINARRIKO EUSKAL KULTURA

Kulturgintza jokoarekin eta kirolarekin alderatu dugunez, konparazioa aurrera eraman eta gara dezakegu: Euskaldunok nahikoa harro aldarrikatu izan dugu bertako futbolarien harrobia lantzearen politika. Lehen mailako selekzio handia, nazioartean irabazteko modukoa eratu beharrik ez daukagu derigorrez. Euskal kulturak Homerorik ez badu ere, badu Orixerik. Nolanahi ere, kanpotik datozen jokalariai eta horien “arteak” geure harrobia ren osagarri eta eragile izan behar dute.

Kultura fisikoaren alorrean baino gehiago balio du politika horrek kultura intelektual, literario eta artistikoarenean.

Kultura “autoktonoaren” eta kultura “unibertsalaren” arteko dikotonomiak faltsuak dira, Herriko kulturgintza bertan ondo sustraitua dagoenean. Nolanahi ere, kanpotiko inportazioak bertako kultur azpiegiturak sendotzeko eta bertako kultur sormena suspertzeko eta indartzeko izan behar du. Bestela, baten batek irudi gisa erabili duen horretan eror gaitzke benetan: Piramidea eta basamortuarenean. Piramidea egiteko harriak kanpoko harrobietatik ekarri zituzten itxuraz; horien figura erraldoiak ez du inguruko basamortuaren mortutasuna nabarmendu besterik egiten.

Zelai berde eta baso oparo gisa nahiago dugu irudikatu kultur alorra, egunero zaintzekoa eta lantzekoa. Bestelako kul-

tur ekimen “handiak” airera botatzen diren globo puztu bakar-
tiak izan daitezke, benetan bertako oinarriko kulturgintzar-
entzat ongarri bihurtzen ez badira. Ez dugu ukatzen horre-
lako proiektu batzuk berez izan dezaketela balio positiborik:
Euskal Herriaren irudia munduan aldarazten lagun dezakete.
Baina Euskal Herriak ez du izan behar produktu X dagoen
lekua, baina produktuak —agian apalagoak— ematen dituen
lekua: “eman ta zabal zazu”.

Kulturaren adiera partizipatiboaren ildotik, oinarriko kultura
indartu eta zabaldu behar dela uste dugu. Hori helburutzat
daukaten diru-laguntzek eta bestelakoek izan dezakete bene-
tan eragin biderkatzaile euskal kulturaren politika egokian.
Bestalde, oinarriko politika horretan eratu daiteke hobekien eta
fruturik handiena emateko moduan herrietako erakunde pub-
liko hurbilekoen eta bertan kulturaren alorrean diharduten
herritarren arteko lankidetzak, gaur egun hain aipatua eta
goraipatua den “sinergia” bideratzeko.

GABRIEL CELAYARENGANA HURBILTZEKO

AGURTZANE JUANENA

Celaya bezalako pertsona eta artista batengana iristea zaila da, bai obraren hedaduragatik, baita beronen heterogenotasunagatik ere. Asko da gaiari buruz idatzi dena bestalde. Lan honek, izenburuan dioen legez, hurbilketa bat izan nahi du; kritikari batzuen iritziak eta Celayaren testuak erabili ditut horretarako. Honi gaineraturik agertzen dira emakumezkoaren gaiaren inguruan prosa eta poesiatik aukeratutako zitak, teoria feministaren bidez ematen direlarik. Gaineratu esan dut, ohizko komentarioek ez dutelako gai hau aintzakotzat hartzen; baina ezinbestekoa nire (gure) irakurketaren funtsezko parte bat isildu nahi ez banuen. Mila esker bigarren parte honetan lagundu didan Mertxe Fernández Boga kideari.

GERRAOSTEKO POESIAREN ASALDARI

Espainian, 40 eta 50eko hamarkadetan, *poesia soziala*-ren izenez deitutako korronteari lotu ohi da Celaya. Angel González poeta eta kritikariaren ustez zera litzateke:

“Uno de los poetas que con más decisión y lucidez —en un momento caracterizado por la pasividad, la represión y el oscurantismo— asumió el intento de enlazar la literatura viva de la España de la posguerra con otras corrientes europeas ya prestigiosas —aunque a punto de dejar de serlo—: el arte comprometido y el realismo socialista.”¹

Nahiz saio hau gerra zibilaren aurreko urteetan ere gertatu zen (Prados, Alberti, Serrano Plaja), jarraitu baino inbentatu egingo da gero eta paper protagonista tokatuko zaio gertaera honetan Celayari. Angel Gonzálezen iritziz hiru pertsonaia bereiz daitezke autorearengan:

- Rafael Múgica, injineru instalatua.
- Juan de Leceta, idazle burgesa.
- Gabriel Celaya, poeta militantea, literaturak eskain dezakeen aldaketa-exemplurik egiazkoenetakoa.

Amparo Gastónen etorrera funtsezkoa izango da gizona eta idazlearen bizitzan. Hona hemen hasiera hartaz Amparok kontatzen duena:

“El Gabriel Celaya de 1946, es decir, Rafael Múgica, era un buen burgués ingeniero industrial, director gerente de una importante industria de ferrocarriles, ciudadano respetable y bien considerado en la sociedad de San Sebastián. Pero había que estar ciego para no ver que todo eso era una máscara como yo lo ví en el acto. Gabriel Celaya, el verdadero hombre oculto tras aquella máscara de buen ciudadano, era un hombre frustrado y desesperado que odiaba la sociedad en que vivía, la fábrica en que trabajaba y la familia que le atenazaba: un verdadero neurótico que, cuando yo le conocí, acababa de

salir a la calle después de tres meses de encierro y de renuncia a todo.”²

Sendabidea, barnea hondatzen ari zitzaion bizimodu bikoi-tzaren haustura izango da: lana utziko du, emaztea eta hiria aldatuko. Lehen urratsa, Norte editoriala sortzea da. Honi esker isolamendutik atera eta probintzietan sakabanaturiko —erbestaturiko— beste poetekin jarriko da harremanetan.

Juan de Leceta (goitizenez sinatzen zuen, enpresako admin-istrazio-kontseilariarentzat ez bait zen serioa injineru batek poe-sia idatz zezan), iraultza burgesa jada amaiturik, zegokion garaitik kanpo zegoen; eta ondraduegia zen erosokerian insta-latzeko. Garapena, engaiamenduaren estetikarantz izango da, poesia “etorkizunez kargaturiko arma”, “mundua eraldatzeko lanabesa” kontsideratuz. Aldakuntza lineala edo zuzena ez bada ere, guztiz nabarmena egiten zaigu konpromisu handi-enaren unera heldu arte: *Lo demás es silencio* (1952) eta, honen konfirmazio bezala, *Cantos Iberos* (1955).

Garaiko poesiaren eragina nabaria bada ere Celayarengan, beste hainbeste esan daiteke orduko poesiari begiratuz: Celayaren eraginpean dagoela. Bere obrak denboraldi osoa mugatzen du, pribilegio honek dakartzan ondorio logikoekin. Hainbat autorek imitatuko duen idaztankera izanik, hutsaldia gertatuko da baita ere. Imitazioek ez dute baina luzaz irauten; jatorriz baliotsua denak, ordea, bai. Kasu honetan, “soziala”ren desagerpena idaztankera bezala, onuragarria gertatu da lanaren onespentzarentzat, arrazoi desberdinengatik:

- obra honek “poesia soziala”ren esparrua gainditzen duelako
- imitatzailentzat erdietsiezina den sakoneko originaltasuna duelako (bai edukin, bai forma aldetik)
- obraren egiazkotasun eta komunikatzeko ahalmenegatik.

Aski da antologia bat gainbegiratzea, “konpromisuzko” jar-reraren ondoren eta aurretik ere ageri diren gai nahiz idaz-

molde ugarietz ohartzeko. Sozialekin batera, marka erromantiko, existentzialista, surrealista, abangoardistak aurkitu ahal izango dira:

“La obra de Celaya se presenta como una gran síntesis de casi todas las preocupaciones y estilos que forman el entramado de la poesía española del siglo XX.”³

Bestalde, originaltasuna, inguruarekiko erakusten da ezinbestean. Cernudak dioen legez, 1936ko poeten desira “poemetan dena esatea” baten, 1940ko egoera sozialak alderantzizko erreakzioa dakar: poetaren nahia isiltasuna da.

Dudarik gabe, “gaizkia” ahazteko gogo poetikoa da. Baina ahaztura honek epe sozial luzea hartzen duenean (diktatura), gaizkiaren ukapenak ia guztiaren ukapena dakar. Errealitateetik ihesi, intimismoan, iraganerako itzuleran, Jainkoagan babesten dira artistak uholdeka. Garai honetako poesia espainiarra errepikakorra da, monokordea. Beronen erlijiotasuna, bizitza konkretu eta bertakoari, errealari, muzin egiteko saioa. Angel Gonzálezen ustez, Dámaso Alonsok eta Vicente Aleixandre k bakarrik argitzen duten panorama gris honetan, Celaya ere kontutan hartu beharra dago.

Gerraosteko mundu poetikorako sarrerak, mundu hau iraultzeaz aparte, gerrak eihartu zuenarekin lotuko du. Lekuko pribilegiatua izanik —Madrilgo Estudianteen Egoitzan ezagutu bait zuen une hartako inteligentzia espainiarra—, inor ez zen bera baino deituago zeregin honetan.

Kritikariak funtsezko balio bezala azpimarratzen du Celayaren poesiak damaigun egiazkotasun-inpresioa. Nahiz egungo kritikak bereziki estimatzen duen kualitatea ez izan, oharterazi beharra dago Celayak ez duela kritikarientzat idazten, “gizozentzat, orokorrean” baizik. Angel Gonzálezek hasieran Celayaren poesia “poesia soziala”ren idaztinkerara ez murrizteko bazioen ere, amaieran alderantziz planteatzeko dio, agian poesia osoa dela soziala, ezaugarri berberagatik. Eta ezaugarriok azalduko lukete, orobat, obraren “unibertsaltasun eta iraupenaren” zergatia.

LAUROGEI POEMA-LIBURU, POETA HIRUROGEI URTEZ

Lehen liburua, *Marea de silencio*, Rafael Múgicak sinatzen du eta 1932-1934 bitartekoa da. Madrilgo Estudianteen Egoitzan emandako denboraldian idatzirik, entseiukarrean egina dago, orduko aniztasun literarioak eskaintzen zuena bereganatu nahian. J.R. Jiménez eta Lorcaren aztarnak, hiri eta modernitateari buruzko erreferentziak ultraismo irrazionalarekin nahasian, surealismoaren markak (Albertiren *Sermones y moradas*, Nerudaren *Residencia en la tierra*, antzera) nabariak dira. Nahiz Lecetak lehenengo eta Celayak gero guzti honen parte handi bat alde batera utzi, ondorengo obretan ere, irrazionala, ustegabekoa, misterioitsua, jolasketaren presentzia mantenduko dira, une pertsonal eta historikoaren adierazle, hastapenetan ezustekoa den perfekzioa aurkitzen da zenbait testutan:

“La noche peina pausada
sus trenzas largas y verdes;
huyen por las plazas -soledad cuadrada—
mujeres de plata con ojos de nieve.

Los gritos de la luna resuenan en los pozos;
en las alcobas hondas, donde los hombres tiemblan,
se agrietan los espejos, tensos de silencio,
lentamente, la noche vuelve la cabeza.”⁴

Kontutan hartzekoa da Celaya bera ez legokeela guztiz ados A. Gonzalezek iratxekitako eraginekin. Hona hemen bere hitzak:

“La primera influencia es de Alberti, hay también de Guillén. Pero no de Federico, aunque es el que tenía más cerca y le admiraba enormemente. Luego hay una influencia de Neruda, clarísima. Y más tarde Aleixandre que, en aquella época, era el menos estimado de la generación del 27.”⁵

La soledad cerrada, 1936az aurrekoa, nahiz 1947ra arte argitaratu ez, homogeno eta pertsonalagoa da. Poemen elementu amankomuna, kezka erromantiko hau: “la insignificancia del individuo frente a la inmensidad de lo otro.”⁶

(G. Domínguezek ere azpimarratzen du eragin errromantikoaren garrantzia. Berak dioenez, 1928an irakurtzen hasi zen idazle alemanak (Novalis, Holderlin, Nietzsche...) erabakiorrak izan ziren. Komentaristaren ustetan, Erromantizismoaren ekarpena sakonki asimilatzeraz heldu den espainiar bakanetakoa da Celaya. Azken honek kontatzen du Goethe eta Nietzsche direla 17 urteetatik bere autore gogokoenak.)

Corago aipatutako gaia, gizabanakoaren huskeria, gai nagusi eta errepikakorra izango da Celayaren obran. “Ni”a deuseztatzeko gogoia da, orain iradokia besterik ez, baina erabat nabarmena “Lo demás es silencio” delakoan:

“Ya dentro del bosque, me detengo, me espanto.
Son hojas que se agitan, mi sangre apresurada,
y, en la playa lejana, dos olas que retumban,
dos olas que golpean la soledad del mundo.

Esas nubes perdidas, ese cielo callado,
verde pálido y frío que se exalta hacia plata
es la imagen de un ser que se mira y que sueña
con horror y deleite su propio vacío.

A los dioses les basta contemplarse a sí mismos,
pero yo soy un hombre, soy de sombra y de sangre.
¡Oh rumor de este bosque! ¡Oh ráfaga! Parece
que, de nuevo, tú quieres llevarme.”⁷

Berrogeiko hamarkadan, Juan de Lecetak izenpeturiko tituluak datoz: *Movimientos elementales* (1947), *Objetos poéticos* (1948), *El principio del fin* (1949), *Se parece al amor* (1949), “indar behinenak” deritzenez dihardutelarik. Eta, nagusitu den estetikari zeharo aurre eginez, “Avisos de Juan de Leceta” eta “Tranquilamente hablando”, batez ere. Hizketa zuzen eta etxetiarra, komunikatzeko nahia dira aurreneko poemen ezau-garri:

“No quisiera hacer versos;
quisiera solamente contar lo que me pasa
(que es lo que nunca pasa),
escribir unas cartas destinadas a amigos
que supongo que existen,
quisiera ser el Bécquer de un siglo igual a otros.”⁸

“Unos cuentan sus penas, otros sólo sus días,
 todos, el cuento tonto de una vida cansada
 yo cuento mis bobadas (no sé si es poesía),
 miro en torno, no entiendo, cierro lento los ojos.”⁹

Norberkeria intimistaren aurrean, autokonplazimendurik gabeko indibidualismoa agertzen du, ez du bere buruarekiko disgustoa ezkututzen. Celayaren subjektibotasunak ez du bestalde poetaren “Ni”a bakarrik definitzen, irakurlearena ere hartu nahi du; eta honek, poema besterena kontsideratu ordez, bere burua bertan ezagutuko du. Edukinari begiratuta, dena kabitzen da poemetan, hala liriko nola prosaikoena; bizitza gu guztiontzat den moduan, sublime bezain groteskoa, etengabeko nahasturan. Celayari esker konturatzen da hainbat jende, ez dagoela objektu bereziki poetikorik, arruntena ere sartzen dela poesiaren esparruan:

“Porque todos vivimos y vivir sólo es eso.
 No es el amor, la dicha, una idea, el destino.
 Es tan sólo una sopa caliente, espesa y sucia.”¹⁰

Lezeta eszeptiko eta erlatibista da, gainera:

“Considero mis años,
 considero este mar que aquí brilla tranquilo,
 los arboles que aquí dulcemente se mecen,
 el aire que aquí tiembla, las flores que aquí huelen,
 este ‘aquí’ que es real y, a la vez, es remoto,
 este ‘aquí’ y ‘ahora mismo’ que me dice inflexible
 que yo soy un error y el mundo es siempre hermoso,
 hermoso, sólo hermoso, tranquilo y bueno, hermoso.”¹¹

Azken hau, zoritzarreko “Garaipena”ren ondorengo urteetan entzunik, protesta biziak sortera ditzake; baina poeta ez da munduko egoera konkretu batez ari, “bizitzako esentziaren funtsezko ederraz” baizik. “Gaizki”az ohartzeak, hain zuzen, beronen aurkako baieztapen bitalista dakar. Existentzia ez bait da bizia eta herioaren arteko hautaketa, bi hauen batasuna baino, ikaragarri eta alaiaren sintesia. Bataren onespenuak, bestearen dakar berarekin; txit premiazkoa zen garai haietan honetaz jabetzea. Hau da Celayak —baita Jose Hierrok ere—

garaikideentzat daukaten lezioa. Handik laster, alegrantza eta itxaropena errebindikatuko dira, “gizaki berria” lortzearen, artistaren betebehaz bezala; baina 1947an Celaya eta Hierro bakarrik daude.

A. Gonzálezentzat Celayaren “Tranquilamente hablando” eta Hierroren “Alegría”ren arteko kointzidentzia ez da kasuala, ezta bi autoreen arteko antza artistikoaren adierazle ere. Bizi-bulkada da berdina daukatena. Beste aldetik:

“Los admirables aciertos expresivos de otros poetas, Blas de Otero o José Hierro, por ejemplo, no tenían prolongación posible en otras voces, salvo en la de los habituales imitadores con vocación suicida. En cambio, la sorprendente e insólita voz de Juan de Leceta, menos brillante y menos lírica, elaborada sobre el habla común urbana, ni populista ni castiza, sin precedentes visibles en la España de la Dictadura, ejerció un estimulante efecto sobre una promoción de poetas entonces jóvenes que trataban de evitar los excesos líricos y los recursos brillantes, y buscaban su propia expresión en los registros cotidianos y conversacionales del lenguaje.”¹²

Hurrengo poemaren izenburua, “Todas las mañanas cuando leo el periódico”:

“Me asomo a mi agujero pequeño.
Fuera suena el mundo, sus números, su prisa,
sus furias que dan a una su zumba y su lamento.
Y escucho. No lo entiendo.
Los hombres amarillos, los negros y los blancos,
la Bolsa, las escuadras, los partidos, la guerra:
largas filas de hombres cayendo de uno en uno.
Los cuento. No lo entiendo.
Yo tengo mi agujero oscuro y calentito.
Si miro hacia lo alto veo un poco de cielo.
Puedo dormir, comer, soñar con Dios, rascarme.
El resto no lo entiendo.”¹³

Gabriel Celayaren izenez, *Las cartas boca arriba* (1951), jadanik guztiz erradikalizatutako tonu kritikorekin. Jarraian *Paz y concierto*, errealismo sozialistaren konfirmazio bezala,

eta *Cantos Ibero*s, honen gailurrean, tartean *Lo demás es silencio* dagoelarik. Autoreak azken honen hitzaurrean (1976ko argitaraldian) esaten duenez, berarentzat libururik inportanteena da, zeren bertan arazo pertsonal eta kolektiboak, barru-bar-rukua eta soziala, bat bait datoz. Luckacsek *Existenzialismo ala marxismoa?* argitaratu zuen garaikoa da. Aipatu hitzaurrean zera irakur daiteke:

“En los primeros años del 40, los intelectuales que subsistíamos en la Península pensamos que la actitud correcta era abstenernos de publicar en tanto la situación no cambiara. Y como siempre ocurre cuando uno se aparta de la lucha real, empecé a hundirme en los problemas trascendentales y filosóficos del “existencialismo”, que encarna el protagonista de la Cantata que el lector tiene entre sus manos (...) Pero el problema así planteado no tiene solución. Del debate entre un Coro tan confuso e inestable como el mar, y un Protagonista nihilista, sólo podrían nacer el Caos y la Fiesta orgiástica que, como una falsa solución y una apelación directa y espontáneamente vital de los instintos, estallan a mediados de esta Cantata. Es entonces cuando surge el Mensajero que, diciéndose portador de una Buena Nueva (el marxismo), trata de poner orden en un conflicto sin orillas.”¹⁴

Bata zein bestea Celayaren baitan daude, kontradikzio honek markatzen du barneko bizipena. Drama honetatik ezin goimailako izaki batengana joz askatu, ezen: “ez dago gizakia baino goragokorik” eta “gainerakoa —gutaz haraindi dagoena— isiltasuna besterik ez da”:

“Pero aunque la curación, mas que solución, de mi angustia tardó en llegar, el final, un tanto equívoco de esta Cantata, no debe engañar. Dice el Protagonista: ‘Y en el silencio brillan las estrellas tranquilas, /y hay alguien que contempla, desde lejos, mi vida’. Se equivocaría quien entendiera ese ‘alguien’ a lo divino. En lo que yo pensaba, como expliqué en ‘Penúltimas tentativas’ es en ese ojo que está a la vez fuera y dentro de nosotros, advirtiéndonos que sólo existimos los unos por los otros, para los otros y en los otros. Aunque todavía hoy, cuando hablamos de conciencia, pensamos en algo individual, la verdad es que estamos asistiendo a una gran mutación, no ya

social sino biológica, no ya moral, sino vital: Se trata del advenimiento de una conciencia colectiva que dejará en nada nuestras sacrosantas personalidades. “Lo demás es silencio” es sólo un episodio de esa lucha llamada a transformar radicalmente al Hombre.”¹⁵

Protagonistaren arazo existentzialak “sendatu” egiten dira, bada, *Cantos Iberos* delakoan. Sendakuntzak zerikusirik bide du “Ni” deuseztatuaren berriarekin, “Nadie es nadie” obraren ondoko testuan dagerrena:

“Hay que denunciarlo? El yo no existe. El yo es un encantamiento: Un aparato fácilmente manejable al que todos nuestros muertos recurren para “ser” de algún modo: un sistema tan milagrosa y provisionalmente oscilante que un cambio atmosférico, una palabra que nos dicen en voz baja, una emoción, una droga —quizá una película de actualidad, seguramente mala, pero siempre impresionante— alteran hasta extremos imprevisibles. Y sin embargo, aunque uno no es nada, debe responder de todo: del mundo entero y de todos los hombres que, secreta o patentemente, fueron y han de venir, son ya en nosotros coleando o germinando, como nosotros seremos en ellos.”¹⁶

Sasoi honetakoak dira, baita ere, poema epiko-dramatiko luzeak, *Las resistencias del diamante* (1957), esaterako. Bestalde, kezka etiko-sozialen seriotasunaren artean, transzendentziarik gabeko pausalekuak ere badaude, hala “De claro en claro” (1956) eta “Entreacto”:

“Abrir nuevas ventanas; sentir el aire nuevo;
pasar por un camino que huele a madre selvas;
beber con un amigo; charlar o bien callarse;
sentir que el sentimiento de los otros es nuestro;
mirarse en unos ojos que nos miran sin mancha,
¿no es esto ser feliz pese a la muerte?
Vencido y traicionado, ver casi con cinismo
que no pueden quitarme nada más y que aún vivo,
¿no es la felicidad que no se vende?”¹⁷

1961 eta 1962 urteetan, elkarren osagarri diren bi liburu: *Rapsodia euskara* eta *Episodios nacionales*, mintzaira herrikoiairen birkreazioak, salaketa-tonua sendo eta lauki mantentzen delarik. Hau da A. Gonzálezen iritzia:

“Pocas veces, en nuestra época, ha sido coronada con igual éxito la empresa de fundir en un texto literario el habla contemporánea y la función épica de la poesía tradicional. En mi opinión, esos dos títulos son los más importantes y creativos que Celaya dio a la imprenta en la década de los años sesenta.”¹⁸

Félix Marañak azpimarratzen du euskal kulturari buruz erakutsitako interesa: *Rapsodia euskara*, *La higa de Arbigorriya*, *Cantos Ibero s. Baladas y decires vascos* eta, azkenik, *Orígenes-Hastapenak* izenekoa. Aditu honen ustez, “Euskal Herriaren kontzientziarik gabe bere poesiak galduko luke erreferentzia nagusiena, bere nortasuna”.¹⁹

Euskara galdu izanak baldintzatu egiten du, ahatik, Celayaren obra. Bera ere oharturik dago horretaz ondokoa dioenean:

“Intenté una nueva puesta a punto de la poesía social aplicando ésta a la problemática de mi Euskadi natal mediante una combinación de sus viejas leyendas con su actual efervescencia revolucionaria. Pero esto no podía tener verdadero sentido mientras no me expresara en euskera, como lo hacía de niño, cuando aún no sabía el castellano. No obstante tanto *Rapsodia euskara* como *Baladas y decires vascos* son dos libros nacidos de mi más profundo sentir.”²⁰

1976an Celaya berri baten —beste baten— aurkezpena dator: *Buenos días, buenas noches*. Berria da zeren, izena aldatu ez duen arren, ukatu egiten bait du, batzuetan esplizituki, poeta subertsiboa:

“Si yo fuera un César
proclamaría el desorden, la anarquía,
el derecho a ser idiota
y como primera virtud ciudadana dictaría
la explosión de la risa:

la risa a todo trapo frente al orden,
frente al César, frente al mundo, frente a mí
frente a ti que me miras con cierta ironía.”²¹

Egia esan, birplanteamendua lehenagokoa da, hirurogeiko hamarkadaren erdialdekoa. *Itinerario poético* liburuaren sar-
reran azaltzen duenez, honen arrazoa, gizakia ez dela eredu
humanistetan (nahiz klasikoan, nahiz marxistan) erakutsi
digutenaren irudikoa. Guztiarekin ere, A. Gonzálezen iritziz,
Celaya desengainatu hau betiko Celaya dugu. Rafael Múgica eta
Juan de Lecetaren izenez kaleratu zen gizon berbera, kon-
tradikzioak azalezkoak dira, bulkada bitala, ostera, berdina.
Heriotzaren hurbiltasuna dela kausa, “indar behinenetara”,
“bizitzaren funtsezko mugimenduetara” itzultzen bada, ez da
atzera egin duelako. Ez bait da zirkulua, espirala baizik, bere
ibilbidean taxutu duena. Gustavo Domínguezentzat, aitzitik,
sasoi berria ez, hastapenatarako itzulera, Ezerezaren kon-
tenplazioa da. Metamorfosiaz azken emaitza, deuseztapena:
zirkulua hertsirik geratuko zen honela. Torrente Ballesterrek
Panorama de la literatura española cont e m p o r á n e a obran ida-
tzia du Celayaren poemak harturik, teoria metafisiko eta sozi-
ologikoak eraiki daitezkeela. Dakusagunez, hauek ez dira beti
bat etortzen.

“Con todo mi dolor metido dentro
me he asomado a la ventana.
Allí fuera parecía que no pasaba nada.
Los árboles temblaban levemente
y el río, aunque charlaba, no explicaba.
Las estrellas fulgían sin declararse heridas
y la noche parecía una música callada.
Era mentira. Ya sé. Todo me mentía,
si no serenidad, indiferencia.

Pero el que yo gritara mis pequeñas miserias
ante lo inmenso... ¡mira! ¡Qué vergüenza
creer que mis problemas son cosas medio serias!
No encontraba la paz sino la risa
de un mundo sin sentido y una explosión perpetua.”²²

Baina, une batean besterik pentsatu bazen ere, *Buenos días*, *buenas noches* ez da inolaz ere azkena. Geroztikakoak dira, besteak beste, *Parte de guerra* (1977), *Iberia sumergida* (1978), *Poesía hoy*. (1981)

Amparo Gastónek *Poesía hoy* deritzan antologiari egindako hitzaurrean, 1968 eta 1978 bitarteko garaia komentatzen du, konpromisuzko estetikaren ondorengoa, beraz. Berak ere protesta egiten du “Celaya poeta soziala” murrizketaren arinkeria dela eta. Izan ere “poesia soziala”ren garaia ulertu, aurreko “irrazionalismo surrealista” eta “metapoesia” kontutan hartuta, haiekiko erreakzio bezala, ulertzen da; subjektibismoaren aurkako erreakzio bezala, batipat. Badu, horregatik, argiagotzen duen aurretikoa eta gainditzen duen jarraipena ere. Celaya saiaturakoaren porrota honen bidez esplikaturiko litzateke:

“El fallo de la Poética que aspiraba a anticipar una conciencia colectiva en la que el yo desaparecería, no por la imposición de un estado totalitario, sino porque el hombre en virtud de una previsible mutación, iba a convertirse en un animal de una nueva especie, con una conciencia en la que “lo social” prevalecería sobre “lo individual”, y esto no por razones morales o sentimientos caritativos, sino por razones biológicas y motivos económicos.”²³

“Lírica de Cámara” izeneko poemak (1968-1969) desliluratik jaio dira, ordurarte bultzatu zuen fede humanista lagatzetik. Izenburua fisika nuklearrarekin dago erlazionatuta, honi buruzko erreferentziak datoz poema bakoitzaren atalean Fisika nuklearraren ikuspegi mikroskopikoa kosmosaren islada den bezala, gizakia ez da gehiago “gauza guztien neurria” izango, “karga elektriko multzoa” baizik. Ezer ez da zentzuzkorik, eta, balitz ere, gure kontzientzia ez litzateke bertara iritsiko. Nihilismoa da, guztia irensten duen erro-erroko nihilismoa: hizkuntza, kultura, “Ni” indibidual eta soziala, gizadia bera ere ez bait da existitzen. Ez gara harrituko, bada, honelako poemak aurkitzen baditugu:

“No tener lugar. No tener tiempo.
 Nunca tener el tengo,
 ni el centro.
 No existir. Bien así. Aquí.
 No tener tiempo. No tristeza.
 Sin yo no haber hoy,
 yo-yo, su, ni sentimiento.
 Gracias. ¡Oh!
 No decir. Sólo ser agua, deshilado.
 ¿Decir dice?
 No dice.
 No tiene tener tiempo. Decir,
 sin presente nunca, o siempre,
 lejos, o muy cerca, neutro.
 No tiene no. No tiempo. Er.
 Decir más sin tengo. Tener infinitivo.
 Sin más, ir, er.
 El agua no va. Ir. El verso. Ver.
 Volver a ir. Re-ir. Repetir.
 Sin sentir. Sin sen ¿qué? El agua sonar
 sin-sen-son, ir. Iririr. Ar, er,
 indef
 initivo
 Sin tiempo. Persona-cero.”²⁴

Zoratzen ari zaigu Gabriel, zakurra dela dio. (Baina idazten segitzen du) “Operaciones poéticas” (1969-1971) kezka teorikoak praktikara eramateko saioa da, poesi molde berrien ikerketa. Taxu berriko poesia soziala dago (eduki politikoaz gabeturik, kontzientzia kolektiboarekiko apelazioak irauten badu ere) eta transzendentziara aurkako poesia, alai izaten lehiatua. “Función de uno, equis, ene” (1973-1974) *Lírica de Cámara*-ren tematika berekoa da:

“Uno” es el yo aislado. “Ene” los otros o el colectivo y “Equis” una implacable e incomprensible orden que se rige según leyes o reglamentos no humanos: El del universo formado por unas micro y macro estructuras en las que nosotros desapareceremos sin ser siquiera advertidos. Pues nuestras fabulaciones, personalidades, ideas o culturas históricas no responden a

nada real. (...) Pero a fin de cuentas no tiene importancia. Siempre vivimos gobernados por algo que escapa a nuestra conciencia.”²⁵

Honenbesteko tragedia komediarekin amaitu behar, eta horra hor *La higa de Arbigorriya* (1974-1975), algara hutsa, dibertimendu erabatekoa. Halarik ere, barre egiteak ez du bizitzeko mina osoki ezabatzen. Euskal Herriko eskultoreek (Txillida, Oteiza, Basterretxea, etab.) sorterazten dioten hunkipena *Poemas prometeicos* (1973-1974) izenekoan isurtzen da. Eskultoreak egungo heroiak dira, forma gabekoari forma emanaz, abailtzen gaituen Deuserako aterpeak eraikitzen dituztenak.

Buenos días, buenas noches azken bolada honetako sintesi aberastua da. Alaitasuna ageri da berriro, esperantza izpi batez (gizadiaren aldakuntza posible ote?) eta, guztiaz gain, sosegu hagitz handiagoaz. Ez erabatekoa baina, ez babesleku-mina deusezteko modukoa. Hauxe da liburuaren bigarren zatia izena:

“Construimos refugios -nuestro cuerpo ya es uno—
órdenes, medidas, y fábulas, sistemas
mentirosos sin duda, ¡pero tan necesarios!
Porque el caos acecha, lo irracional nos puede
y lo absurdo nos vence, y todo es risa y muerte.

¿Que significa nadie? ¿Qué significa nada?
Tenemos que inventar la fábula del mundo,
dar un sentido al cero, vestirlo de aparato,
hacer de nuestras vidas fantásticas historias
que suenen a importantes sobre el run-run sabido.

(...)

No sé que nos aterra pero siembre buscamos
refugios. Son refugios delirantes. Son sueños.
Son tumbas, monumentos. Son secretos. Son libros.
Son imperios. Son obras en las que nos matamos.
Son el límite del cielo. Son el boquete del miedo.”²⁶

Iberia sumergida (1976-1977) bitxia da, bai daraman tesi-
agatik, bai bere testuinguruan gertatzen den berezitasuna-

gatik ere. Jatorrira itzultzeko deia da (penintsulako lehen biztanleengana, iberoenengana, gure izate “egiazkoa” hutsalduko zuten geroko kulturak baztertuz... bere azken obran, *Orígenes-Hastapenak* izenekoan, euskaldun eta kretarren arteko kultur erlazioaz ihardungo du).

Amparo Gastónek aipatutako liburuen azken atalean, “Poemas Orficos” delakoan, bizitzen lehiatu den eskritorea aurkitzen da atzera ere, zeinarentzat poesia den, bere lagunak dioenez:

“Un poder exaltante y vivificador y, sobre todo, una premonición de esa conciencia más humana de la que Celaya siempre ha hablado como ya dada en parte, y a la vez como anuncio de una mutación radical de nuestra condición actual.”²⁷

Bere bizitzaren azken hamarkadakoak dira, azken finean, *Penúltimos poemas* (1982), *Cantos y mitos* (1984), *Trilogía vasca* (1984, “Ixil”en lehen argitaraldia), *El mundo abierto* (1986) eta Felix Marañaren ardurapeko antologiak: *Gaviota* (1987), *San Sebastián, ciudad abierta* (1989), *Orígenes-Hastapenak* (1990).

Gaviotari buruz, hil baino hilabete batzuk lehenago, “bere antologia esentziala”, “bere bizitzaren liburua” zela zioen Celayak. Izan ere, horixe zuen helburu F. Marañaren hautaketak: Celayaren ibilbide poetikoaren funtsezkoena bildu. Lanaren ondorio bezala, obraren konplexutasunaz eta, aldi berean, barne-kohertziaz oharrazten du editoreak. Poemen (eta gainerako lanen) oinarri filosofikoa kontsidera daitekeena, hasierako obretan ere antzematen bait da. Ez dago bapateko hausturarik, prozesu intelektual eta kontsekuentea baizik.

Bestalde, *Penúltimos poemas* delakoak azken urteotako norabidea markatzen du. Alde batetik, “Hacia una poesía órfica” agirian, dagozkion planteamendu poetikoak aurkezten ditu eta, bestetik, lehen ere “Poemas órficos” izenekoan ageri zen kontzientzia hedatuan, orfikoan, murgiltzen da. *Cantos y mitos*, *El mundo abierto* eta *Orígenes-Hastapenak* izango dira honen jarraitzaile.

F. Marañak azken liburuaren hitzaurrean Celayak auker-
atutako titulua komentatzen du. Arestian A. Gonzálezek eta G.
Domínguezek aipatu bezala, hastapenatarako itzuleraz ari da.
Zein hastapen? Literatur tradizio amankomunari dagokiona,
alde batetik; eta, bestetik, hastapen espezifikokoago bat, giza-
kiaren kezka nagusi eta betikoen sorburua dena. Hastapenak,
bestalde, euskal kulturaren jatorriaren erreferentzia dira “Ixil”
eta “Minotar kantoriak” poemetan desarroilatuak:

“Nosotros, vascos, que fuimos un día expulsados
de nuestros focos cretenses por las tribus aqueas
belicosas y crueles que arrasaron los reinos
de la Gran Diosa Madre pacífica y sagrada
para imponer su ley, su guerra y su dominio,
seguimos recordando lo que fuimos un día,
anteriores al mar que ahora llaman latino,
nuestro mar, nuestro mar que sólo era cretense:
Nuestro ser, nuestros cantos, nuestro sentir secreto
son los mismos que un día fueron sin duda en Creta.”²⁸

Iberia sumegida-n iberoen kultura errebindikatzen zuen
moduan, oraingoan euskaldun eta kretarren arteko kultur
erlazioaz ari da. Celayarentzat, erlazio antropologiko hau ez
da mitiko edo sinbolikoa soilik, zerbait gehiago da. F. Marañak
aportazio originala eta taxuzkoa kontsideratzen duela esan
eta honela jarraitzen du:

“Pero si tiene una originalidad añadida este nuevo poemario es
el tono vital en el que Celaya nos habla desde sus cantatas. En
“Cantatas minóicas” se percibe un tono festivo, alegre, de una
expresión fervorosa. Cuando recientemente se le preguntaba
a Celaya qué había pretendido al escribir esos poemas, el
poeta respondió: ‘He procurado una poesía alegre, que ayude
a vivir. A fin de cuentas, es lo que importa.’ Excelente propósito
vital para coronar un proceso creativo tan intenso y original
como el que conforma la obra literaria de Gabriel Celaya.”²⁹

Ezin ahaztu, hala ere, Celayak berak ere liburuaren sar-
reran idatzitakoa:

“Haseran amaiera bada, eta amaieran, hasera, zer doa eta zer dator? Denok berdinean gaude, ez hemen ez han, ezerezean. Eta horixe da hastapena non dena egitear dagoen eta oraindik ez den: Paradisua; paradisu hutsa. Poesia besterik ez. Edo nork daki? Gehiago jakin al daiteke? Ba al da zerbait jakiteko? Memoria eta Esperantza bi ispilu dira bata bestearen islada direlarik. Eta zer isladatzen dute Herioa ez bada?”³⁰

HORREZ GAINERA: NOBELA, ANTZERKIA, SAIOA

Nahiz eta funtsean lan poetikoagatik ezagutua eta estimatua den, badira beste alor garrantzitsuak ere, oso erlazio-atuta daudenak, gainera, poesiarekin. Bere produkzioak ehun obra inguru biltzen ditu eta, poema-liburuez gainera, narrazioa, saiakera, antzerkia, aurki daitezke. (Bibliografia zehatz eta gaurkotua nahi izanez gero, F. Marañak jasota dauka *Orígenes-Hastapenak* liburuan).

Obra benetan aberatsa, beraz, kohesioz egina, literatur jenero desberdinak erreferentzia amankomunez elkartzen dituena. Nik guzti honen aipamen labur-laburra baizik ez dut egingo hemen.

Tentativas, lehen obra prosan, 1934ean hasi eta 12 urte beranduago argitaratu zuen. Bertan, gaztaroko bizipenak konstatzen ditu, bere esperientziaz harantzago eramango gintuzketen mito eta arketipoez baliaturik. Idazmolde aldetik, saiakera eta nobela lirikoaren konbinaketa da. G. Domínguezen hitzetan:

“La importancia seminal de este libro, que podría considerarse también como un testamento provisional, resulta clara no sólo porque ahí está el fermento del pensamiento que se irá desarrollando en su obra narrativa posterior, incluida la obra de teoría crítica, sino también la actitud y los temas de la mayoría de sus libros de poemas.”³¹

Hurrengo elaberriak, *Lázaro calla* (1949), *Lo uno y lo otro* (1962), *Los buenos negocios* (1965), haren antzekoak dira. Lehen liburuari segida emanez, *Penúltimas tentativas* (1960) eta *Memorias inmemoriales* (1980), momentu bakoitzean, ibilbide intelektual eta bitalaren sintesizat har daitezke:

“La prosa de Celaya, con sus continuos cambios de punto de vista, con el juego entre la subjetividad y la impersonalidad, alcanza una fuerza creativa nada común. Características de su estilo proteico son las mutaciones de tono, las interrupciones para comunicar su mensaje experiencial, los protagonistas intercambiables, las intromisiones líricas. Una aventura personal, en suma, que necesita comunicar a otros. La vida y la obra de Gabriel Celaya como siempre unidas.”³²

Antzerkiaren alorrean, bi titulu kaleratu ditu: *El relevo* (1963, 1972) eta *Ritos y farsas* (1989). *El relevo*, bi aldiz argitaratua, behin baino gehiagotan ere izan da publikoaren aurrean antzeztua. *Ritos y farsas-ek*, Celayaren obra osoa biltzeaz gainera, autorearen sarrera eta F. Marañak egindako epilogo mamitsua eskaintzen ditu. Bertan kontatzen denez, Celayare n bokazioa goiztiarra da (1929an F. García Lorcak zuzendutako “La Barraca”n kolaboratzen zuen, eta lehenengo poemekin batera “Antzerkiaren Historia Orokor” bat prestatu zuen).

Liburuan jasotzen diren antzezlan laburrak 1929tik 1936ra idatzi bazituen ere, obra poetikoetan dramaturgiari buruzko erreferentziak behin eta berriz azaltzen dira. Poema asko, testu dramatikotzat har daitezke, “Cantatas” izenburu edo azpizzenburua daramatenak kasu: “Lo demás es silencio”, “Cantata en Alexandre”, “La buena vida”, “Cantata de Ayax”... baita bere azken poema ere, “Minotar kantoriak”.

Kezka estetikoak bultzaturik, arteaz, orokorki, eta poesiaz, partikulariki, teorizatu du: *El arte como lenguaje* (1951), *Poesía y verdad* (1960), *Exploración de la poesía* (1971), *Inquisición de la poesía* (1972), eta beste. Gainera, autore klasiko eta garaikideei (Herrera, Polo de Medina, Juan de la Cruz, Bécquer, Larrea...) dedikatuta dauka zenbait lan. Hitzaurreak, pren-

tsarako artikulua, itzulpenak, idatzi argitaragabeak... Celayaren ahalegin eta kultura oparoaren adierazpide dira.

Lehen aipatutako obran, *Itinerario poético*-rako sarreran, bilduta daude Celayak bere teoria estetikit aukeratu dituen pasarte esanguratsuenak. Aurrenekoak 1952koak dira, poesia sozial edo kontzientzia kolektiboaren garaiak idatziak, eta batek honela dio:

“Creo que la Belleza es un ídolo metafísico. La eficacia expresiva me parece más importante que la perfección estética.”³³

Hau honela, kantatzea, poesia egitea, arnasa hartzarekin parekatuko da. Poesia ez dadin elite baten ondarea bilaka —orain sakrifikatuko duena infinitutasuna irabazteko esperantzan— egunerokoaz ihardutea aholkatzen digu, hurbilaz. Poeta platondarrei kontrajarririk denboralistak daude, “orain eta hemen” delako errealitate estetikoaren besterik onartzen ez dutenak. Lekutze honetatik ondorioztatzen da gizaerazko guztia onetsi behar dela, ideiak bezala gorputzen beroa, erretorika, eta baita politika ere. Poemetan lokatza behar omen da:

“Un poema es una integración y no ese residuo que queda cuando en nombre de ‘lo puro’, ‘lo eterno’ o ‘lo bello’, se practica un sistema de exclusiones.”

“La Poesía no es un fin en sí. La Poesía es un instrumento, entre otros, para transformar el mundo. No busca una posteridad de admiradores. Busca un porvenir en el que, consumada, dejará de ser lo que hoy es.”³⁴

Ez da posible neutralitatea poesian, gizakientzat ere posible ez den bezala, zeren poeta oro gizakia bait da. Poesia komunikazioa da lehenenik eta behin, ezer ere ez gauza isolatua bailitzan kontsideratuta. Giza harremanetarako baliagarri gertatzen den momentuan sortzen da, eta, gainera, ez da giza-banakoarena, poeta konkretuarena. Poeta guztiak daude zorretan aurretik izan eta momentuan diren beste gizakiekiko, azken hauek artistak izan ala ez. Poetaren egitekoa benetan

gaitza da, ez bait da soilik berea adieraztea, besteak bere bitartez mintza daitezen boza ematea ere baizik.

Honen harian, entzuleriari, publikoari buruzko kontzepzioa birplanteatu beharra sortzen da. Lirika modernoak berrikuntzarik baldin badakar haxe da bat gizarte sail behekoetan, zabalenetan, bilatzen duela oihartzuna.

Aurrekoa, konpromisuko estetikaren garaiari dagokio, une konkretu bati, beraz. Celayaren planteamendua hori baino anitzagoa da, 1962an idatzi eta *Gaviota*-n jasotzen den zita honek erakusten duen bezala:

“El editor hubiera querido que en este prólogo yo dijera algo sobre mi idea de lo que es o debe ser la Poesía. Pero si en mis poemas más recientes están latentes, por distintos que sean, los que escribi hace veinte o veinticinco años, no ocurre igual con mi ‘poética’. ¿Qué puede haber de común entre la poesía concebida como una exploración de lo desconocido, según la entendía en los años de ‘La soledad cerrada’, la poesía como un fin en sí de ‘Objetos poéticos’, la poesía como un retorno a los orígenes de ‘Movimientos elementales’, la poesía confesional y coloquial de ‘Tranquilamente hablando’ o la poesía concebida como ‘un instrumento para transformar el mundo?’”³⁵

Azken finean, bere azken obran, *Poesia eta hastapena* izenaz euskaratu den sarreran, honako hitzak irakur daitezke:

“Honexen predikua egin nahi nieke poetei liburu honen sarrera gisa. Jatorrizko hizkuntzak mitoetan eta poesian irauten du zeren hizkuntza baita, bere buruari mintzatzen zaion hizkuntza, ez gizon arruntek elkarri ulertzeko edo elkarren artean, ez unibertsalarekin, komunikatzeko darabiltena. Egia esatekotan, nihork ez du hizkuntza arruntki erabiltzen nahiz horren xedea duen. Hizkuntza da gu erabiltzen gaituena, eta horrela sortzen du kolektibitatea. Zeren ez baita beste kolektibitate berariaz esaten duen hizkuntzarena baino, eta esatean guztiok izaki berean biltzen gaitu. Eta ez dago beste misteriorik nola jatorrizko hizkuntzarena baino. Eta hau, eta berarekin bat, Poesia, da adieraz ez daitekeen bakarra, nahiz ni beste askoren moduan alferrik saiatu naizen egiten.”³⁶

KONTZIENTZIAREN HEDAPENA, HIL ALA BIZIKO XEDEA

1987 urtean, bere poesiari buruz mintzatu behar zen hitzaldi baten hasieran, Celayak ondokoa planteatzen zuen funtsezko helburutzat:

“A lo largo de mi vida siempre he tratado de conseguir una sola cosa: alcanzar un estado de conciencia que me permitiera romper la conciencia cerrada del yo individual y conseguir otra, más allá de la que normalmente nos gobierna.”³⁷

Kritikariek ezinbestean sinplifikatzera jotzen duten arren, Celayak insistitu egiten du:

“Sólo he intentado una cosa: la que he dicho antes: expandir mi conciencia sólo personal y/o sólo humana para llegar a algo diferente pero que adivinaba sin límites conocidos.”³⁸

Honetatik sortzen da aurreneko interesa surrealismoarekiko, ohizkotasunari ihes egiteko promesa daramalarik, eragin handikoa izango dena Celayaren bizitzan. Mito, alegia, zeinu eta sinboloen iraunkortasuna ulertzen da baldin eta gizabanakoaren baitan giza historia osoaren presentzia onartzen bada, arketipoak eta Jung-en inkontziente kolektiboa, Celayak “kontzientzia magikoa” izendatzen duena:

“Hay un desconocido que me habita
y habla como si no fuera yo mismo”.

Norberama ez den kontzientzia hau, giza espezie bezala dagokigun kontzientzia diakronikoa litzateke. Atzera eginez, gero eta maila primitiboagoetatik igaroko ginатеke, munduarekiko erabateko fusiora, “sentimendu ozeaniarrera” heldu arte. Aurrera begiraturik, gure bizitzaren esperientzia funtsezkoena dugu, hots, existitzen den orori dagokion aldakuntzarena:

“Siempre he sido un poco nietzscheano y siempre he creído que la risa, la danza, el juego de las metamorfosis y, en último término, la comprensión de que el sí mismo no es el yo sino un más allá de la conciencia individual eran algo fundamental.”³⁹

Kontzientzia magiko-panikoaz gainera, surrealismoak badu zerikusirik Lautréamonten esaerarekin: “poesia guztiek egin behar dute, ez batek”. Surrealismo ortodoxoak defenditzen duen irrazionalismotik aldendurik, beste bide bat hartuko da bizimodua aldatzearren. “Inor ez da inor ere” sinesten denez gero, Poesiaren Historiak ez du jada izen propioaren beharrik. Iragana laburbiltzen zuen kontzientzia diakronikoaren aldean, gizadiaren kontzientzia sinkronikoa dago, kontzientzia kolektiboa, une konkretu bat osoki gordetzen duena.

“Lo esencial de esta conciencia colectiva —sincrónica— que viene a cruzarse, o quizás más bien a entrecruzarse con la conciencia mágica, diacrónica, consiste en que la poesía no pretende convertir una ‘cosa’, una interioridad, sino en dirigirse a otro a través de la cosa-poema o la cosa-libro. Porque, como he dicho muchas veces, la poesía no está encerrada y enjaulada en los poemas; pasa a través de éstos como una corriente y consiste precisamente en ese pasar transindividual, en este ser del creador y el receptor una para el otro y uno en el otro, en ese contacto y casi cortocircuito entre dos hombres que, más allá de cuanto puede explicitarse vibran a una.”⁴⁰

Edozein pertsona izan daitekeelarik poemaren jasotzaile, poeta komunikatu egingo da “subjektiboa baino prototipikoagoa” bilakatzen den heinean, bere banakotasuna gainditzen duen neurrian. Gizakia taxutzen duten indibidualtasunez gaindiko kontzientzi mota bi horiek kontsideratuz (magiko eta kolektiboa), mintzaira bigarrenengoaren parte bat:

“El poeta carece en realidad de personalidad (...) [Es] el lenguaje que se dice a sí mismo: el lenguaje que nos constituye a todos y a cada uno como un ser conjunto y colectivo”.⁴¹

Celayam poesia soziala ez zen poesia politikoa, batzuek horrela ententitu bazuten ere. Bere poemetako bat eskaintzen dugu adibide gisa:

“Pensáadlo, ser poeta no es decirse a sí mismo.
Es asumir la pena de todo lo existente,
es hablar por los otros, es cargar con el peso
mortal de lo no dicho, contar años por siglos,
ser cualquiera o ser nadie, ser la voz ambulante
que recorre los limbos procurando poblarlos.

A través de mí pasa: yo irradio transparente,
yo transmito muriendo, yo sin yo doy estado
al hombre que si mira parece que algo exige,
y simplemente mira, me está siempre mirando,
y esperando, esperando desde hace mil milenios
que alguien pronuncie un verso donde poder tenderse.”⁴²

Surrealismotik poesia kolektiborako iraganbidea hasieratik proposatu jomugaren —kontzientziaren hedapenaren— eraginez egiten da. Azken aldikoa “Poesia Orfikoa” da, zeren “egoentrismo” eta baita “geozentrismo humanista”ren ondorenean ere, heliozentrismo baten hertsiduran manten bait gaitetze, gure eguzki-sistema txiki horrezaz haragokoa enoratuz guttiz.

“A lo que debemos llegar es a una conciencia abierta, o mejor dicho, de lo abierto: Conciencia cósmica (...) Porque, entendida a fondo, “muerte del yo” quiere decir conciencia de la totalidad del ser, y no de la vida en todas sus formas sino de lo que vuelve imperceptible la diferencia entre lo orgánico y lo inorgánico, el BIOS y la FISIS, la vida y la muerte, lo vital y lo cósmico, lo colectivo y lo único. Pues lo que hay que buscar a fondo no es la conciencia del ser que uno es sino la del ser en uno.”⁴³

Hirugarrenmintzaira gure izate organikoaren kosmos inorganikoarekiko ukipenean sortzen da. Orain ohartuko gara aipatutako hiru mailak —hiru kontzientziak— “osotasun bateratua” besterik ez direla:

“El reino de la poesía, el reino órfico, porque Orfeo fue el que logró, como todo poeta debe lograr, esa hiperconciencia que permite comprender conjuntamente la variedad en la unidad del ser. Y al decir esto no quisiera que lo tomaran en un sentido seudomístico. Porque estoy hablando de una experiencia muy real que la poesía bien entendida le permite alcanzar a cualquiera. Y si llamo a ésta “poesía órfica” es porque en Orfeo se dan a una, según la leyenda, esas tres conciencias que, al unirse, producen la salvadora conciencia distendida o hiperconciencia.”⁴⁴

Orfikoak, Naturarekin bat izanik, gizaurreko egoeran bizi ziren: kontzientzia magiko-panikoan zeuden. Gizatalde bezala identifikatzen ziren gizabanako baino areago: kontzientzia soziala zeukaten. Eta, azkenik:

“Recordemos sobre todo que estos hombres esenciales —poetas de verdad— sabían de la conciencia cósmica, el ritmo universal, los poderes de la música y los números, la pulsación cuántica (mal comprendida, es cierto), el ciclo cósmico periódico, la pitagórica música de las esferas (‘la música callada, la soledad sonora’, de la que hablaba San Juan de la Cruz), todo esto dado a una con nuestros ritmos respiratorios y cardíacos, los de la danza, los del canto, y que al fin de cuentas no están muy lejos de las ecuaciones de Einstein, de Plank, de Broglie, de Bohr o de Bell. O de la música de Bach, claro, porque todo viene a ser lo mismo.”⁴⁵

Hiperkontzientzia edo kontzientzia hedatua da, non “humanismoek” ez duten zentzurik, guztia “per se” bait da, norberaren asmoekiko erreferentziarik batere gabe. Errealitatea eraldatzea ezinezkoa denez, kontenplazioa geratzen zaigu, eta ez besterik. Nietzschegana itzuliz, irria, dantza, metamorfosia eta “ni”aren deuseztapena topatuko dugu berriro, kontzientzia pertsonalaz gaindi:

“Y al fin de cuentas yo no soy el que soy, como dicen los individualistas y los personalistas, sino soy el que soy más allá de mi conciencia de quien soy. Porque en lo vasto del Cosmos no soy quien.”⁴⁶

Honelako zerbait kontatzen da ondoko poeman ere:

“Cuando parece que nada significa ya nada,
nos queda una alegría:

La falta de sentido:

la brisa.

Todo parece suelto y es sin ser:

Vibra.

Se parece en lo absoluto a una dicha no dicha,

llega al límite del hombre

mortal de cada día,

y rompiendo sus fronteras nos descubre que podemos

ser otras criaturas, tener otras razones,

reinventar la vida.

¡Transparencia de la brisa,

campo sin centros concretos,

onda del mundo en que todos vamos desapareciendo,

vestidos de blanco, con sombrero de paja,

y, ligeros, sonriendo!”⁴⁷

Oraindainokoak Celayaren gogoetak izan dira; goazen berriz kritikarekin. Leopoldo de Luisentzat zera litzateke:

“El poeta más problemático de nuestro tiempo. Ha señalado algunas veces cómo su obra plantea a la poesía problemas ontológicos (qué es y para qué sirve, cuál es su fundamento) y problemas teleológicos (qué se propone, cuál es su fin).”⁴⁸

Poetarengan kontzientzia magiko eta kolektiboa aldi berean gertatzen dira:

“Tal vez es mi poesía: poesía herramienta
a la vez que latido de lo unánime y ciego”.

Ikuspegi bikoitz honi (kanporantz, ekintza; barnerantz, “ahobateko eta itsua”) deritzo Leopoldo de Luisen original eta garrantzitsuena, obraren mamia. Kontzientziaren gaiarekin jarraikiz:

“La conciencia órfica funde la conciencia mágica con la colectiva y la cósmica, en una conciencia cero, que no es sino la muerte. La muerte, aunque no nombrada como ahora, estaba implícita en el leit-motiv del nadie es nadie; lo órfico se intuía en la latencia mágica que actúa desde tradiciones y mitos; lo colectivo agrupa en realidad común y lo cósmico nos instala como un acorde —o desacorde— en el concierto universal.”⁴⁹

Danteren poesia Santo Tomasen pentsamenduan oinarrizten den moduan, Celayak gai filosofikoak bakarrik ez, zientifikoak ere bildu ditu:

“Yo creo que un libro como *Lírica de Cámara* no tiene precedentes en la historia de nuestra poesía. No sólo por su tema que, claro, sería difícil, sino por su despiadada lucidez. Para mí resulta exponente del gran poeta que es Celaya, por encima del buen resultado de tal o cual poema.”⁵⁰

Magiko eta kolektiboaren arteko dialektikak filosofia existentzial eta marxistan dauka egokitzapena:

“Si, como ya se ha escrito y es sabido, el existencialismo va del hombre a la historia en tanto que el marxismo va de la historia al hombre, ningún cambio social vulnera la conciencia mágica, pero las categorías económicas determinan la conciencia colectiva. En esa encrucijada ideológica creo ver la obra de nuestro poeta.”⁵¹

Félix Marañak antzeko zerbait adierazi nahi bide du “La poesía es un arma cargada de futuro” poemari buruzko interpretazioaz zera oharterazten duenean:

“Acaso por necesidad todos pusimos el acento en la validez social del mensaje, que es innegable, pero no tuvimos reparo en mirar con detenimiento otras nociones del mismo poema, donde el futuro no es un futuro cualquiera, sino expansivo ...”⁵²

“Tal es mi poesía: poesía herramienta
a la vez que latido de lo unánime y ciego.

Tal es, arma cargada de futuro expansivo
con que te apunto al pecho.

No es una poesía gota a gota pensada.
No es un bello producto. No es un fruto perfecto.
Es algo como el aire que todos respiramos
y es el canto que espacia cuanto dentro llevamos.

Son palabras que todos repetimos sintiendo
como nuestras, y vuelan. Son más que lo mentado.
Son lo más necesario: lo que no tiene nombre.
Son gritos en el cielo, y en la tierra, son actos.”⁵³

Lan hau egiten hasi nintzeneko asmoetako bat, autoreak
nigan —beste hainbatengan bezala— eragindako hunkipena
esplikatzeari zen, nolabait. Berririo irakurriz bertsook,

“Tal es, arma cargada de futuro expansivo
con que te apunto al pecho”

badirudi ezin aurkituko litzatekeela, labur eta poetikoki esanda,
esplikazio hoberik.

BIBLIOGRAFIA

- CELAYA, Gabriel: *Lo demás es silencio*. Turner, Madrid, 1976.
CELAYA, Gabriel: *Cantos Iberos*. Turner, Madrid, 1975².
CELAYA, Gabriel: *Poesías completas*. Aguilar, Madrid, 1969.
CELAYA, Gabriel: *Canto en lo mío*. Auñamendi, San Sebastián, 1973.
CELAYA, Gabriel: *Dirección prohibida*. Losada, Buenos Aires, 1973.
CELAYA, Gabriel: *Itinerario poético*. Cátedra, Madrid, 1977⁴.
CELAYA, Gabriel: *Buenos días, buenas noches*. I. Peralta, Pamplona,
1976.
CELAYA, Gabriel: *Poesía*. Alianza, Madrid, 1981³.
CELAYA, Gabriel: *Poesía, hoy*. Austral, Madrid, 1981.
CELAYA, Gabriel: *Gaviota*. Repsol Exploración, Madrid, 1987.
CELAYA, Gabriel: *Ritos y farsas*. Txertoa, San Sebastián, 1989.

CELAYA, Gabriel: *Orígenes-Hastapenak*. UPV-EHU, Leioa, 1990.

ASKOREN ARTEAN: *Noticia de Gabriel Celaya*. Dir. Gen. del Libro y Bibliotecas, cop., Madrid, 1987.

1. "Mugikaiztasuna, zapalkuntza eta ilunbelztasuna besterik ez zen garaian, gerraosteko Espainiako poesia bizia Europan ordurako itzal handia —galtzeko zorian, baina— zuten beste korronteekin, hau da, konpromisuzko artearekin eta errealismo sozialistarekin lotzeko ahaleginari kemen eta argitasunik handienaz aurre egin zioten poeten arteko bat".

GONZALEZ, Angel: "Introducción" in *Gabriel Celaya: Poesía*, 7 or.

2. "1946ko Gabriel Celaya, hau da, Rafael Múgica, burges zintzoa zen, industri injinerua, trenbidegintza-lantegi handi bateko zuzendari, herritar errespetagarria eta oso onetsia Donostiako gizartean. Baina itsuak ere ikusten ahal zuen, neronek agudo ikusi nuen bezala, guzti hura moztarra besterik ez zela. Gabriel Celaya, moztarra atzean gordea zen egiako gizona, bizi zuen gizarteari, lan egiten zuen fabrikari nahiz lepoa estutzen zion familiari gorrotoa zion gizon frustratu eta itxaropengabea zen: neurotikoa zinez; nik ezagutu nuenean, hiru hilabeteko itxialdi batetik kaleratu berria zen."

GASTON, Amparo: "Prólogo" in *Poesía*, 38 or.

3. "Celayaren obra XX. mendeko espainiar poesiaren sarea osatzen duten kezka eta estilo gehienentziko sintesi handia da".

GONZALEZ, Angel: Op. cit., 11 or.

4. CELAYA, Gabriel: *Poesía*, 38 or.

5. "Lehenengo eragina Albertirena da, eta badu Guillénerenik ere. Baina ez Federicorenik, hurbilenik bera izan eta izugarri miresten banuen ere. Ondoren Nerudaren eragin argi eta garbia dago. Eta beranduago Alexandre dator, garai hartan 27ko belaunaldikoen artean estimaziorik txikiena zuena"

CELAYA, Gabriel: "23 respuestas de G.C." in *Noticias de G.C.*, 19 or.

6. "Gizabanakoaren balio hutsala besteren mugagabetasunaren aurrean".

GONZALEZ, Angel: Op. cit., 26 or.

7. CELAYA, Gabriel: *Poesía*, 50 or.

8. Ibid, 71 or.

9. Ibid, 75-76 or.

10. Ibid, 67 or.

11. Ibid, 77 or.

12. "Beste zenbait poetek, Blas de Otero eta José Hierro kasu, erakutsitako adierazgarritasun-lorpen mirezgarriek ez zuten jarraipiderik beste ahotsetan, beren-buru-hiltzaile diren ohiko imitatzaila horietan ez bazen. Aitzitik, Juan de Lecetaren ahots harrigarri eta bakarra, ez hain diztirante eta lirikoa, hirietako hizkera arrunt ez herrikoiz ez «jatorra»ren oinarrian moldatutakoa, eta Diktaturapeko Espainian aurrekinik gabekoa, eragile eta pizgarri izan zen gehiegikeria lirikoez eta baliabide diztiranteez ihesi nahirik adierazpide propioa eguneroko hizketaren erregistroetan bilatzen zuen poeta-belaunaldi gazte batentzat".

GONZALEZ, Angel: "Inquisición de G.C." in *Noticias de G.C.*, 19 or.

13. CELAYA, Gabriel: *Poesía*, 74 or.

14. "40ko hamarkadaren hasieran, Penintsulan genirauen intelektualek egoera aldatu bitartean jarrerarik egokiena ez argitaratzea zela uste genuen. Eta benetako burrukaz aldentutako bakoitzean gertatu ohi den bezala, «existentzialismoaren» ur sakon eta filosofikoetan murgildu nintzen, irakurleak eskuartearen duen kantata honen protagonistak hezurramitzen duen legez (...) baina horrela jarritako arazoari ezin irtenbiderik eman. Itsasoa bezain nahasi eta mugikor den Korua eta Protagonista nihilista baten arteko elkarriketak Suntsimendua eta Jai orgiastikoa besterik ez zezakeen sor; horixe da kantata honen erdialdean lehertzen dena, irtenbide faltsu gisa, instintoen bizitzako dei zuten eta espontaneo gisa. Orduantxe sortzen da Mezularia, Berri Ona [marxismoa] berarekin omen duelarik, mugarririk gabeko gatazka horretara ordena dakarrena."

CELAYA, Gabriel: *Lo demás es silencio*, 7-8 or.

15. "Baina nire estuasunaren sendabidea, irtenbidea baino, berandutu egin bazen ere, kantata honen bukaera nahasi-ilunak ez du inor okerbideratu behar. Protagonistak dio: «Eta isilean ari dira

dirdir izar lasaiaik. / eta bada norbait, urrunetik, nire bizitzari so». Oker legoke «norbait» hori era jainkotiarrez ulertuko lukeena. *Penúltimas tentativas*-en azaldu nuen legez, gure barruan bezala kanpoan den Begiaz pentsatzen nuen, batzuok besterengandik, besterentzat eta besterengan baizik bizi ez garela oharteratzen gaituen Begiaz. Egun oraindik ere kontzientziar ari garenean gauza indibidual batez pentsatzen badugu ere, egia esan aldakuntza handi baten aurrean gara, ez soziala, biologikoa baizik, ez morala, bizitzaikoa baizik: norbere nortasun sakratua hutsean utziko duen kontzientzia kolektiboa ari da sortzen. *Lo demás es silencio* gizakia errotik itxuraldatuko duen borroka horren gertakaria besterik ez da”.

Ibid., 9 or.

16. “Esan beharrik al dago? Ni-rik ez dago. Ni-a aztikeria hutsa da: nolabait «izateko» gure hildako guztiek eskura duten aparatu maneia garria: hain mirakulos eta behin-behingo kulunkaria, ezen aldakuntza atmosferiko batek, ahopeka esan dīguten hitz batek, emozio batek, droga batek —agian egun-eguneko filme batek, ziur aski txarra izanik ere beti ere txundigarria— ezin pentsatzuko mugetaraino aldatzen bait dute. Eta hala ere, norbera deus ez bada ere, guztiaren kargu eman behar: mundu guztiarena, izan ziren eta izango diren, guregan buztanka edo ernaka badiren, eta gu gu berea izango garen gizon guztiena.”

CELAYA, Gabriel: *Poesías completas*, 498 or.

17. CELAYA, Gabriel: *Poesía*, 119 or.

18. “Gure garaioan oso gutxitan izan du halako arrakastarik literatur testu bakarrean egungo hizkera eta poesia tradizionalaren funtzio epikoa baterabiltzeko ahaleginak. Nire ustez, bi izenburu horiek dira Celayak hirurogeitaka haietan inprimategira eman zituen garrantziko eta sortzaileenak”.

GONZALEZ, Angel: “Introducción” in *Gabriel Celaya: Poesía*, 28 or.

19. Maraña, Felix: In *Egunkaria* (1991ko apirilak 19)

20. “Poesia soziala eguneratzen saiatu nintzen, nire sorteri den Euskadiren arazoei aplikatuta, bertako legenda zaharrak eta egungo irakite iraultzailea konbinatuz. Baina horrek ez zuen egiazko zentzurik izanen euskaraz mintzatzen ez nintzen bitartean, txikitan erdaraz ikasi aurretik egiten nuen bezala. Dena dela *Rapsodia euskara* eta *Baladas y decires vascos* nire sentimendu sakonenetik sortutako liburua dira”.

CELAYA, Gabriel: “23 respuestas de G.C.” in *Noticias de G.C.*, 21 or.

21. CELAYA, Gabriel: “Poesía”, 149 or.

22. CELAYA, Gabriel: “Poesía”, 152-153 or.

23. “Kontzientzia kolektiboa aitzinatu nahi zuen Poetikaren porrota, kontzientzia kolektibo horretan ni-a desagertu egingo litzatekeelarik, ez Estatu Totalitarioa ezartzeagatik, gizakia aldakuntza sakon baten bitartez espezie berriko aberea bihurtuko litzatekeelako, «soziala» beti ere «indibidualaren» gainetik den kontzientziar, hau da, ez arrazoi moral edo karitatezko sentimenduengatik, arrazoi biologiko eta ekonomikoengatik baino”.

GASTON, Amparo: Op. cit., 16 or.

24. CELAYA, Gabriel: *Poesía, hoy*, 56 or.

25. “«Uno» ni isolatua da. «Ene» besteak edo kolektiboa, eta «Equis» lege edo arau ez-gizatiarrek gidatzen duten ordenamendu zorrotz eta ulertezina: mikro eta makroegituraz osatutako unibertsoarena, non gu oharkabean desagertzen bait gara. Izan ere, gure fabulazioak, nortasunak, ideiak edo kultura historikoak ez dira deus benetakorik (...). Baina azken batean horrek ez du garrantzirik. Beti bizi gara gure kontzientziari ihes egiten dion zerbaitek gobernaturik”.

Ibid., 21-22 or.

26. CELAYA, Gabriel: *Buenos días, buenas noches*, 72 or.

27. “Botere kemengarri eta biziemailea eta, batez ere, Celayak beti ia gertatuzat eman duen kontzientzia gizatiarragoaren premonizioa, eta era berean gure egungo egoeraren sakoneko aldakuntzaren iragarpena”.

GASTON, Amparo: Op. cit., 30 or.

28. CELAYA, Gabriel: *Orígenes-Hastapenak*, 15 or.

29. "Baina poema-liburu honek originaltasun osagarri bat baldin badauka, horixe Celaya bere kantatetan mintzo den bizi-areira da. *Cantatas mínóicas*-en aire jostatzaile, alai dago, esamolde gartsua. Berriki poema hauetan zer idatzi nahi izan zuen galdegin ziotenean Celayari, hauxe erantzun zuen: «Poesia alai batean saiatu naiz, bizitzen lagunduko duena. Azken batean, horrek du axola». Bularbeteko bizi-poza, Gabriel Celayaren literatur lana osatzen duen prozesu sortzaile trinko bezain originala burutzeko".

MARAÑA, Félix: "Originalidad en G.C." in *Orígenes*, 188 or.

30. CELAYA, Gabriel: *Orígenes-Hastapenak*, 10 or.

31. "Liburu honen garrantzi hedatzailea, behin-behingo testamentutzat ere har daitekeelarik, begibistakoa da: bertan dira ez bakarrik geroko bere narrazio-lanetan, teoria kritikoa ere barne, garatuko den pentsamoldearen hazia, baita bere poema-liburu gehienetako jokabide eta gaiak ere". DOMINGUEZ, Gustavo: "La prosa de G.C." in *Noticias de G.C.*, 27 or.

32. "Celayaren prosak, ikuspuntuaren aldaketa etengabeaz, subjektibitate eta inpersonalitatearen arteko jokoaz, indar sortzaile aparta erdiesten du. Haren estiloaren ezaugarri proteitkoak dira doinu-mudaketak, esperientziako mezua aditzera emateko etenaldiak, protagonista trukagarriak, tartekatze lirikoak. Hitz batez, besteri adierazi beharreko abentura pertsonala. Gabriel Celayaren bizitza eta obra beti bezala elkarturik".

Ibid., 28 or.

33. "Nire ustez Edertasuna idolo metafisikoa da. Adierazpen-indarrari garrantzizkoago deritzot perfekzio estetikoari baino".

CELAYA, Gabriel: *Itinerario poético*, 24 or.

34. "Poema integrazioa da, eta ez «garbitasunaren», «eternitatearen» edo «edertasunaren» izenean kenketa-sistema aplikatuta gelditzen den hondakina".

"Poesiak ez du bere burua zuritzen. Poesia mundua aldatzeko tresna da, besteak beste. Ez du miresleen gerorik bilatzen. Azkendurik, egun dena izateari utziko dion etorkizuna bilatzen du".

Ibid., 24 or.

35. "Hitzaurre honetan nik Poesia zer den edo zer izan behar ote duen zerbit esatea nahi izango zukeen argitaratzaileak. Baina nire poema berrietan orain dela hogeitabost urte idatzi nituena antzematen badira, desberdinak izanik ere, nire «poetikari» ez zaio hala gertatzen. Ba ote dute elkarloturarik ezezagunaren esplorazio gisako poesiak, *La soledad cerrada*-ren urteetan ulertzen nuen bezalakoak, bere burua zuritzen zuen *Objetos poéticos*-etako poesiak, jator r i e t a r a itzuli nahi zuen *Movimientos elementales*-eko poesiak, *Tranquilamente hablando*-ko poesia konfesional eta kolokialak, edo «mundua itxuraldatzeko tresna» izan nahi zuen poesiak?"

CELAYA, Gabriel: *Gaviota*, 8 or.

36. CELAYA, Gabriel: *Orígenes-Hastapenak*, 10 or.

37. "Nire bizitza osoan barrena gauza bakarra lortzen saiatu naiz: ni indibidualaren kontzientzia itxiaren mugak apurtzen lagunduko zidan beste kontzientzia erdiestea, eskuarki gobernatzen gaituenaz harantzagokoa".

CELAYA, Gabriel: "Reflexiones sobre mi poesía" in *Noticia...*, 39 or.

38. "Gauza bakarrean ahalegindu naiz: lehenago esan dudana: nire kontzientzia pertsonal edo/eta gizatiar soila hedatzea muga jakinik gabeko edo sumatzen nuen beste zerbitetara iristeko".

Ibid., 39 or.

39. "Beti izan naiz nietzchearen samarra eta beti uste izan dut farrea, dantza, itxuraldaketa jolasa eta, azken batean, norbera ez dela ni-a baizik eta kontzientzia indibidualaz harantzagoko zerbit dela ulertzea funtsezko gauzak direla".

Ibid., 40 or.

40. "Kontzientzia kolektibo —sinkroniko— honen mamia, kontzientzia magiko —diakroniko— horrekin gurutzatu edo, hobeki, elkargurutzatzen delarik, hauxe da: poesiak ez du «gauza» edo interioritate izan nahi, poema-gauza edo liburu-poemaren bitartez besteri zerbit adieraztea baizik. Izan ere, askotan esan izan dudana bezala, poesia ez dago poemen kaiolan giltzapeturik; hauen

gainetik iragan egiten da erretena bezala eta iragate transindibidual horretan datza hain zuzen, sortzaile eta irakurlea elkarrentzat eta elkarrengan izate horretan, azaldu daitekeen guztiaren gainetik zirrara bera batera sentitzen duten bi gizakien arteko lotura edo ia kortozirkuito horretan”.

Ibid., 41 or.

41. “Poetak ez du benetako nortasunik (...) Bere burua adierazten duen hizkuntza [da]: gu guztiok izaki multzokatu eta kolektibo gisa eratzen gaituen hizkuntza”.

Ibid., 41 or.

42. Ibid., 42 or.

43. “Kontzientzia zabala, edo hobeki esanda zabaltasunaren kontzientzia erdietsi behar dugu (...) Izan ere, bere sakonean ulerturik, «ni-aren heriotzak» izakiaren osotasunaren, ez bizitzaren forma guztien, kontzientzia esan nahi du, organikoa eta inorganikoa, BIOS eta FISIS, bizitza eta heriotza, bizitzazkhoa eta kosmikoa, kolektiboa eta bakarra bereiztezin bilakatzen dituen alegia. Bada sakonki bilatu behar dena ez bait da norbera den izakiaren kontzientzia, norberagan duen izakiarena baizik”.

Ibid., 43 or.

44. “Poesiaren erreinua, Orfeoren erreinua, Orfeo izan bait zen izakiaren batasunean aniztasuna batera ulertzeko bidea ematen duen hiperkontzientzia lortu zuena, poeta guztiak lortzen saiatu behar duten bezala. Ez nuke hitzok modu pseudo-mistikoan ulertzerik nahi. Gisa oneko poesiak edonoren esku jartzen duen esperientzia benetakoaz ari bait naiz. Eta zergatik deitzen diot horri «poesia orfikoa»? Orfeogan gertatzen direlako batera, lewendaren arabera, kontzientzia lasai salbatzailea edo hiperkontzientzia sortzen duten hiru kontzientziak”.

Ibid., 44 or.

45. “Gogoan izan dezagun funtsezko gizon hauek —benetako poetok— bazekitela kontzientzia kosmikoaz, erritmo unibertsalaz, musikaren eta zenbakien botereaz, pultsazio kuantikoaz (oker ulerturik bada ere), aldizkako ziklo kosmikoaz, esferen musika pitagorikoaz (San Juan de la Cruz-ek aipatzen zituen “musika isila, bakardade ozena”), eta guzti hau geroen arnas eta bihotz erritmoarekin, dantzarenekin, kantuarenekin bateraturik, azken finean ez bait daude Einstein, Plank, Broglie, Bohr edo Bell-en ekuazioetatik oso urrun. Edo Bach-en musikatik, noski, azkenerako dena batera bait dabil”.

Ibid., 44 or.

46. “Eta azken batean ni ez naiz naizena, indibidualistek eta pertsonalistek dioten bezala, baizik naizenaren kontzientziak harantzago naizena naiz. Zeren Kosmos zabalean ez bait naiz nor”.

Ibid., 44 or.

47. CELAYA, Gabriel: *Poesía*, 149-150 or.

48. “Gure garaietako poetarik korapilatsuenetakoa. Zenbaitetan esana daukat haren obrak arazo ontologikoak (zer eta zertarako den, non duen bere oinarria) nahiz teleologikoak (zer nahi du lortu, zein da bere xedea) aurpegiatzen dizkiola poesiari”.

LUIS, Leopoldo de: “G.C. entre la conciencia mágica y la conciencia colectiva” in *Noticia de G.C.*, 33 or.

49. “Kontzientzia orfikoak kontzientzia magikoa kolektibo eta kosmikorekin baterabilten ditu, heriotza besterik ez den zero-kontzientzian. Heriotza, orain bezala izendaturik ageri ez bazen ere, «inor ez da inor» horren leit-motivari itsatsirik zegoen; orfikotasuna tradizio eta mitoetatik abiatzen den gordetasun magikoan susmatzen zen; kolektibotasunak elkar-errealitatean biltzen gaitu eta kosmikotasunak kontzertu unibertsalean txertatzen gaitu akorde —edo desakorde— gisan”.

Ibid., 35 or.

50. “Nire ustez *Lírica de Cámara* moduko liburuak ez du inolako gurasorik gure poesiaren historian. Ez da bakarrik gaia, berez zaila bait da noski, kupidagabeko argitasuna baizik. Nire iritziz Celayaren poeta-neurria erakusten du, halako edo bestelako poema batean lortutako emaitza onaz gaindi”.

Ibid., 36 or.

51. "Hamaikatan idatzi eta esan den bezala, existentzialismoa gizakiagandik historiara abiatu eta marxismoa historiatik gizakiagana badator, ez dago kontzientzia magikoa itxuraldatuko duen gizarte-aldakuntzarik, baina kategoria ekonomikoek kontzientzia kolektiboa mugatzen dute. Bidegurutze ideologiko horretan ikusten bide dut gure poetaren lana".

Ibid., 36-37 or.

52. "Beharrak eraginda agian denok mezuaren gizarte-balioa azpimarratu genuen, eta hori ukaezina bada ere ez genuen eragozpenik izan poemaren bestelako nozioak ikusteko, bertan etorkizuna ez bait da edonolako etorkizuna, «hedatzailea» baizik..".

MARAÑA, Félix: "Prólogo" in *Gaviota*, 18 or.

53. CELAYA, Gabriel: *Cantos Iberos*, 58 or.

ETIKA ETA ESTETIKA BLAS DE OTEROREN POESIGINTZAN

JOSE ANGEL ASCUNCE

Blas de Oteroren poesigintza ulertu ahal izateko beharrezkoa da bere etikaz eta estetikaz jabetzea. Bietako bat baztertzea —ia-ia sistematikoki egiaztatzen da estetikaren ahaztura edo minimizazioa eta gutxitan, berriz, etikarena nahiz tematikarena—, zatitzea litzateke eta, honenbestez, bilbotar idazlearen poesigintzaren dimentsio korapilatsu eta sakona desegitea. Errealitate honen aurrean, egokia iruditu zait —era honetako lanek eskaintzen dituzten ahalbide espositiboen barruan— hemen proposaturiko gaia, hots, “etika eta estetika Blas de Oteroren poesigintzan”, jorratzea. Sintetikoki bada ere, euskal lirikoaren idazkera poetikoaren ikuspegi osoa eta zehatza emateko aukera eskaintzen dit.¹

ETIKA BLAS DE OTEROREN POESIGINTZAN

Beste lan batean (*Cómo leer a Blas de Otero*. Madrid, 1990) esaten nuen Blas de Oteroren poesigintzan bere bizitza zela, bere halabehar eta sorpresekin, bere lorpen eta desertzioekin, bere hegaldi izpiritual eta giza postrazioekin, hitz batean esanik, bere esperientzia guztiakin, baikorrekin nahiz ezkorrekin, akzio poetikoaren eragile bakarra. Gure poetaren kasuan esperientzia existentzialak dira, ebokazio lirikoaren indar bihurtzailearen bitartez, adierazi poetiko bilakatzen diren oinarritzko aitzakiak. Era honetan, poesia poetaren nahi edo itsumenekiko erantzun konpentsatzailea da. Arrazoi hauek, beraz, bere poesia azpian datzan zirrarratasunaren sakontasunaz eta bere obra sortzaileari darion existentzialtasun amorratuaz mintzatzeko aukera ematen digute.

Bilbotar poetaren bizitzan esperientziaren funtsa heriotzarako duen itsumen neurotikoa da. Inguramendu honetan ezin ahantz daitezke bere anaiaren heriotza gure poetak hamairu urte zituela eta bere aitarena hamasei urte zituelarik. Izaera aldatu egiten zaio psikologikoki. Gaztaroko unerik samurrenatan, umearen alaitasun axolagabe eta algaratsua, bakardade eta babesgabetasun-sentimenduen eraginez, baren-e-lilura eta isolamendu-egoera bihurtzen da. Handik aurrera, bilaketa-poesia bat sortzen da heriotzaren eragin hondatzailearen kontzientzia —ahal den neurrian, bederen— ederreztatzeko. Oinarritzko esperientzien ikuspuntutik berretu egiten dira aldeztatik proposatutako kontsiderazio berberak: zirrarratasun gogor baten eta existentzialtasun sutsu baten presentzia, sorketa poetiko guztien oinarri gisa.

Bilaketa-poesia honek bultzatzen du poeta ildo ezberdinak arakatzera eta, ondorioz, erantzun poetiko desberdinak gauzatzera. Honenbestez, bilaketaren izaera nolakoa izaki, halakoak izanen dira bere tematikaren zentzua eta bere adierazpidearen formak ere. Bilaketaren hurrenkera kronologikoaren arabera hiru erantzun-mota ager daitezke: poesia erlijiosoa, poesia existentzialista eta poesia soziala. Bere bizitzako azken urteetan, bilbotar idazlea bilaketa-era berriei lotu zitzaien

baina, oraingoz, ezinezkoa da objektibitate apur batez zehaztea, ez dira argitara eman eta. Nolanahi ere, tipologia poetiko desberdinak, heriotzaren ideia erdeinatzen duen indar berberaz bizitzari lotzera daraman existentziaren bilaketa konpentsatzaile baten aldakiak direla esan liteke.

Blas de Oteroren poesigintza karakterizatzen duen tematika anizkunaren baitan, poesia soziala da bere izaera bitxia eta bere konpromisu etikoa hobekien definitzen dituen. Blas de Oterok, batipat, poesia sozialean erakutsi eta utzi ditu bere gaitasun poetikoak eta bere erdiespen sortzailerik onenak. Poesia soziala da, honenbestez, bilaketa poetikoaren unerik gorena eta bere sormen lirikoaren gailurra isladatzen duena.

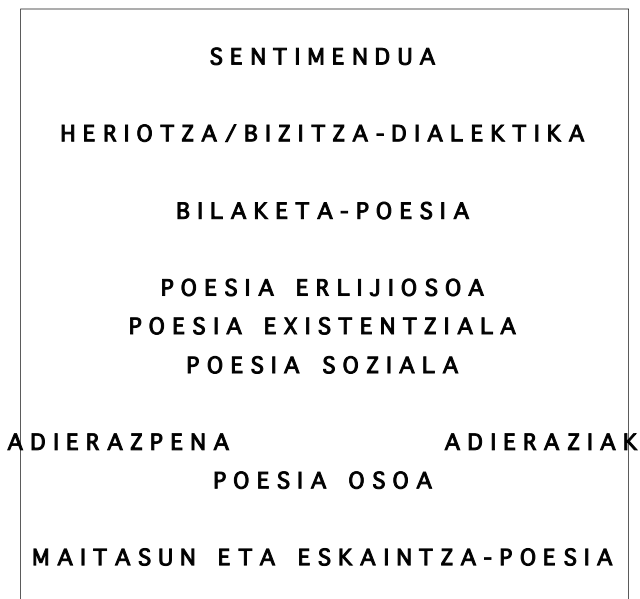
Blas de Oteroren poesigintzak eskaintzen dituen erantzun anizkunek, elkar oposatu ordez, poesia batek beste batera daraman jarraikortasun ebolutiboa erakusten dute, aurretik esanak asimilatuz eta bizi izandako une existentzialari dagozkion ekarpen berriez aberastuz. Honenbestez, ezin liteke hausketaz mintza, etengabetasun gairikorrak baizik. Poesia erlijiosoa da poesia existentzialistaren abiapuntu, eta azken hau, poesia sozialarena. Hasierako poesia erlijiosorik gabe ezinezkoa da osteko poesia azaltzea. Blas de Oteroren poesia, bere bilaketen eta erantzun poetikoen anizkortasunaz gain, anizkortasunean batasuna eta aldakuntzan iraupena errazten duen “continuum” etengabetzat hartu beharra dago.

Oteroren poesigintzaren garapen-prozesu honi esker ematen da “*ni*-aren poetika”tik “*gu*-aren poetika”rako jauzia. Abiapuntu indibidualista estu-estu batetik —poesia erlijioso eta poesia existentzialetik— talde-planteakizun batera —poesia sozialera— pasatzen da. Adierazpidearen nahiz adierazien ikuspegitik, maila tematiko ugari eta ezaugarri adierazgarri anizkunak besarkatzen eta sistematizatzen dituen gero, poesia soziala benetako poesia osotzat jo daiteke.

Poesia sozial/poesia totalaren bitartez, bilbotar idazleak gizateriarentzako irtenbideak bilatzen eta proposatzen ditu. “Ni pertsonala”k, kolektibitatearen osagai den neurrian, irtenbide unibertsalean aurkituko du bere salbazioa. Honenbestez, “ni-pertsonala-norbanakoa”k bere izaera unibertsalean aurk-

itzen du erantzun positiboa: “ni-gizona”. “Ni-banako”tik “ni-gizona”rako garapenak, amodio eta eskaintza-poesia baten oinarriak zehaztuz, eskaintza eta egintza-dinamika argi bat erakusten du.

Orain arte azaldutako baiezenetatik abiatuz, hauen irudikapen figuratiboa aukeratuz gero, honako eskema eskain liteke:

Itsumen pertsonaletik —bizitza/heriotza-dialektikatik— maitasun eta eskaintza-poesiaraino, euskal idazleak bilaketa eta aurkikuntza poetikoz jositako bide bat urratu behar izan du. Ibilbide poetiko honen objektibazio puntual eta etengabeak erakusten ditu gizonaren benetako joera sortzailea eta poetaren benetako egitekoa.

Blas de Otero ren poesia erlijiosoa *Cántico espiritual* (Donostia, 1942) liburuan zehazten da. Mota askotako ahapalditan banaturik dauden 624 bertsoeko poema batekin topo egiten dugu. Bertan, era jainkozko batez amodiozko poesia bat gauzatzen da. *Cántico espiritual*-en, barru-barruko espazio bat

zehazteaz gain, arimaren eta maitearen arteko elkarrizketa komunikatzailea objektibatzen da “ni-gizona” eta “zu-jainkoa” pertsonaia poetikoen artean. Blas de Otero ren lehen lan honek, formalki nahiz tematikoki, poesia erlijiosoaren ohizko kodeei erantzuten die, edo zehatzagoak izanik, poesia mistikoarenei.

Poema-bildumaren aurreneko bertsoetan —“Dedicatoria”n— jadanik agertzen dira planteaturik “ni-pertsonaia poetikoa”ren egoera izpiritual eta zirrarratsuak. Maitearen presentziaren aurrean, pertsonaia poetikoak era kontraesankor batez erantzuten du, jakin badakielako, maitea, minez hiltzen duen amodio-zauria dela, eta aldi berean, ematasunez sendatzen duen eskaintza-baltsamoa. Oinarrizko antitesi hau dela eta, “oximoron” delakoak erabateko protagonismoa hartzen du adierazpide-prozedura sinboliko gisa. Bizitzaren eta heriotzaren, ezerezaren eta absolutuaren, minaren eta bekatuaren, errealiaren eta igonaldiaren... arteko alternantziez josita dago obra osoa. Era honetan garatzen da izaera bikoitzeko sinbologia konplexu bat indar kontrajarrien —graziaren eta bekatuaren, izpiritu eta materia-printzipioen, etsipen eta betetasun-osagaien— artean gizakumeak burutu behar duen borroka adierazteko. Ezpairik gabe, desberdintasun sinboliko honen oinarrizko arrazoia absolutuarekiko dituen zirrara-irrikien eta “ni-pertsonaia poetikoa”ren egitate arruntaz jabetzearen artean gertatzen den barru-barruko banaketaren adierazpide puntuala da, Blas de Oteroren “ni-gizona”ren egoera zirrarratsuen islada adierazgarria, alegia.

Materiamindarrak gaingitu eta absolutuaren gero eta goragoko mailetara igo nahian mantentzen duen borroka latz horretan, gizakiak garaipen eta hurbiltze-bide posibleak arakutzen ditu, bilaketa eta aurkikuntza-dinamika argi bat ezarriz. Iharduera honen ondorioz, “ni-poetikoa”k ezagueraren bide desberdinak proposatzen ditu zentzu, zirrara nahiz ideietan barrena. Baina jainkozkotasunaren eta absolutuaren bilaketa kementsu eta itsu hau ez da errealitatearen berrespena, nahiaren frutua baizik.

Bilbotar idazlearen poesia mistikoak, helmugarik eta aurkikuntzarik gabeko bidea ibili bezain laster, arakatzeko

lirikoaren erabateko porrota agertzen du. Maitearekin lotzeko hasierako itsumena zehaztasunik gabeko saio arrunta baino ez da. Ez dago ez elkarketarik, ezta egiazko poesia mistikorik ere. Blas de Oteroren hasierako poesigintzak ohizko poesia mistikoaren ezaugarriak dituen arren, aurkikuntz ezagatik, uztardura-bide baten faltagatik, ez da benetako adierazpide mistikoa agertzera iristen.

Poetak, bere mugak eta ahalbide praktikoak beste inork baino hobeto ezagutzen dituenak, erantzun mistiko bat gauzatu ezinik, zentzu estetikoa duen agerpen bat garatzen du. Azken finean, euskal idazlearentzat, poesiak bilaketa mistikoaren porrota leuntzeko balio duen elementu baten eginkizuna betetzen du. Itsumen izpiritualak, zirrara bihurturik, errealitate estetiko batean zehazten dira, adierazpide poetiko soilean. Honenbestez, Blas de Oteroren hasierako poesigintza, abiapuntu gisa kode mistikoaren ohizko aurreusteei erantzuten diena, helmuga gisa kode estetiko baten ustezko argi eta garbitara iristen da. Maiteak, jainkozkotasunarekin batasun mistikoa zehazteko benetako ahalbiderik ez duenak, azken finean, poesiaren balio konpentsagarrian aurkitzen du salbazioa.²

De abajo nace el canto.
De abajo nace y sube hasta la altura.
Cerrado a cal y canto
con su ventana pura,
se adolece oteando la Hermosura.

(C. 23)

Zeharka bada ere, maitea/poeta-k modu zehatz batez aldarrikatzen du salbazioa poesian. Azken-azkenean, oterotar mistika bizipen erlijioso batetik abiatutako esperientzia estetiko bihurtzen da.

Blas de Oteroren poesia existentziala 1944-1955 bitarteko garai bital eta sortzailean zehar barreiatzen da. Ikuspegi existentzial batetik, poesia existentzialaren epea garai zail eta kritikotik osatzen du. "Izaki Gorena" rekin mantendu nahi izandako elkarrizketa betirako etenda geratzen da, irteerarik eta

soluziobide eskuragarririk antzematen ez den arimaren gau ilun, mingarri eta luze batean murgilduz. Poetak desbabesik handienez bizi du agonikoki ezerez bat izateko larrialdia eta heriotzaren beste ezerezera destinatua izatearena. “Ni-pertsonaia poetikoa” bakar-bakarrik aurkitzen da isiltasun ontologiko baten erdian. Giza egoera berri honetaz jabeturik, poetari ezinezkoa zaio elkarrizketa-poesia bat defendatzen jarraitzea. Errebeldia ezin handiagoz eta ikaragarritzko orruz beteriko poesia bat inposatzen da orain, bere aurkikuntza eta konpaini eskaeren aurrean topatzen duen isiltasunaren ondorio eta arrazoi gisa.

Krisialdi zirrarratsuz osaturiko esperientzia hauetatik, fede poetiko eta bizi-arrazoi berri baten bilaketa-beharra azaleratzen da. Itsumen eta arakatze hauen gauzatze poetikoa tematika poetiko baten eraldaketa erakutsiz eta poesia berri baten izaera zehaztuz doa. Poesia erlijiosoa poliki-poliki zentzu existentzialeko poesia bihurtzen da. Poesia existentziala honako hiru obra handiotan zehazten da: *Angel fieramente humano* (Insula, Madrid, 1950), *Redoble de conciencia* (Instituto de Estudios Hispánicos, Barcelona, 1951) eta *Ancia* (Alberto Corazón Editor, Barcelona, 1958). Aipatu hiru liburuotan tematika bera aurkitzen dugu: hala amodioan nola poesian, gizakumearen salbazio-bilaketa, bere patuaren gaitzespen modura heriotzaren ezerezean eta hondamendizko inguramendu/mundu batean izan duen egonaldiaren aurkako errebeldia gisa. Ikuspegi hone-tatik, “ni-pertsonaia”k itsu-itsuan bilatzen du bizi-salbazioa heriotzaren eta ezerezaren deuseztapenaren aurrean.

Aldi berean, salbazioak maitasunean eskaintza-aldaki desberdinak eskaintzen ditu: amodio dibinoa, emakumearen giza amodioa eta solidaritatearen giza amodioa. Amodio dibinoa, iragandako esperientzien ondoren, bakardade eta isiltasun-esperientzi tragiko gisa agertzen da. Jainkoa beti bilaketa-arrazoi erara agertzen da eta inoiz ez elkar aurkitzearen egitate antzera. Teoria soil-soilaren eremuan, Jainkoa, perfekzioa eta absolutua irudikatzen zuelako, arakatze poetikoaren helmugatzat jo bazitekeen ere, praktikaren alorrean, Jainkoa bilaketaren erabateko deskalabruzat jo liteke, irrealtasuna, ezagutzaga-

betasuna eta egoneza irudikatzen duelako. Jainkoa da, izan ere, bilaketa poetikoaren lehen porrota.

Enormemente herido, desangrándome,
pisando los talones a la muerte,
vengo, Dios, a decirte —si no a verte—
mi inmensa sed, sed de tí...

(A. 46)

Me haces daño, Señor. Quita tu mano
de encima. Déjame con mi vacío,
déjame. Para abismo, el mío
tengo bastante...

(R.C. 24)

Emakumearen giza amodioak batzuetan jainkozkotasunaren islada gisa funtzionatzen du gizonaren nahiaren objektu delako eta edertasun/perfekzio-aren haragipena. Edertasunaren aurrean, maiteak izaki perfektu/ederrarekiko barru-barruko elkarreketa bilatzen du, eskaintza mistikoaren emaitza erreaktuz.

Cuerpo de la mujer, fuente de llanto
donde, después de tanta luz, de tanto
tacto sutil, de Tántalo es la pena.

(A.F.H. 21)

Giza amodioaren bitartez, eskaintzaren unean maitaleek erabateko betetasuna, despertsonalizazio osoa eta maitearekiko barru-barruko elkarketa somatzen dute. Bizipenaren bapatekotasanak, ordea, gizakia bere errealitatera bihurtzen du, bere hilkortasunaz ohartuz. Emakumearen giza amodioak, bizitzaren bikaintasunak eskaini arren, bere zentzu mugatu eta iragankorra du ezaugarritzat. Eskaintza maitatia burutu ondoren, batetik, iragankortasunaren zentzua gailentzen da, eta bestetik, oinazearen zentzua berretzen da amodioaren esperientzia atseginak irauten ez duelako: “de Tántalo es la pena”.

Bilaketa poetikoaren hirugarren aldakia elkartasunaren giza maitasunean oinarritzen da. Poetak, bizitzaren bikainta-

sunen bila ibiltzeaz gogaiturik, ibilbide luze baten ondoren existentzi larritasunak aurkitzen ditu. Egitate honetaz jabe-turik, poetak bertan behera uzten ditu orogaintasun-irrikak eta bere egiten ditu, zuhurki, inmanentzi konpromisuak: bere ni-a eta bere zer-nolakoak.

Caí, caí, como un avión de guerra
ardiendo entre sus alas renacidas.
Hélas aquí, hincadas en la tierra.

Sitio del hombre. A pleno sol, sin viento,
¿para qué quiero mi paracaídas,
si se me ha vuelto todo firmamento?

(A. 55)

Poetak birakuntza poetikoa baieztan eta berresten du. “Lur”-itxaropen berri bati norabidea ipintzen dio, bere ohizko “zeru”-nahiak baztertuz. Poetak alde batera uzten ditu paradisuak eta agindu izan zaizkion lurak, gizonaren eta honen zer-nolakoen alde jokatzeko. Poetak alderantzizko ortzia proposatzen du, “Definitivamente, cantaré para el hombre” (A.F.H. 49) argi eta garbi duelarik.

Gizasemeak elkartasunean bake eta askatasun-absolutuak lor ditzake. Bilaketaren porrota iragarri ibilbide poetikoa hasten zuen poetak, aurkikuntzaren garaipenaz ematen dio bukaera hari. Arakatze poetikoaren hirugarren saioak —giza amodio/elkartasun-ak— egitekoaren arrakasta aldarrikatzen du. Giza salbazioa elkartasunean datza, bakera eta askatasunera —jainkozkotasun eternalaren oinarrietara— iristeko bitarteko gisa.

Poetak gizakiaren melodia berria aldarrikatzen duenez gero, “Definitivamente, cantaré para el hombre”, solaskide poetikoaren aldaketa egiaztatzen da. Poesia, Jainkoarenganako kantua izan ordez, gizakiarenganako kantu bihurtzen da. Hona hemen zer dioskun poetak “Y el verso se hizo hombre” izeneko olerkian:

Ando buscando un verso que supiese
parar a un hombre en medio de la calle

(...)

Ando buscando un verso que se siente
en medio de los hombres.

(...)

Hablo de lo que he visto:

(...)

Venid a ver mi verso por la calle.

(A. 128-9)

Inguramendu existentzial honetan ez dago salbazioa poesian egiaztatzerik. Poesia hitz estetikoa da eta funtzio pro g resibo bi ditu: nahi dibinoen eta giza porroten adierazpide gisa, bata, eta aholku-gailu eta kontzientziazio gisa, bestea. Ikuspegi honetatik, poesiak "otoitz/eskari" izateari uko egiten dio, doktrina bihurtuz. Poesia existentziala, beraz, poesia sozialera hurbilduz doa, hala intuizio, nola egitamu soil modura. Honenbestez, poesia existentzialak bidea markatzeaz gain, poesia sozialaren eremu berrirantz behin-betirako urratsa ematea ahalbidetzen du.

Blas de Otero ren poesia sozialak 1955-1964 bitarteko garai bital eta sortzailea betetzen du, bere adar guztiak haren lehen idazkietan sustraitzen eta azken poematan finkatzen diren arren. Gehiengoaren printzipioa antzematen duen *Angel fieramente humano*-tik *La galerna y Hojas de Madrid*-eraino, poeta gizonaz eta honen zirkunstantzietz kezkatutik bizi da. Epe hau da, ordea, zehatz-mehatz poesia sozializat jotzen dugunaren mugak ezartzen dituen, garai honetan idazten bait ditu joera poetiko honen libururik esanguratsuenak: *Pido la paz y la palabra*, *En castellano* eta *Que trata de España*.

Garai sortzaile honetan, bere iharduera sortzailea etengabea den bitartean alegia, Blas de Oterok lasaitasun izpiritual handiko uneak bizi ditu. Gizonarekiko elkarrizketa poetikoaren aurkikuntzak, Jainkoarekin mantendu nahi izan zuen komunikazioaren erabateko porrotaren ondotik, bizitza-arrazaia, eskaintza-zentzua eta hitz-motibazioa dakarzkio. Idazle bilbotarrak itsuturik jarraitzen du perfekzio eta harmoni absolutuez, baina ez ditu jadanik haiek haraindiko jainkozkotasun batean bilatzen, gertuagoko historikotasun batean baizik.

Ikuspegi-aldaketa honek eraginik, garai honetako adierazi poetikoak gizatasun utopiko nabarmen batez betetzen dira.

Kontzientzia berri hau dela eta, poetak balio absolutuen doktrina gizazalea aldarrikatzeko beharra du. Konpromisu honek bultzaturik, poeta orainaren erru historikoak argitu behar dituen sasi-profeta bihurtzen da haiek gainditu ahal izateko eta etorkizunaren erdiespena errazteko. Doktrina soziala orainaren gunean kokatzen da (historikotasun iraultzailea) eta begirada, aldiz, etorkizunean (gizatasun utopikoa). Poeta soziala da, beraz, gizatasun utopikoaren doktrina bere egiten duen ordezkari historikoa.

Aukera eta konpromisu-ustekizun hauetatik azaleratzen da irakaskuntz eta aholku-eginkizun poetikoa. Itsumen eta eskaintza hauen hizkuntz objektibazioak erakusten du poesia existentzialetik poesia sozialerako garapena. Bertan, asimilazio-prozesu bati esker elkar egokitzen dira aurreko edukinak eta maila poetiko berri honi dagozkion ildo tematiko berriak: bilaketaren adierazi existentzialak, aurkikuntzaren adierazi utopikoak, bidearen adierazi historikoak, komunikazioaren adierazi metapoetikoak, etab. Zeharbidez iristen da poesia sozialaren pluraltasun tematikoaren baieztapenera. Adierazlearen nahiz adierazien ikuspegitik, poesia soziala poesia anizkun gisa agertzen da.

Poesia sozialaren tematika honako zentzu-esparru honetan laburbil daiteke: gizakumearen bizitza honetako eginkizuna, hondakin eta hondamendizko orainaldian (poesia existentzialaren ohizko adieraziak), etorkizun suprahistoriko bat lortzea da. Etorkizun horretan balio absolutuak (bakea, amodioa, justizia, askatasuna...) izango dira bizi eta jokaerainarri. Helburu hau lortzeko, gizakiak elkartasuna eta lana ditu bitartekotzat. Gizakumearen bizitzak, beraz, etengabeko gaitze-prozesu etiko eta historiko izatera iritsi behar du, alegia, azken helmuga —balio absolutuen ortzea— erdiestera.

Garapen gaitzizailearen arlo honetan, poetak, izaeraz gizakumearekin bat egirik baina eginkizunez harengandik aldenturik, giza salbazioaren doktrina ezaguterazi behar du, gizase-mea kontzientziatuz eta aholkatuz, honek jokaera-jarrera aktibo

bat izan dezan eta poesia sozialaren adierazi doktrinalak egitate bihur ditzan. Ikuspegi honetatik, doktrina poetikoak jokae-
ra-erreakzio aktibo baten hizkuntz eragintza gisa funtzionatzen
du. Poesia sozialak elkartasunean eta lan-armen laguntzaz
gizasemearen salbazio historikoa egitate bihurtuko duen hartza-
ile aktibo baten presentzia eta konpromisua eskatzen du.

Caminos.
Sol en los hombros, avanza
unidos.
Hay. Siempre. Hay
caminos.

(P.P.P. 41)

Poematxo hau proposatutakoaren laburpen ezin hobea
dugu. Poemaren hasierak zein bukaerak, gizakumeak opa
duen helburua lortzeko ibili behar duen “bidea”ren erreali-
tatea baieztan dute. “Bide” honen arrazoia lanean (“sol en los
hombros”) eta batasunean (“avanza juntos”) gorpuzten den
argia edo gida da.

Que mi fe te levante, sima a sima
ha salido a la luz de la esperanza.
Hombro a hombro, hasta ver un pueblo en pie
de paz, izando un alba.

(E.C. 48)

Hitz poetikoak kontzientziario eta egintza-dei izan behar
du. Hau da gizasemeak bere errealtatearekin konprometitzeko
eta elkartasunean murgildurik lur eta gizaseme berri baten
alde borrokatzeko duen era bakarra: “Hombro a hombro, hasta
ver un pueblo en pie de paz, izando un alba.” Doktrina-adier-
aziotan —egintza-batasuna-gainditzea— oinarritzen dira poe-
sia sozialaren osagai tematikoak.

Poesia sozialak, helburutzat, gizakumea bakean justiziazko
eta askatasunezko mundu batean eskatzen du. Gizakume
berriaren eta mundu berriaren topikoak, “gizakumea bakean

justiziazko eta askatasunezko mundu batean” ideia defendatzen duenez gero, edukinez betetzen dira poesia sozialaren gizatasun utopikoaren ikuspegitik.

Poesia sozialak, amodioz, justiziaz eta askatasunez beteriko gizaki batengan zehazten du giza eraldaketaren alegoria. Adierazi alegoriko hauek, aipatu gizon eta lur berriaren premisak burutu beharreko nahia eta lortu beharreko helmuga izango diren leku eta garaietan hartzen dute bere zentzu osoa. Premisa hauek gizateriaren sentimenduetan bakarrik aurki daitezkeenez, beren adieraziek indar osoa dute aldi historiko guztietako latitude geografiko guztietan. Halaber, edozein etorkizunek bere etorkizun propioa sortzen duenez, etorkizun distiratsu eta oso horren aukerak edozein orainaldi historikoren mineri utopikoa irudikatzen du. Poesia sozialak, azken finean, paradisu galduaren lorpenaren alegoria garatzen du. Paradisu galdu horretan gizakume berria balore absolutuen arabera zuzenduriko mundu berri baten (agindutako lurraren sinbolo arketipikoa) mundaun eta jabe izango da. Era honetan iristen da zehaztera eta definitzera poesia sozialaren egiazko alegoria: giza betetasunaren utopia.

1964etik 1979ra bitartean (Blas de Otero hil zen urtera bitartean, alegia) euskal poeta aurreko epearen eta epe berriaren arteko zubi izango den egintza sortzaile handi batean murgiltzen da. Gai berak errepikatzen dituen arren (utopia gizazalea), epe berriak Blas de Oteroren eginkizun poetikoan estadio berri baten sorketa eragingo duten elementu berriak dakartza.

Dozenaren bat liburu alde batera utziz gero —aldeaz aurretik argitaratutako obren bilduma soilak, antologia aurrerak eta tematikaren arabera eginiko antologiak—, idazle bilbotarraren produkzio poetikoa argitaratutako *Historias fingidas y verdaderas* (Alfaguara, Madrid, 1970) obrara eta, orain arte bederen, argitaratu gabeko *Hojas de Madrid* eta *La galerna* lanetara, —autoreak berak *Hojas de Madrid con la galerna* izenburupean batu zituenak— murrizten da.

Azken epe sortzailea bere orokortasunean tratatu behar den arren, posible da zentzu tematikozko zenbait datu aipatzea. Lehenik, tematika erlijioso baten ausentzia eta Jainkoaren —pertsonaia poetiko gisa— erabateko desagerketa egiaztatzen da. Bigarrenik, orientabide existentzialak indarrean jarraitzen duen arren, orain ez da desposesioaren eta egonezaren bizi-absurdu modura agertzen, maitasun, bizi eta heriotz-dinamika pertsonalista gisa baizik. Hirugarrenik, poesia honetan espazioa nahiz denbora historikoak egon badauden arren, Espainiak, errealitate historiko gisa, presentzia galtzen du, gizadiaren errealitate historikoa nabarmentzen den bitartean. Zentzu tematiko handiko paradoxa bat baieztan da. Adierazi existentzialistak indartzen diren bezala, haurtzaroko gaiak biziagotuz, aldi berean, unibertsaltasun eta ekumenismo-inarri tematikoei ere ospe handiagoa hartzen dute. Urteak iragan eta zahartzarora hurbildu ahala, jatorri pertsonalak eta giza baldintzaren proiektio unibertsalak eragindako malenkonia handi bat sortzen da eta kezka metapoetiko baten presentzia egiaztatzen. Kezka hau dela medio, poetak berriro azaltzen ditu egintza poetikoaren bitartekoen eta helburuen auzi iraunkorrak.

Zentzu-zertzelada hauetatik abiatuz, ikus daiteke nola berreskuratzen den, jarraikortasun tematiko argi bati eutsiz, lehen garai poetikoei zegokien “ni-pertsonaia poetikoa”ren paper protagonista, aurreko aldi poetikoak izaera erreflexibo eta kritiko batez eta dimentsio ekumeniko eta unibertsalago batez gaindituz.

Hojas de Madrid con la galerna obraren argitarapenak argitu dezake aldi poetiko honen misterioa. Bitartean, Blas de Oteroren poesigintzak eskaintzen duen gaintitze iraunkor baten baitan, arrasto txiki batzuk baino ez ditugu izango bere *Canto Espiritualetik Historias fingidas y verdaderas*era bitarteko jarraikortasun tematikoa baiezteko.

Ibilbide poetiko honek, bere poesia maitasun eta eskaintza-garrasi bihurtu zuen gizaseme baten poesi eta giza itsumenak zehazten ditu. Bere obra sortzaile osoak lirikoki gauzatzen du solaskide baliagarri baten bilaketa itsua, harekin baieztan.

tapen-elkarrizketa —pertsonala eta kolektiboa— mantendu ahal izateko. Bere poesigintzak absolutu dibinoaren irrikietatik giza errealitaterainoko bilaketa honen bidea erakusten du. Zentzu batean nahiz bestean, Blas de Oteroren obra lirikoak erabateko maitasun eta eskaintza-poesiatzat jo daiteke.

ESTETIKA BLAS DE OTEROREN POESIGINTZAN

Aurreko atala bukatzen genuen eran emango diogu hasiera atal berri honi; alegia, euskal idazlearen poesigintza batipat sinbolikoa dela baieztuz, bere adierazi tematikoez, poesia erlijiosotik poesia sozialeraino, “aginduriko lurraren lorpena”ren edo “galduriko paradisuaren lorpena”ren alegoria zehazten duten heinean. Izan ere, osagai alegoriko hauetan oinarritzen da gizatasun utopikoaren doktrina-egitura osoa.

Alabaina, poesia honen laburbiltze alegorikora iristeko, edozein poesigintza alegoriko oinarritzen den elementu simple eta zehatzetatik abiatu beharra dago. Sinpletasun txikienetik zailtasun handienera —zatietatik osotasunera— igoz, baliabide estilistikoaren eskema zehatz bat proposa liteke. Irudi metaforikoak eta metaforek osatuko dute alegoriaren planora igotzeko aurreneko maila. Irudi sinbolikoak eta irudi arketipikoak, batetik, eta sinbolo arketipikoak eta sinbolo mitikoak, bestetik, osatuko dute adierazpidearen eta zentzuaren bigarren maila. Lehen eta bigarren mailetako baliabide estilistikoaren elkar-menpekotasuna eta presentzia berrekorrak sortzen dituzte egitura alegorikoak, zentzu sakonaren eta azken adierazpidearen maila. Irradiazio-gune honetatik, konposaketa alegorikotik, hain zuzen, adierazten eta argitzen da Blas de Oteroren poesigintzaren unibertso adierazkor konplexu osoa.

Blas de Oterok maisutasun handiz erabiltzen ditu, era metaforikoz, analogia anizkun eta sotilak. Euskal poetak sekularo sentiberatasuna erakusten du, plano erlazonatueta erdizkutatuturik dauen baliokidetasun formalei esker, itxuraz zeharo desberdinak diren irudiak elkartzean. Lehen lanetan jadanik

agertzen dira metaforak eta irudi metaforikoak, baina hauen erabilera orokortu egiten da bere poesia existentzian, eta garrantzi berezia hartzen dute bere poesia sozialean. Bere lehen poesietako adierazi metaforiko esanguratsuenak, behar-bada, gai erotikoa ukitzen den testuingurutan aurki daitezke.

Detrás del mirabel de tu vestido,
linealmente apuntando a los claveles
íntimas silvan y a la vez crueles,
dos finas balas de marfil erguido.

(A. 90)

Puente de dos columnas, y yo río.
Tú, río derrumbado, y yo su puente
abrazando, cercando su corriente
de luz, de amor, de sangre en desvario.

(R.C. 37)

Ez da oso iaioa izan behar, lehen zatian, poetak era ebokatzailere batez “dos finas balas de marfil” ideia planteatzen duenean, dama gazte baten bular tenteaz diharduela ohartzeko. Erkatu-rik bi terminoen arteko antza formalak metaforaz mintzatzeko parada eskaintzen digu. Bigarren zatian, plano erlazio- natuen baliokidetasun formalek, erotismo-zamagatik ilundurik agertzen diren arren, ez dute dauden antza formalen gardentasuna galtzen.

Ibaia zein zubia, besarkada batez loturiko bi gorputzi dagozkie; kasu batean emakumezkoarenari eta bestean “ni-poetiko- a”¹ari, pertsonaia poetikoen arteko maitasun-egintza zehazteko. Ibaia- ren gaineko zubia da poetak darabilen plano ebokatu- a maitasun-egintzaren —plano erre- a la ren— ideia gorputz- teko. Dama gaztearen bularren irudiak nahiz maitasun-egintza ren irudikapenak, lirikotasun handiko irudikapena hartzen dute adierazpide poetikoan erabiltzen diren eraldaketa metaforikoaren baliabideei esker.

Beste batzuetan, analogia metaforikoak are sotilagoak dira. Baieztapen poetikoek arrisku handiagoak hartu ahala, baliokidetasun formalak difuminatuz doaz, baina inoiz ere ez

dira erabat difuminatzen, alegia, irakurle erne bat despiztatzeko adina. Adibide gisa *Pido la paz y la palabra* liburuko “Hija de Yago” izeneko poemaren lehen bi bertsoak aipa genitzake.

Aquí, proa de Europa preñadamente en punta;
aquí, talón sangrante del bárbaro Occidente;

“Aquí” lekuzko adberbioaren zentzu deiktikoak pertsonaia poematikoa (“España”, alegia) ordezkatzeko du. “Hija de Yago” izenburuaren bitartez, irakurleak badaki aipaturiko pertsonaia “España” dela. “Aquí” adberbioa, beraz, “España”ri dagokio nahitaez. Honenbestez, egintzaren subjektua, bere erreferente adverbial baten bitartez, adierazia agertzen da. Pertsonaia, beraz, aipaturik geratzen da eta ez zaio aurkezpen zehatzik eskatzen. Bi bertso hauen testuinguruan, “España”ren irudia bi izen-aposizioen bitartez marraztua aurkitzen da eta hauei esker doa bere itxura eta izaera osatzen. Adierazi metaforikoak —“proa de Europa” eta “talón sangrante”—direla medio, “España” pertsonaia Europan kokatzen da eta bere itxura zehazten. “Europa”, berriz, “nave” korrelato objektiboaren bitartez irudikatzen da. Bertan, “España”k “proa”ren papera betetzen du. Paraleloki, Europa poetikoki “bota” edo “pie” gisa objektibatzen da eta bertan “España”k bere egiten du “talón” delakoaren irudikapena. Espainia geografikoki Europaren mutur batean dagoenez, metaforikoki, muturretako elementuen bitartez aurkezten zaigu.

Azken adibidea, ipin daitezkeen guztien artean, *Que trata de España* liburuko lehen poematik —“España” delakotik— hartua da. Poema honetan, Espainia, “camisa blanca de mi esperanza” gisa adierazirik agertzen da. Tradizionalki Espainia zezen-azalaren alderatua izan da. Korrespondentzia analogiko honekin jarraituz, Blas de Oterok Espainiaren itxura, analogietan eta tradizioak dakarren baliokidetzan esanguratsuan oinarrituz, alkondararen bitartez irudikatzen du.

Kasu guztietan, Blas de Oterok era sistematikoan darabil metafora. Analogia metaforiko hauen bitartez, poetak erreali-

tatea argitasun eta zehaztasun handiagoz tratatuz irudika dezake. Honek balorazio justu eta osoago bat egiteko aukera eskaintzen dio. Blas de Otero baliabide figuratibo guztiez baliatzen da, batetik, zentzu-eremu osatuago eta lirikoagoa eskaini ahal izateko, eta bestetik, lengoia poetikoak eskaini diezazkiokeen ahalbide adierazgarrietatik bakar bat ere baztertu nahi ez duelako.

Bigarren adierazpide-planoa izaera sinbolikoa zuten irudiek zehazturik geratzen da. Blas de Oterok, era jarrai batez erabiltzen ditu adierazi metaforikoak. Bere poesigintzako osagai sinbolikoen erabilerak, ordea, funtzio eta adierazgarritasun handiagoak eta egokiagoak aurkezten ditu. Bere poesia erlijiosotik hasi eta azken poemetaraino, sinboloari dagozkion aldaki guztien erabilera etengabea egiten da. Adibide gisa, *Cántico espiritual*-eko lehen bertsoetatik abia daiteke:

¡Oh sembrador del ansia, oh sembrador de anhelo,
que nos duele y es dulce, que adolece y nos cura!
Aquí tenéis, en haza de horizontes, mi suelo
para la vid hermosa, para la espiga pura.

(C.E. 9)

“Zu-Jainkoa”rekiko “ni-gizona”ren harremana planteamendu arras sinbolikoaz jabetzen da. Jainkoa “sembrador” gisa agertzen den bitartean, “ni-poetikoa”k “suelo” eta “haza”ren itxura hartzen du ardo eta ogi bilakatzeko. “Ni-poetikoa” ereindako lur gisa aurkezten zaigu. Bertan, ale dibinoa ernetu egin daiteke eta ogiaren eta ardoaren balio/atributu sakramentalak garrantzia osoz pertsonifikatu.

Angel fieramente humano liburuko “Lo eterno” izeneko lehen poemak oso bertso interesgarri bat aurkezten digu bere zentzu sinbolikoaz mintzatzeko. Poema honetan poetak honako bertso hau eskaintzen digu: “Un mundo como un árbol desgajado”. Munduaren eta zuhaitzaren arteko alderaketa esplizitoa da; mundu-errealitatea, beraz, “árbol” hitzari dagozkion sema konnotatzaile guztiez jabetzen da. Beste testuinguru poetikoetan aurki dezakegun erlazio adierazkor bera da. *Cántico espiri-*

tual-en, esate baterako, honako hau topa genezake: “El surco es como un árbol donde tender el vuelo, / con ramas infinitas doliéndose de alturas” (C.E. 9). Lehenik aipaturiko zatia, bigarren adibidearen jarraipena baino ez da; honenbestez, erabat baliagarria gerta dakiguke “Dedicatoria” izeneko poemaren zentzua osatzeko eta “Lo eterno” poemaren esanahi sakona proposatzeko.

“Arbol” sinboloak trszendentzia nahiz inmanentzia inplika ditzake. Enborra gorantz proiektatzen da, gora zuzentzen da, goranzko horizontaltasunaren arketipoa —jainkozkotasunaren eta mundu zerutiarraren sinboloa— zehaztuz. Aldi berean, adarrak gorantz irekiak dituen kukulak, bere formaren bitartez, mundu materialaren eta mundu izpiritualaren arteko besarkada gauzatzen du. Era honetan sinbolizatzen da zehaztasunaren eta abstraktutasunaren, materialtasunaren eta izpiritualtasunaren, gizatasunaren eta jainkozkotasunaren arteko batasun-besarkada. Zuhaitza jainkozkotasunaren seinale izateaz gain, jainkotasun-*presentzia* ere da. Izaki absolutua “árbol” objektu materialean gauzatzen da, jainkozko izaera eta zerutiar auraitxura bat isuriz. Antzinako zibilizazioetan ere, zuhaitza jainkozkotasunaren sinboloa zen; zuhaitzak —gorpuzturiko izpiritu dibinoak— adorazio-objektu bihurtzen dira trszendentzi sinbolo direnez gero.

Zuhaitzak trszendentzia dakar baina, aldi berean, inmanentzia konnotatzen du. Zuhaitzaren kukulak bere adarrekin jainkozkotasunaren mundu zerutiarra besarkatzen badu, zuhaitzak bere sustraiekin materiaren unibertsoa besarkatzen du. Goranzko bertikaltasunaren arketipoaren aurrean orain beheranzko bertikaltasunaren arketipoa gaitzen da. Zentzu-inguramendu honetan, materialtasun, zehaztasun, inmanentzi... adieraziek sekulako indarra hartzen dute.

Proposatzen dihardugun ikuspegitik, zuhaitzak kontrakoren sintesi harmoniatsua irudikatzen du. Bere izaeraren baitan neutralizatzen ditu goranzko eta beheranzko energiak, gizateriaren eta jainkozkotasunaren arteko sinbiosi perfektua adieraziz.

Poetak bere “Dedicatoria” poeman “surco”a “ramas infinitas”ekin erlazionatzen zuenean jainkozkotasunarekin barru-barruko besarkada batez elkartzeko grazia dibinoaren bihia jasotzen zuen lur/gizaki horren analogia sinbolikoa proposatzen zuen. Baina “Lo eterno” poeman mundua “árbol desgajado” gisa irudikatua agertzen denean, poetak jainkozkotasunarekiko sintesi harmoniatsua hautsi duen munduaren ideia gauzatzen du gizaki herbaldu, helburugabeko eta bakarti modura azaltzeko. Poesigintza erlijiosotik existentzialerako aldaketa adierazkorra da. Blas de Oteroren poesigintzan sinbolorik garrantzizkoenetako bat, bere presentzia eta dimentsio adierazkorragatik, izan ere “zuhaitza” da.

Vuela
 el ala de la noche
 junto al ala del día.
 Oye.
 Cruje una vieja sombra,
 vibra una luz joven.
 Paz
 para el día.
 En el nombre
 de España, paz.

(P.P.P. 69)

“En el nombre de España, paz” poemaren zatitxo honetan balio arketipikoa duten kontrako indarren arteko dilema nabarmen bat egiaztatzen da. Gauaren eta egunaren, argiaren eta itzalaren indarren arteko borroka latza da. Azken finean, bi bizimoduren eta bi existentzi balioen arteko superbibentzia edo hegemoni borroka bat zehazten da. Sortutako liskarrean, itzalak kraskatu egiten duen bitartean, argiak dardar egiten du. Bikoiztasun-planteamendu hau argi/egunsenti-aren gaztetasunaren eta itzal/arrats-aren zahartasunaren arteko oposizioaren ondorioa da. Oposizio horretan zahartasuna heriotzarekin lotzen da eta gaztetasuna, berriz, bizitzarekin. Laburbilduz, adierazi arras arketipikoetatik, lehian sartzen diren indarrak heriotz eta bizitza-printzipio bihurtzen dira. Elkar

jotze horretan, —gauaren eta egunaren hegalen hegaldiak—, argi/bizitza-k, dardarak, dirudienez gaudituz egiten dituz itzal/heriotza, kraskada. Bizitza berri baten birjaiotzea behin-betirako inposatzen zaio existentzia zaharreko heriotzari. Egitate honetaz jabeturik, poetak “En nombre de España, paz” aldarrika lezake jadanik. Era sotil batez ezartzen da borroka eta gauditze-bide arketipiko bat gaitzaren indar/ilunbe-a ren aurka eta argi-lorpenaren alde, bakea eta askatasuna konnotatzen dituen sinbolo arketipikoa. Gizakumeak bakearen eta justiziaren izenean mantentzen duen borroka, beraz, zapalkuntzaren eta tiraniaren aurkako borroka da.

Noizbehinka Blas de Oterok bata bestearen gainean ezartzen ditu, adierazi poetiko berberetan, osagai metaforikoak eta sinbolikoak inpaktu errezeptibo sakonago eta totalitario batez adierazi osatuagoak errazteko. Proposatzen ari garenaren adibide egokia, *Pido la paz y la palabra* liburuko “A la inmensa mayoría” poemaren lehen bi bertsoak izan daitezke.

Tiendas de paz, brizados pabellones,
eran sus brazos, como llama al viento;

(P.P.P. 9)

Bi bertso hauen benetako egitura honakoa da: besoak (termino erreala) “llama al viento” gisa (1. adierazi sinbolikoa) zera ziren: “tiendas de paz” (2. adierazi sinbolikoa) eta “brizados pabellones” (3. adierazi sinbolikoa). Termino erreala (brazos), beraz, ebokatutako hiru terminoekin erkatzen da: “llama al viento”, “tiendas de paz” eta “brizados pabellones”. Hiru alderaketak sustrai metaforikoa duen analogia batean oinarritzen dira erkaturiko hiru terminoen arteko analogia formal eta fisikotik abiatuz. Besarkatzean besoek hartzen duten posizioak “tiendas”, “pabellones”, “llama al viento” antzeko irudi bat sortzen du.

“Tiendas”, “pabellones” eta “llama al viento”rekin loturiko besarkadaren posizioari esker jakin daiteke besarkada ez dela gorantz zuzentzen, beheerantz baizik, gizatasunarekiko, zehaztasunarekiko eta lurtasunarekiko konpromisua izaki. Lehen

azterketa-maila honetan, osagai metaforiko primario baten eta adierazi sinboliko sekundario baten presentzia egiazta genezake. Besarkadak, besoek hartzen duten norabide-aldaketagatik —osagai metaforikoak ekarritako ideia—, zehaztasun/lurtasun-arekiko eta hurbiltasun/gizatasun-arekiko —osagai sinbolikoak adierazitakoa— kontzientziazio/konpromisu-zentzua proposatzera garamatza.

Bigarren interpretazio-egoera batean, “tiendas” eta “pabellones” hitzak barruti/etxe-ari dagozkie, hau bait da bakearen, ongizatearen, maitasunaren... aldeko bizitzaren eta elkarbizitzaren lekua, “de paz” determinatzailearen bitartez proposaturiko ideia. Poetikoki zorioneko leku bat gauzatzen ari da, “brizados” adjektibo adierazgarriaren bitartez indarturiko alderdi adierazkorra, “tiendas-pabellones”en famili barruti berria izaki berri bat jaso eta seaskatzen duen lekua bailitzan. Hirugarren alderaketak —“como llama al viento”—, poetak proposatzen dituen besoen presentzia eta izaera izendatzeko balio du. Irudi arketipiko honek, ordea, konplexutasun handia erakusten du. Batetik, “metafora gehi sinbolo” erlazio anizkunean parte hartzen du, aurkeztu egiten bait du bere figuraren forma-analogia besarkatzean lurrerantz zuzentzen diren besoekiko eta “llama” sinboloari dagozkion osagai arketipikoekiko.

Bere osagai metaforikoagatik, “llama” intimoki “tiendas”, “pabellones” eta “brazos” elementuekin erlazonaturik dago. Denak dira irudi geometriko beraren osagai eta denek betetzen dute termino metaforizatuaren eta termino metaforizatzaileen arteko printzipio analogikoaren eginkizuna.

Adierazpide arketipikoaren arabera, “llama”k argia eta berotasuna dakar. Argia, bizitzaren adierazpide modura, eguzki/egun-arekin identifikatzen da. Berotasuna, sentimentu-adierazpide gisa, suarekin erlazionatzen da eta, era berean, supazter-maitasunak izan ditzakeen aldaki guztiekin, etab. Halere, “llama-viento” erlazioak bizitza-betetasuna inplikatzear gain, hedapen eta barreiakuntza ere inplikatzeko ditu. Honenbestez, sentimentu eta amodio-printzipioak hedakunde eta zabalkuntz egoeran dauden bizi-betetasuneko elementu erara agertzen

dira. Azken finean, haizea ukitzen duen suaren ondorioa besterik ez da.

Lurra besarkatzen duten besoek, beraz, bestearekiko, giza-kiarekiko maitasun-eskaintza sinbolizatzen dute, bitarteko bakar gisa, bizitza-betetasuna lortzeko maitasunaren eta bihozkidetzaren erdian, aipaturiko eskaintza izaki hedakunde eta zabalkuntza-egoera etengabearen diharduen indar menperatzailea.

Blas de Oterok prozedura erabat kontzeptistak garatzen ditu litekeen espresabide txikienaz adierazi-eremurik handiena proposatzen duen heinean. Horretarako, adierazi berberetan osagai metaforikoak eta osagai sinbolikoak biltzen eta integratzen ditu. Bestalde, plano metaforikoek “zentsazioaren poetika” ahalbidetzen badute eta plano sinbolikoek “zirraren poetika” zehazten badute, Blas de Oterok zentsazioak eta zirrarak esamolde poetikoan biltzen ditu. Era honetan bakarrik eskain ditzake poetak egia eta errealtate bat bere konplexutasun osoan eta bere irispede adierazkor osoan. Printzipio estetiko hauek erakusten digute Blas de Oterok erabilitako baliabide poetikoen anizkuntasunaz gain, haien erabileran agertzen duen maisutasuna. Blas de Otero bere lengoia poetikoaren kalitate estetikoagatik espainiar literaturaren poeta handi bat bezala agertzen zaigu.

Nolanahi ere, eta aurreko zatian esan dena hala bada ere, idazkera poetikoaren egiazko zentzua osotasunetik baloratu eta ikusitako adierazpide-baliabide guzti hauek eskaintzen duten barne-erlazioan datza. Zentzu metaforikoa duten irudiak eta prozedura sinbolikoak obra hauetan elkar erlazionaturik agertzen dira dependentzi printzipiopean, euren arteko inbrikazioetatik abiatuak unibertso adierazkor konplexuagoak eta unibertsalagoak sortuz. Enuntziatu poetikoen osotasun adierazkorra proposatzeak, Blas de Oteroren sorkuntza lirikoan dauden egitura alegorikoak planteatzea dakar. Lehenago esan bezala, enuntziatu alegorikoetatik bakarrik hasiz gero eskaini eta jaso daiteke poesia honen egiazko zentzua. Alegorikari definitzen du Blas de Oteroren poesigintza.

Adierazi alegorikoen ikuspegitik, Blas de Oteroren poesigintza karakterizatzen eta, aldi berean, poesia soziala definitzen duen zentzu-esparru bat eskain daiteke.

IRAGAN AHISTORIKOA	ORAINALDI HISTORIKOA	ETORKIZUN SUPRAHISTORIKOA
UKAPENA	UKAPENA / BAEZTAPENA	BAIEZTAPENA
	HISTORIA / INTRAHISTORIA	
	KAOSA	MAITASUNA
	HONDAKINAK	ASKATASUNA
	DESOLAZIOA	JUSTIZIA
	ODOLA	BAKEA
	PROZESU GAINDITZAILEA	
	LANA / ELKARTASUNA	
ILUNTASUNA	BIDEA	ARGIA
INPERFEKZIOA	BORROKA / ERDIESPENA	PERFEKZIOA

Lehen aldiko poesia salbuetsiz, Blas de Oterorentzat iraganaren errealitateak ukapena adierazten du beti. Iragan hau egoera batzuetan era subjektibista eta pertsonaleko iraganaren historiarekin loturik dago eta, beste kasu batzuetan, gizasemearen erabateko erdiespenen historia politiko eta sozialarekin.

Orainaldi historikoa bipolarizaturik agertzen da baieztapen eta ukapen-indarren artean. Orainaldi historikoa, izan ere, iraganaren gaurkotzearen —ukapen-printzipioaren— eta orainaren etorkizunerako proiektzioaren —baieztapen-printzipioaren— arteko borroka gertatzen den eremua da.

Etorkizunak kasu guztietan baieztapena inplikatzeko du, giza utopiaren gauzatzea adierazten bait du: justizi, maitasun, askatasun, bake... -balore absolutuek zuzendutako mundu perfektu baten gizakumearen behin-betirako lorpena.

Iraganaren eta etorkizunaren artean oraina —kontraesanez eta gorabeheraz jositako errealitate tenporala— dugu. Bertan bizi da eta aktuatzen du gizakumeak kontrako norabidea duten —zirkunstantzialtasun eta esentzialtasun, kaos eta amodio, gau eta egun, etab.— indarren arteko borroka etengabe batean. Lehian ari diren bi muturren erdian bidearen sinboloa gailentzen da, hots, gizakiak heldutasun etikoa lortzeko mantendu behar duen superazio-borroka adierazpena.

Aunque el camino ¡aúp! es empinado,
a mí qué se me importa: el pie del pueblo
avanza, avanza hacia la luz,
a ras de tierra, despejando el cielo.

(P.P.P. 49)

Bide osoa behar bezala burutzeko eta programatutako helburua lortzeko, gizakiak indar eta balore batzuk ditu, zailtasun eta ezbeharrak aurkituko dituen arren. Diktamen poetikoaren arabera, balore hauek oinarri intrahistorikoeekin loturik daude: geografia fisikoa, giza geografia eta lana. Gizasemeak, elkartasunaren erdian, eta lanaren indarrak, aberri eta gizaki berri bat taxutu behar ditu. Blas de Oterok lurrean mundu zerutiar bati dagozkion baloreak entronizatzen dituen gizakume berri baten errealitatea aldarrikatzen du. Gizakumearen egintza erredentorean ezarritako konfidantza osoaren ondorio gisa sortzen da “Abramos juntos / el último capullo del futuro” (P.P.P. 52) garrasi poetikoa.

Poetak bere bertsoen bitartez helburura —“tierra prometida”, “a ras de tierra, despejando el cielo”— iritsi nahi izanez gero urratu beharreko bidea erakusten du. Han, gizakume berriak existentzia idiliko bat biziko du bake, justizi eta askatasun-mundu batean. Hau da defendatzen den sinisbide poetikoa eta poetari nahiz beste edozein gizakiri eskatzen zaion testamentua: eskaintza erantzule eta oparo bat.

Beharrezkoa zen estilo bat agertzea efikazia eta garantia osoz tematika batean sartu ahal izateko, Blas de Oteroren poe-sigintzaren kasuan, benetako esanahia kutsu alegorikoa duten adierazietan datza eta. Honela bada, forma eta edukinaren,

estiloaren eta esanahiaren arteko sinbiosi perfektua agertzera iristen da, euskal idazlearen poesigintza estilo-borondatearen eta doktrina-kontzientzia baten arteko elkar ulertze baten ondorioa dela baieztatuz, hots, mezu baten poetikotasunaren oinarri-oinarria.

Alabaina, proiektzio alegorikoa duten edukin hauetan apur bat gehiago sintetizatuz eta sakonduz, unibertsalitate adierazkor handiagoko zentzu-esparru bat eskain liteke. Lehentxeago esan bezala, absolutu dibinoaren —porrot eta guztiz— irrika itsua aldarrikatzen zuen poesia erlijiosoa eta existentziala alde batera utziz gero, ohartzen gara poesia sozialean poetak absolutu-nahia mantentzen duela baina zentzu inmanente eta izaera kolektibo batez. Oinarrizko tematika berbera den arren, premisak aldatu egiten dira. Absolutuak utzi egiten dio donazio izateari lorpen-borroka bihurtzeko, absolutu honen lorpenak bere izaera indibiduala galtzen duen aldi berean zentzu kolektibo bat bere egin dezan. Horregatik, hain zuzen ere, Blas de Oteroren zat poesia erlijiosoa eta existentziala ukapena den bitartean, poesia soziala, alderantziz, erabateko baieztapena da beti. Kotsiderazio hauen ikuspegitik, Blas de Oteroren poesia, orokor har, “historia sakratu” baten narrazio alegorikoa dela esan liteke: hastapenetatik bukaerarainoko giza errentzio/salbazio-prozesua.

Hasiera/iraganean (sorburuen mitema), gizakumea kaosean eta heriotzaren eta hondamendiaren iluntasunean murgildurik aurkitzen da. Interes sozialen, manipulazio politikoaren eta partidismo erlijiosoaren indarrekin batera, errealitate historikoak sortzen du kaos-egoera hau suntsipenaren erdian. Historiaren mundu kaotikoaren aurrez aurre, ordea, errealitate intrahistorikoa dago, aberriaren benetako aurpegi iraunkorra, indar bizi-sortzaile eta antolamendu-printzipio gisa. Lurrak eta gizakiak, beren lan eta elkartasun-erlazio intrinsekoekin batera, sortu behar den gizaki eta existentzia berriaren izpiritua eta materia osatzen dituzte. Era honetan, kaosaren itzalen aurrean gizasemearen izpiritua aurkitzen da, indar iraunkor eta esentzial gisa eta energia sortzaile gisa. Gizasemea da, izan ere, gizaki berri bat —historia berri baten protagonista— taxutu behar duena. Ikuspegi honetatik, gizakiak bere egiten ditu jainkozko-

tasunari atxekituriko eskubideak. Gizakumeak, izpiritu gisa, ente sortzailearen eginkizuna betetzen du funtzio demiurgiko argi batez.

Gizakiak bizitza berri bat ematzeko materia moldatu/errekreatu behar duen arren, aldi berean, bere iza-tea ere moldatu/perfekzionatu egin behar du izaera perfektu baten jabe izatera iristeko. Horrexegatik bihurtzen da gizasemea, aldi berean, materia eta izpiritu, izaki modelatzaile eta ente modelatu, sortzaile eta sortua... Era honetan adierazten da gizasemearen protagonismo bakarra giza garapen honen historian. Izaki absolutu den heinean, gizakumea sorburu, bitarteko eta helburu gisa agertzen da, materia eta izpiritu gisa, objektu eta subjektu gisa, hitz batez esanik, izaki auto-sufiziente gisa. Blas de Oteroren poesigintzan gizasemea jainkozkotasunari dagozkion eskubideez jabetzen da. Oterotar adierazietan, gizakia Jainkoak betetzen zuen lekuaz jabetzen da, lehen Hari bakarrik zegokion funtzio sakratu eta sortzailea eskuratuz.

Gizakia jainkozkoturik eta sakralizaturik agertzen da bere funtzio eta patuagatik baina ez bere izaeragatik, orainean inperfekzioa bait da bere ezaugarri nagusia. Gizakumearen jainkozkotasun osoa, heldutasun etikozko prozesu gainditzailen bitartez harmonia absolutua eta perfekzio osoa lortzen duen unean egiaztatuko da. Bienbitartean, gizakiaren bizitzak eskaintza eta inmolazio behar du izan.

Gizateriaren historia, beraz, heldutasun etiko eta gainditze progresibozko bide neketsu eta luze gisa aurkezten da eta orainaldi historikotik (sorburuen mitematik) etorkizun suprahistorikoraino (burutzearen mitemaraino) doa. Bide neketsu eta luze hau ibiltzeko gizasemeak maitasun solidarioaren eta gainditzelan/borroka-ren beharrezko eta ezinbesteko laguntza du (berrikuntzaren mitema).

Borroka gainditzaileren prozesu honetan barrena, gizakumeak eboluzionatu egingo du heriotza/iluntasun/kaos-etik (orainaldi historikoa), argi/bizi/betetasun-eraino (etorkizun suprahistorikoa). Gizakiak, markatutako bidea gainditzean, lortua izanen du behin-betirako izaera perfektua harmoniaz

beteriko lur batean: “homo novus” eta “terra nova”ren printzipio utopikoen gauzatzea.

GIZA ERREDENTZIOAREN ALEGORIA

ORAINALDI HISTORIKOA		ETORKIZUN SUPRAHISTORIKOA	
HERIOTZA / KAOSA		BIZIA / BETETASUNA	
PROZESU GAINDITZAILEA			
1.	2.	3.	
SORBURUAREN MITEMA	BERRIKUNTZAREN MITEMA	BURUTZEAREN MITEMA	
ANTIPARADISUA		PARADISUA	
“GIZAKUME ZAHARRA”	MAITASUNA / LANA	“GIZAKUME BERRIA”	
“MUNDU ZAHARRA”		“MUNDU BERRIA”	

Blas de Oteroren poesigintzak “Historia sakratu” bat zehazten du eta “Historia sakratu” den heinean, objektibatu egiten du alegorikoki gizakiaren dibinizazio/erredentzioaren kontara kolektibitate gisa eta munduarena unibertsaltasun gisa. Kontara alegoriko hau oinarritzko hiru ardatzen edo mitemen inguruan antolatzen da: sorburuen mitema, berrikuntzaren mitema eta burutzearen mitema. Hiru mitemok prozesu gainditzaila zehazten dute antiparadisu-egoera batetik —orainaldi historikoaren heriotza/kaos-etik— paradisu-egoera bateraino —etorkizun suprahistorikoaren bizi/betetasun-eraino—, maitasun solidarioaren eta lanaren energia bihurtzaileari esker. Errepikatu egiten dira, beraz, “homo novus” eta “terra nova”ren topiko humanistak. Gizakiak, ente sortzaileak, berrikuntza gainditzailaren arma/bitarteko-ekin lan egiten du etorkizun zoriontsu batean bukatzeko hasierako sorkuntz egintza, legitimitatez eta eskubidez orain arte Jainkoari bakarrik zegozkion eskubideak bereganatuz. Era honetan, aldarrikatzen da azkenik gizakiaren jainkozkotasuna eta munduaren sakralizazioa.

Blas de Oteroren poesigintzaren baliabide estilistikoak eta aldaki tematikoak, objektiboki eta zehazki, enuntziatu alegorikoen bitartez bakarrik proposa zitezkeen. Horregatik, jo behar izan dugu etikaren eta estetikaren atalak bukatzean aldarrikapen alegorikoetara esposizioa errematatzeko. Blas de Oteroren poesigintza adierazteak bere bilbapen alegoriko propioak zehaztea inplikatzan du. Aldi berean, haren poesigintza alegorikoaren muina argitzea “Blas de Oteroren etika eta estetika” proposatzea da. Hauxe zen, izan ere, lan honen arrazoa eta zentzua.

Euskaratzailea:

JON BERGARETXE

1. Artikulu hau zenbait aldizkari eta liburutan plazaratutako lanetan oinarriturik dago. Aipagarrienak honako hauek dira: Al amor de Blas de Otero (Cuadernos Universitarios Mundaiz, Donostia, 1986); Cómo leer a Blas de Otero (Júcar, Madrid, 1990); “Función de la alegoría en la poesía social” in Congreso de Literatura. Hacia la literatura vasca (Castalia, Madrid, 1989); “Recursos poéticos frente a censura: ‘Hija de Yago’ de Blas de Otero” in Homenaje a Ignacio Elizalde (Universidad de Deusto, Bilbo, 1989); “La poesía social como lenguaje poético” in Actas del IX Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas (Frankfurt, 1989), etab.

2. Lan honetan erabilitako adibideen aipuak honako edizioei dagozkie: Cántico espiritual. Cuadernos del Grupo Alea. 2 zk., Donostia, 1942; Angel fieramente humano. Insula, Madrid, 1950; Redoble de conciencia. Instituto de Estudios Hispánicos, Barcelona, 1951; Ancia. Alberto Editor Corazón, Madrid, 1981; Pido la paz y la palabra. Lumen, Barcelona, 1981; En castellano. Lumen, Barcelona, 1977; Que trata de España. Visor, Madrid, 1977.

CELAYA ETA OTERO ZENTSURATZAILEEN IRITZIRA

JOAN MARI TORREALDAI

Frankismoak indarrean jarri zuen zentsura-sistema ezin da egoki aztertu erregimenaren beraren aldi desberdinak kontutan hartu gabe. Zentsurak ez du berdin jotzen 40. urteetan eta 70. urteetan, kasurako. Irizpideak aldatuz joan dira, bateko. Eta besteko, zentsuratzailleen gogortasuna ere desberdina izan da aldi batetik bestera. Halere, funtsean, bai egituran eta bai funtzionaketan, Zentsurak filosofia bera mantendu du hasieratik bukaera arte.

Eskuartean dugun gaira egokituz lau aldi nagusi bereiz gertatzake:

Lehena, 1936-1951, hots, zentsura-aparatua Delegazio Nazional gisa sortu zenetik MITen edo “Ministerio de Información y Turismo”ren esku pasa arte. 1945 bitartekoa izan da

denetan garairik gogorrena, zentsura-aparatua falangisten esku zegoeneko, alegia. "Katolikoen" eskura pasatzen da gero.

Bigarrena, 1951-1966, MITen sorreratik M. Fragaren legezatzat ezagutzen den "Ley de Prensa e Imprenta"ra doana. G. Arias Salgado izan da 1962 arte Ministerioaren buru. Berau izan da "aurretiazko zentsura"ren defendatzailearik sutuena. Fragak hartzen du honen txanda.

Hirugarrena, 1966-1977, Fragaren legetik 1977ko apirilaren leko Legea doan aldia. Guk hemen aztertuko ditugun lan gehienak garai honetakoak dira. Gorabehera dexentekoak izan dira urte hauek, aldaketa handiak gertatu dira bai gizartean, bai erregimenean eta ministroengan ere. Zentsuraren izena legetik desagertu arren, haren izanak jarraitu egiten du berdin-berdin.

Laugarrena eta azkena, 1977-1983, "Ley antilibelo" deituriko horretan abiitzen da. Frankismo ondoko lehen hauteskunde-aurreko lege honek aldaketa eta haustura handia dakar produkzio idatzia kontrolatzeko orduan. Zehaztu egiten dira zentsura-gakoak eta tribunalen esku uzten da zigorra. Baina, hau ere azpimarratu egin behar da, kontrol-aparatua ez da desagertzen 1983 arte. 1980 geroztik, egia esan, disfuntzionala eta aski alferrikakoa gertatzen da zentsuratzailleen lana.

Ohar historiko hauek horixe dira, oharrak, ez besterik, baina batez ere azpimarratu egin nahi dute aldi bakoitzak hemen eta orain ezin azter ditzakegun berezitasunak dituela, eta, arestian aipatu bezala, Zentsura bera prozesu baten barruan ulertu behar dela.

Azterketaren gaiari gagozkiolarik, pare bat puntu aurreratu nahi dut. Ez dugu Gabriel Celayaren eta Blas de Oteroren "zentsura" bere osoan aztertuko. Obra, edo hobe argitalpen, bakoitzaren historia eta istorioak ikusi beharko genituzke horretarako. Zentsuratzailleek idazlanari buruz egiten duten balorazioa edo kritika bakarrik azalduko dugu. Hori bateko. Eta besteko, ez gehiegi luzatzearen, azterturik ditugun edizio guztiak ere ez ditugu aipatuko, esanguratsuenak baizik.

Zentsuratzailleak, liburua irakurri ondoren, idazten duen txostena da hemen azalduko duguna, beraz.

Zentsuratzaille deitzen dugun hau izen administratiboz “irakurle” da. Honen egitekoa zera da, alegia, eskuizkribuak nahiz liburuak irakurri, aztertu, testua markatu eta txostena idatzi. Txostenak hiru zati izan ohi ditu gehienetan: gaiaren azalpena, balorazioa eta erabaki-proposamena. Irakurleak berak ez du erabakitzerik zer egin testuarekin. Irakurleek osatzen duten Sailaren (“Irakulegoa”ren) Buruari dagokio hori, nahiz eta erabakiorra izan gehienetan “irakurle”aren proposamena.

Zertan esanik ez da, argitaratu ahal izateko, liburu guzti-guztiek (salbuespen oso gutxirekin) behar dutela Administrazioaren baimen esplizittoa: espediente-zenbakia eta oneritzia.

Esan dezagun, azkenik, liburuaren ondoan jartzen dugun urteak ez duela argitalpen-data adierazten, espediente-urtea baizik.

GABRIEL CELAYA

Gabriel Celaya donostiarraren hogeitamaika argitalpen aztertu ditugu denetara, 1941etik 1977ra. Horietatik hemezortzi agertuko ditugu hemen, zentsuratzailleen testuaren alde-tik interes gehien dutenak, gure ustetan. Guk erabiliko ditugun edizioen erreferentzi datak ez dira obraren argitalpen-urteak, Zentsurara aurkezturikoak baizik. Informazio guzti hau AGA edo Archivo General de la Administración Civil delakoan bildu dugu, Alcalá de Henares-en.

LEHEN ALDIA: 1936-1951

Aldi honetako Celayaren liburu bat bakarra aurkitu dugu zentsurako artxiboetan.

- *La soledad cerrada* (1941)

Georogoko urteetan ez bezala, lehen urte hauetan literatur balioa zentsura-irizpidea da. Hau da, nahiz eta ideologikoki eta politikoki onargarria izan lan bat, literaturaren aldetik balio eskasekoa bada, debekatu egin dezakete. Kasu honetan, oso eskastzat jotzen da liburua, baina, guk dakigula, ez dute debekatzen:

“Valor literario o artístico: escasísimo.

Valor documental: nulo.

Matiz político: apolítico.

Conjunto de varias composiciones largas con pretensiones poéticas en su parte dispositiva, pero sin forma ni fondo. Vulgares. Mal idioma. Léxico pedestre. Creemos no merecen sea permitida su publicación por respeto a la poesía. No obstante, tal vez fuera conveniente someterlas al criterio de otro censor.”

BIGARREN ALDIA: 1951-1966

Urte hauetako bi liburu aurkitu ditugu artxiboetan: *Rapsodia euskara* eta *Baladas y decires vascos*. Baina beste bat ere bada, *Poesía urgente*, gure aurretik AGAtik pasa zen M.L. Abelán ikerlariak aurkitua.

- *Poesía urgente* (1960)

Txostena idazten duen zentsuratzaillearen ustez, debekatu egin behar da liburua:

“Poema de indudable fuerza e intención social, instrumento para transformar el mundo, poesía como ‘arma cargada de futuro’. En efecto se utiliza aquí como verdadera arma que defiende unos ideales y ataca a otros. Los ideales defendidos son los de la clase obrera con un fondo humanista en que transparece de continuo la intención marxista y ello apenas en forma esbozada y con tonos y lenguaje revolucionarios. Se canta el obrero, el trabajo, la máquina, el hombre que transforma y se increpa todo lo demás...(sic). Es un libro de propaganda y de propaganda promarxista, por muy benévola-mente que se lea. Su lectura es repulsiva y fuerte. Provoca el

encono contra situaciones cómodas occidentales y, directamente, españolas actuales. Suscita emociones revolucionarias de profunda transcendencia.”

- *Rapsodia euskara* (1961)

Argitaragarria da lana zentsuratzailearen iritzian, baina ez da batere bere gogoko Celayak egiten omen duen euskalduna/andaluziarra kontrajartzea. Behin eta berriz altxatzen dira zentsuratzaileak bereizteko modu honen aurka:

“Visión poética del País Vasco, y más concretamente de Donostia, a través de la pasión encendida de un poeta vasco. Resulta exagerado lo de la indolencia y versatilidad de lo andaluz, en su natural alegría, frente a la virtuosa y heroica laboriosidad de los vascos.”

- *Baladas y decires vascos* (1965)

Hiru zentsuratzailearen irakurketa jasan du liburu honek. Lehen irakurleak onargarritzat jotzen du liburua, olerki bat salbu:

“Conjunto de bellas poesías, todas sobre temas vascos. En la pág. 30, 4º párrafo hay un texto en vascuence. Se llama la atención de la Superioridad sobre la poesía de la pág. 40 “Gernika’ko Arbola”, iniciada con un texto de Iparragirre en vascuence, y que tiene una tendencia política negativa para la situación actual. Parece, a nuestro juicio debe DENEGARSE. El resto del libro PUEDE AUTORIZARSE.”

Baina Irakurlegoko Sailburuak ez du aski iritzi honekin, eta beste bi irakurketa agintzen ditu. Bigarren zentsuratzaileak irakurketa politikoa egiten du, zehatza eta gogorra, gainera. Abertzaleen aldekotzat dauka liburua. Honen arabera, zazpi orrialde ezabatu beharko lirateke:

“En estas baladas y decires vascos de Gabriel Celaya se encuentran en forma metafórica referencias y nostalgias del nacionalismo vasco.

En las páginas 17-18, 22 y 39.

En la página 32 está la poesía 'La novia del gudari', o sea la novia del nacionalista vasco voluntario en la guerra civil. La novia, desilusionada de su amor le reprocha: 'porque a ti sólo te importa volver de nuevo a la guerra'.

En la página 40 canta la destrucción de Guernica.

En la página 41 'Un buen día', contrapone Castilla y Andalucía a las Vascongadas y además usa el término despectivo de maqueto que los nacionalistas vascos aplican a los castellanos.

Por lo que se remiten a juicio superior los puntos subrayados en las páginas 17-18, 22, 32, 39, 40 y 41 que a mi juicio deben DENEGARSE porque aún cuando la metáfora no tenga una aplicación abierta y determinada, su interpretación es indiscutible en el ambiente nacionalista separatista.

Lo demás puede AUTORIZARSE."

Eskuzabalago agertzen da hirugarren irakurlea. Baina, kasu, olerkiaren eragin txikiagoagatik bereziki:

"Versos. Sobre temas vascos: Leyendas, canciones, etc., el poeta teje una serie de poemas de corte moderno. Hay algunas estrofas que pueden tener una interpretación separatista o en general política, pero, esa interpretación, no cree el lector que puesto que además se trata de poemas, tan poco leídos, muchísimo menos que la prosa, y la prosa no se lee, sea oportuno o conveniente hacer supresiones; sin embargo llamamos la atención sobre las estrofas señaladas en las páginas 17, 18 y 41 por si superior criterio resuelve suprimir. PROCEDE SU AUTORIZACION."

HIRUGARREN ALDIA: 1966-1977

Libururik gehienak urte hauetan argitaratzen ditu G. Celayak. hogeitabost argitalpen aztertu ditugu. Horietatik hamairu arakatuko ditugu orain. Azterketatik kanpo uzten ditugu: *Poemas de Rafael Múgica* (1967), *Canto en lo mío* (1968), *Operaciones poéticas* (1970), *Cien poemas de un amor*(1970), *La voz de los niños* (1972), *Tentativas* (1972), *El relevo* (1972), *Gustavo Adolfo Bécquer* (1972), *El derecho y el revés* (1973), *Función de uno, equis, ene* (1973), *Las cartas boca arriba* (1974), *Lo demás es silencio* (1976), *Los poemas de Juan de Leceta* (1976).

Hauetako batzuek traba asko aurkitu dute argitaratu aurretik; zenbait pasarte erretiratu beharra ere bai.

Oro har, aldi honetantxe ditu G. Celayak arazorik gehienak eta gogorrenak Zentsurarekin. Ez da harritzekoa. Harrigarri da, ordea, istiluen iturria arazo soziala baino areago izatea “euskal arazo nazionala” (nolabait esan).

- *Lo que faltaba* (1966)

Bi irakurketa ditu liburuak. Lehen zentsuratzaileak demagogia egozten dio, baina liburuaren argitarapena ukatzerainokoa ez:

“En este volumen de poesías de temática y metro variado, sólo un número muy reducido de ellas entran en la clasificación de poesía social, género por el que es conocido el autor. En esas pocas poesías se alude a los Estados Unidos, al Vietnam, Wall Street, etc. Las que se ocupan de temas nacionales son algo demagógicas, si bien su sentido completo es difícil de interpretar por su obscuridad.”

Bigarren irakurleak ere ez du munta handiko eragozpenik, nahiz eta seinalatu Gorki-dos Gudarosteko Kapitainaren alarguntsaren aipamena:

“En noventa y dos folios de apretada mecanografía, el conocido escritor Gabriel Celaya, valiéndose de la obligada metáfora poética, va tejiendo verso tras verso para dejar constancia de sus impresiones de lo que ve y de lo que piensa y siente, dentro de su mentalidad y del mundo en que vive inmerso.

La verdad, no encontramos nada objetable desde el punto de vista de la censura. La misma insinuación que pudiera hacer en el folio 87, carece de importancia fundamental, a nuestro juicio.”

- *Los espejos transparentes* (1968)

Bi olerki gutxiagorekin aterako da liburua kalera: “La Condena” eta “La Detención”. Irakurlegoko Sailburuak ez ditu aintzat hartu irakurleak seinalaturiko beste puntuak:

“Libro de versos de métrica y variada temática. En esta obra Celaya abandona su característica de poesía social, para dedicarse a una poesía lírica, y en parte política. En la página 9 el poema “La Jugada” empieza con un canto a la bandera

republicana. En la página 11 muestra su irreverencia en las líneas señaladas. Y en las páginas 11 y 12 marca su sentido político en los poemas “La Condena” y “La Detención”, el resto de la obra es admisible.

Por lo expuesto, señalamos a la superioridad estas páginas que sobre todo las estrofas de la página 9 deben ser suprimidas.”

- *Lírica de Cámara* (1968)

Bi irakurketa izan zituen liburu honek ere, nahiz eta guk bat bakarra ezagutu. Lau poema kentzea proposatzen du irakurlearen txostenak, baina bi olerki oso eta beste zenbaitetan hamar lerro kentzen dira azken batean. Debekuaren arrazoiak erlijiozkoak, sozialak eta politikoak dira, zentsuratzaiaren ustez:

“Libro de versos de métrica y temática variada, con el denominador común de las obras de Celaya, su significación social y el sentimiento antirreligioso. Algunos de los poemas, y otras veces estrofas sueltas, rozan los temas políticos con expresiones claramente significativas; otras veces hacen lo mismo con el sentimiento religioso.”

- *Vías de agua* (1970)

Bi irakurketa egin zaizkio liburu honi ere. Lehen zentsuratzaiak akats txikitxoren bat aurkitu dio, baina publikagarri ikusten du. Literaturaren aldetik, gainera, oso baliozko jotzen du: “Poemas bien contruidos, de alta calidad algunos de ellos, escritos en lenguaje directo, sin que se haya tenido que apelar a la forma simbólica para expresar pensamiento e intuición.”

Irakurlegoko Sailburua, baina, ez du irakurketa honek betetzen, eta berri bat agintzen du. Ohi denez, bigarren irakurketa zorrotzagoa da, negatiboagoa. “Silencio Administrativo” delakoa, hau da, gogoz kontrako onarpena proposatzen du irakurleak, baina Sailburuak debekatzeari hoberizten dio:

“Los poemas parecen tomados de las “Obras Completas” de Celaya (creo recordar que en la edición Giner). Se trata, en todo caso, de poesía ya autorizada. Este poema “Vías de agua”, en tres pasos, dialogado y con personajes representativos como LA AMANTE, EL CONTABLE, EL ESTUDIANTE, EL SARGENTO,

EL CAPITAN DE INDUSTRIA, etc., es de intención política y antimilitarista. Comienza con una movilización general para ir a una guerra extraña y sin sentido (la nuestra) y concluye con la descivilización, el paro obrero y la prosecución de la represión del pueblo por parte de los gobernantes y capitanes de industria. Aunque se hable de la guerra del Vietnam, esa guerra fallida y esa postración de un país tras ella aluden claramente a la España actual, lo que se confirma en la pág. 46. Pero como el libro tiene que estar autorizado y tener antecedentes, no veo la manera de adoptar otra actitud que la del SILENCIO ADMINISTRATIVO.”

- *Campos semánticos* (1971)

Antologikoa da zentsuratzaile teologo honen txostena. Honentzat, hutsaren hurrengoa da liburuaaren balioa:

“Creo que si de esta obra decimos que es una estupidez, una asombrosa necedad y una mamarrachez incalificable, nos vemos excusados de dar más explicaciones porque sobre la vaciedad no cabe consistencia. Revela estar escrita en un ambiente cursi, por quien no tiene un verdadero problema vital, racional; por alguien que al tenerlo todo resuelto se entretiene en pintarrajear a máquina. Esto es considerar payasos al público, a menos que la obra se dedique para regalo a amigos que lo sean.

No tiene nada malo porque no tiene nada, consiguientemente puede AUTORIZARSE.”

- *Inquisición a la poesía* (1972)

Bi irakurketetan promarxistatzat hartzen da liburua, baina ez horregatik debekatzekoa:

“Dobladas páginas 58 y 59 en las que al referirse al tema hace algo de apología considerando como modelo la revolución cubana y el comunismo.”

“En realidad —idazten du bigarren irakurleak— (págs. 58 y 59) se acusa al capitalismo de hacer una mercancía más de la creación intelectual, frente a la actitud de la sociedad comunista, en que se garantiza cualquier forma de creación. Sin duda el autor muestra en repetidas ocasiones su tendencia marxista. *Pero la forma de tratar el asunto es correcta.*”

• *Canto en lo mío (Rapsodia euskara-Baladas y decires vascos) (1973)*

Liburu honen lehen edizioa 1968an aurkeztu zen. Olerki-sail batzuk aurretiaz argitara emanak ziren *Rapsodia euskara* eta *Baladas y decires vascos*-en, eta orduan egindako zuzenketekin onartzen dira 1968an. Eta orain ere bai.

1968an bi tratatxo aurkitzen ditu irakurleak: bata, D. Ridruejori egiten zaion aipamena; eta bigarrena, modu hone-tan formulatua: “Muestra en ocasiones cierto desprecio por los andaluces y castellanos pero engloba lo vasco dentro de lo español.”

Baina zentsuratzailleak beren lana egiten ari direlarik ez dute izan kontutan aurreko edizioa, eta atzera dena errebisatu dute, eta orduan onarturiko hainbat pasarte gorritz marratu.

Lehen irakurlearen gardiz, hamabi orrialde zakarrentzira bota behar dira, eta liburua bera debekatu, separatista eta espainiarrentzat iraingarri denez:

“El autor, para cantar a su tierra recurre al innoble procedimiento de vituperar a los demás. Muchas de las poesías denotan un claro nacionalismo e incluso un separatismo burdo, acompañado de denuestos e injurias para las demás regiones españolas —el sur— y especialmente contra Castilla y sus personas más célebres.

Todas las afirmaciones contenidas en los poemas en las páginas 13, 14, 15, 16, 17, 29, 72, 79 y 80 son graves, pero en la 132 establece claramente, en vasco —no lo traduce incluso, maliciosamente— que “entre España y Francia está el País Vasco”, excluyendo tácitamente de la Nación a la región vasca. También son inadmisibles las afirmaciones de las páginas 147 y 148.

La obra debe ser rechazada por atentatorio contra la unidad nacional (separatismo) y por gravemente injuriosa al resto de los españoles. RECHAZADA.”

Hurrengo irakurleak, militar andaluziarra bera, bestearen orrialde erdietan, seitan, aurkitzen ditu erre p a oak. Irain konparatiboa azpimarratzen du honek ere, modu kuriosoan gain-era:

“Serie de ‘baladas y decires’ como las califica el autor, que en general constituyen una apología (perfectamente legítima por otra parte) de todo lo vasco. Comprendemos perfectamente que un vasco esté orgulloso de serlo, como el que suscribe lo está de ser andaluz, ‘tartesos’ como le llama el autor en un verso.

Alguno de los versos tienen algo poco grato. En las págs. 79, 80, 81 se mete con Castilla y casi más bien con los castellanos. En la pág. 13 con los “tartesos”. Todo gira sobre que los únicos que saben trabajar y trabajan son los vascos. Muy bien. Si quieren presumir de mulas de carga, allá ello (sic). El que suscribe prefiere la suave filosofía tartesia.

El único verso que realmente nos parece peor es el de las págs. 14-15 en que da la sensación de que la lengua vasca está prohibida en España, cosa que no es verdad.

Pero dudamos mucho de que este sólo verso no muy claro sea motivo suficiente para una denuncia y un secuestro.

Por ello, para mantenerse en el justo medio, no (sic) atreveríamos a recomendar el SILENCIO ADMINISTRATIVO.”

- *Los espacios de Chillida* (1973)

Ez dakigu zein den zentsuratzaila, baina Txillida baten eskultur lanarekiko sentiberatasun handirik ez duela begien bistakoa da:

“A la vista de las ilustraciones a las que debía poner texto, ¿qué podía hacer Gabriel Celaya, sino lo que ha hecho? Y aquí tenemos un navegar en un mar proceloso de vaguedades, sofismas y naderías para explicar la obra ‘escultórica’ de Eduardo Chillida, la significación de sus bloques, pedruscos, informes masas, etc.

Fuera de una cita (¿a cuento de qué?) de Marx, impertinente, no hay nada objetable.

AUTORIZADA, con exclusión de la referida cita se considera procedente.”

- *Itinerario poético* (1974)

Liburu honetan aurretik argitara emandako olerki batzuk agertzen dira, horietako batzuk ozta-ozta urtebete lehenago

Canto a lo mío-n. Orduan onartu arren, irakurleak atzera zentsuratzen ditu; aurrekoan baino poema gehiago zentsuratu e re. Hamar poema dira zentsuratzaileak bazter utziko lituzkeenak, arrazoi-mota askorengatik:

“Cuando el autor vierte su númen en composiciones líricas o en abstracciones, versificando libremente o rimando de modo diverso, la temática no ofrece ningún inconveniente. No se advierte en el poeta tendenciosidad ni sectarismo.

No ocurre lo mismo cuando toca a España o a la región vasca, porque entonces, veladamente o de forma descarada, hay duras invectivas, acritud, acusación y causticidad que en muchos casos son recusables, porque pasan de la simple impertinencia a lo capcioso y falso e incluso subversivo.

Así, inicialmente en el pergeño autobiográfico, hay meras alusiones a su historial político (págs. 13), inconveniencias más serias (págs. 8, 14 y 15). Luego, en los poemas, tenemos una inconveniencia fuerte (pág. 44), toda una composición demagógica ‘A Sancho Panza’, que en otro contexto no tendría tinte ideológico tan fuerte (págs. 65 y 66), un cuarteto capcioso o equívoco (pág. 84), una poesía social tendenciosa (págs. 90, 91 y 92) que frente a la pasividad meridional pretende justificar la rebeldía vasca, canto inocuo en otras circunstancias, pero no tanto en las actuales; el poema falaz y subversivo ‘sin lengua’ (págs. 93 y 94), otro equívoco o tendencioso (págs. 95 y 96) y uno más, ambiguo pero sin gravedad (págs. 115).

En consecuencia, el libro es viable, con la supresión de aquellos poemas que pueden estar incursos en la propaganda ilícita o quebrantar un principio legal, y los que parece incidir los señalados en las páginas 8, 14, 15, 44, 84, 90, 91, 92, 93, 94, 95 y 96.

AUTORIZADO con esas supresiones.”

Irakurlegoko Sailburuak irakurle militarrari pasatzen dio eskuizkribua, azter dezan. “Sin lengua” eta “Canto a los míos” poemetara mugatzen da honen kritika:

“Libro de poesías sin trascendencia, aunque un lector anterior ha marcado varias páginas. Pero nos parece excesivo el número de ellas, ya que en realidad sólo tiene importancia a nuestro juicio, o al menos puede tenerla, el aspecto provasco de los versos de las págs. 93-94-95 y 96, especialmente la línea final de esta última.

Sin embargo consideramos esta importancia tan relativa que creemos no habria dificultad en aplicar a este libro el silencio administrativo simplemente. O como alternativa, recomendar la supresión de los dos versos contenidos en las páginas citadas.”

• *Cantos iberos - Episodios Nacionales* (1974)

Bi partetan banatzen da liburua, tituluak aditzera ematen duenez. Bi modutako tratamendua eman dio Zentsurak ere. Lehena, “Cantos iberos”, onartu egiten da. Ez, ordea, bigarrena, “Episodios Nacionales”, osoki baztertzen bait da. Oso-osoriki kontserbatzen da berau (1.120 bertso) AGAko artxiboetan.

Lehen aldiz “nahizko kontsultara” aurkeztu zuen Turner a r gtaletxeak. Gero, lau hilabete beranduago, edizio definitibogisa depositura aurkezten du. Baina ez da liburu bera. Bigarren zatia beste poemez osatua dator orain. Liburu “berritu” hau da onartzen dena.

Bitxia da liburu honen zentsuraren historia. Onarpenetik hasi eta zentsura partzialean amaitzen da, hiru zentsuratzaillek iritzia eman ondoren.

Lehen zentsuratzailleak argitaragarritzat jotzen du liburua. Karreara luzerik ez zuen egingo frogatan zegoen irakurle honek, Sailburuak ez bait du aintzat hartu ere egiten honen txostena, zera erantsiz: “Poca sensibilidad política parece tener este lector en prueba”:

“CANTOS IBEROS.- Se recogen en esta obra poética varios cantos a España, a figuras históricas y míticas españolas (Arcipreste de Hita, Sancho), y reflexiones sobre la urgencia y necesidad que siente el poeta de decir su verso. En torno a estos motivos el poeta canta su amor a España, que ama y ‘de la que sufre’.

Esta obra poética, como el resto de la obra de Celaya, es social. El poeta se siente responsable de decir su verso en nombre del pueblo. Quiere ser portavoz de la verdad del pueblo, de la verdad concreta. Poeta del pueblo y para el pueblo. Acusa a los poetas no comprometidos o ‘neutrales’, que se lavan las manos. Estos poemas iberos buscan el contacto real de la España real.

La hondura poética, el amor grande por la España que siente y canta, y la gran dignidad con que trata todos los temas, sin atacar ninguna institución o valor religioso, moral, nacional, ennoblecen la intención del poeta. Por todos estos valores sociales, humanos y morales positivos, la considero AUTORIZABLE.

EPISODIOS NACIONALES.- Sobre el trasfondo de escenas del tiempo de la guerra española teje el poeta recuerdos de su vida, episodios nacionales. Así, la muerte de un niño, su vida en el frente vasco, la guerra violenta y su fe en la generación joven, en una visión final de esperanza.

Estos recuerdos están evocados con gran sensibilidad. El hilo poético suaviza la posible fuerza de alguna escena o frase sin mayor importancia, que no compromete en nada institución o valor alguno. Por ello considero esta obra AUTORIZABLE.”

Bi militar enkargatzen ditu Irakurlegoko Sailburuak liburua irakurketarako. Lehenak ez du bereizten obraren lehen eta bigarren zatia. Debekatu egin behar da, eta kitto:

“Selección poética. Bajo el mismo título se engloban una serie de composiciones, denominadas ‘cantos íberos’ y un extenso poema que es parte de los ‘Episodios Nacionales’ del autor. Aunque se nota que ha habido una cuidadosa selección de las obras en lo que al factor político se refiere, no se consigue desposeer al contexto total de un matiz de repulsa a la España actual y de una firme esperanza en otra del mañana en la que los vencidos de ayer se tornan en vencedores, y para ello, se ahonda en viejas heridas, arengando a la juventud para no dejar que olviden ese odio de los viejos resentidos, al cabo de lustros, por la derrota de sus ideologías.

No es cuestión de tachaduras sino de fondo. DENEGABLE.”

Bigarrenak, bere aldetik, oso kontu handiz egiten du bi alderdien bereizketa, lehena onartuz eta bigarrena galeraziz. Izpiritu antinazionala da azpimarratzen den arrazoi nagusia:

“Esta obra consta de dos partes totalmente distintas. Los cantos íberos, si bien están algo impregnados de izquierdismo, hablando con frecuencia del pueblo, de la libertad, etc., no son graves. Cosas mucho peores de este mismo estilo se han publicado en España últimamente. Las alusiones son discre-

tas y no se puede decir que constituyan proclamas revolucionarias ni nada de eso. Por ello consideramos pueden autorizarse tal como están.

En cambio los Episodios Nacionales, relatos de guerra todos ellos impregnados a fondo de un espíritu antinacional, son absolutamente inadmisibles. Véanse págs. 79, 81, 89, 90, 91, etc. Casi no hay una página en que no hubiera que tachar, no unas líneas sino todo el verso. Por ello, esta parte la consideramos absolutamente DENEGABLE.”

- *La Higa de Arbigorriya* (1975)

“Erreparoz onartu” egiten da liburu hau, Zuzendariorde Orokorra kontsultatu ondoren. Zentsuratzaillearen iritziaren aurka, salagarritzat jotzen bait du honek. Debekatzeko dituen arrazoi gehienak moral eta erlijiosoak dira, eta ez bestetan bezala, sozialak edo politikoak. Denetara hogeitamazazpi lerro azpimarratzen ditu:

“Su poesía es sencilla, de fácil comprensión e incluso con ribetes de populachera, apreciándose en el libro lo siguiente: Página 34: Una crítica al derecho de pensar.

Páginas 37 y 38: Una ofensa, disfrazada de generalidad, a la Patria y al ejército.

Página 39: Un comentario desafortunado sobre lo español.

Páginas 17, 20, 22, 27, 29, 36, 47, 48, 83 y 86: Palabras mal sonantes e incluso obscenidades.

Pero, con independencia de lo anterior, se destaca en la página 66 un delito de blasfemia a Dios de los penados en el Art. 239 del Código Penal, ampliado con otro comentario irreverente e incluso pornográfico hacia los angeles en la página 86, por todo lo cual estimo esta obra como: DENUNCIABLE.”

- *Poesía abierta* (1977)

Poema-liburu honi zentsuratzailleak egiten dion irakurketa, literatur kritikari batena dirudi:

“Poemas del conocido vate norteño, de inspiración varia, desde la coplilla de arte menor y verso desenfadado en lenguaje llano, donde se nos antoja más poeta el poeta, al alambicado y bar-

roco poema intelektual, elaborado y distorsionado en un afán de esotérica modernidad, mucho menos auténtico y valioso para nosotros este estilo, pleno de pedantesca fatuidad tan al uso y abuso de nuestros ‘más insignes vates’ actuales. Algunos poemas de signo ‘social’ merman su posible conflictividad al hallarse arropados, y aún asfixiados, bajo la laberíntica vestidura de su alambicada forma.”

LAUGARREN ALDIA: 1977-1983

Lau argitalpen bakarrik kontrolatu ditugu aldi honetan. Urte hauetan, esan bezala, kontrol-irizpideak aldatzen dira, batetik, eta bestetik zentsuratzaileen lana “arindu” egiten da. Geroeta kasu gutxiago egiten zaio irakurlearen iritziari, baina honek lanean jarraitzen du, harik eta dekretuz “irakurlegoa” desegin arte.

1977ko *Parte de guerra* eta *Poesías Completas* liburuak ez ditugu aurkezten hemen. Beste bi, *El hilo rojo* eta *Iberia sumergida*, azaltzera mugatuko gara.

- *El hilo rojo* (1977)

Zentsuratzaileak garbi dioenez, bi arrazoirengatik da argitaragarria (edo hobe, debekagaitza) liburu hau: autorearen izenagatik eta errealitate politikoaren aldaketagatik.

Liburu hau interesgarria da Celaya/Zentsura binomioa ezagutzeko. Zentsura saihesteko autoreak erabili ohi zituen ihesbideak azaltzen dizkigu, zenbait poema ordurarte debekatua ere bai, adierazpen eta guzti.

Guzti horretaz ohartzen da liburuaren zentsuratzailea, zertan esanik ez da. Baina deus gutxi egin dezake orain. Andaluziaz Celayak duen jarrerari buelta ematen saiatzen da zentsuratzaile hau ere, lehenagokoen ildotik:

“No vamos a analizar el calibre literario de Celaya. Sería pretencioso. Y trasnochado.

Vamos a lo que a la función compete. Autor más azuzante de lo que pudiera parecer a primera vista.

He doblado el pico de las páginas que pudieran interesar a la superioridad. Hay puntazos contra las fuerzas de orden público, apelaciones a la acción violenta —en lenguaje poético— ‘que la censura no entendió’; pues tampoco los campesinos (con todo respeto para ellos: respeto porque es de justicia; y respeto también, porque mis abuelos fueron braceros). Suele poner de tontos para arriba a los de la censura ‘que no se dan cuenta’. A lo mejor, sí. Quizá críptico, y por tanto facilita la salida por la tangente. Ejemplo: página 136, ‘peces’ son los del P.C.; pero la censura (con mayúscula en él) no se dió cuenta... Claro que si se llega a mosquear, los peces hubieran resultado simples besugos —en la nota— y el autor se reiría —en esa nota— de los suspicaces censores que veían en cada dedo un huésped. Cosas que pasan.

He doblado por medio poemas que injurian a Andalucía. (Y ahora el que se ríe de la nota donde se disculpa él, soy yo) o donde ensalza por instinto racista a Vascongadas (justamente a continuación). Respeto mucho a Vascongadas, pero no puedo menos de reírme por lo bajito cuando —tras denostar de Andalucía— vemos que el gran aporte en vasco es la frase ‘sardiña (un castellanismo) freskua’ (otro castellanismo): pág. 110, línea 5 final.

Autorizable por su fama y por la realidad práctica actual. Y sobre todo porque es un gran poeta. Pie, completo.”

- *Iberia sumergida* (1978)

1978ko ekaineko liburu hauxe da AGAko artxiboetan “zentsuraturik” aurkitu dugun Celayaren azken lana. Liburuaren irakurketa “leun” bat egitera mugatzen da irakurlea:

“Libro de poesías de 112 páginas que comprende dos apartados: ‘Iberia virgen’ desde la página 11 a la 35 e ‘Iberia burlada’ de la 41 a la 104. Su autor, gran poeta, es hombre de grandes experiencias vitales y ha podido asimilar, a su manera, conceptos como los de violencia, inhumanidad y abuso de poder. Sus poemas están referidos a Vizcaya y a Iberia en general. Leídos con detenimiento no he sorprendido nada grave que pueda atentar a la familia real, unidad de la patria y fuerzas armadas. No obstante es conveniente dejar consignado el último poema titulado ‘Los últimos Iberos’, página 104 y 105; también el poema “La maquinaria Real”, páginas 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94. Ambos son algo sospechosos. Por lo demás nada que objetar al mismo.”

BLAS DE OTERO

Blas de Otero olerkari bilbotarraren hamar liburu edo argitalpen kontrolatu ahal izan ditugu AGAko artxibategian. Badakigu 1958an eta 1963an ere problemak izan zituela Oterok Zentsurarekin, baina espediente horien erreferentzia izan arren, ezin izan ditugu aurkitu artxibategian. Eskuratu ahal izan ditugun hamar horietatik zazpi agertuko ditugu hemen eta bi azalpenetatik landa utzi: *País. Antología poética* (1970) eta *Que trata de España* (1977).

Bat salbu, eskuartean ditugun beste argitalpen guztiak hirugarren aldikoak dira, hau da 1966ko Fragaren legetik 1977ko apirila bitartekoak. Azkena ere, *Todos mis sonetos*, 1977koa da, baina ekaineko espedientea du honek. Pena da Fragaren legearen aurreko liburuak ez aurkitu izana.

HIRUGARREN ALDIA: 1966-1977

- *Expresión y reunión 1941-1969* (1969)

Hamahiru titulu debekatuz onargarri gelditzen da liburua zentsuratzaillearen iritzian. Horietatik bost prosa-lanak dira. Ta-txaturiko poemetako bi (“No salgas, paloma, al campo” eta “Impreso prisionero”) aurretik debekatuak ziren, 1958an eta 1963an hurrenez hurren.

“Antología de poemas de Blas de Otero, unos publicados y otros inéditos. Se nota en su poesía una tendencia cada vez mayor al machadismo y al poema en prosa; pero a medida que aquélla se politiza pierde calidad. Blas de Otero ya no es el poeta admirable que fue. Por supuesto, su poesía se hace más marxista cada vez. En sus últimos libros habla mucho de sus andanzas por Cuba, Rusia y la China comunista.

Por sus afirmaciones o insinuaciones promarxistas, antiespañolas o antimilitares, creo que deben ser suprimidos los poemas de las págs. 76, 77, 83, 85, 104-105, 118, 151, 159, 162, 201, 219, 222, 235, 238. No obstante algunos de los poemas a suprimir figuran en libros impresos. AUTORIZADO.”

- *Mientras. Hojas inéditas* (1971)

Bi zentsuratzailearen artean “orrazten” dute liburu hau. Lehen irakurleak poema bat kentzea gomendatzen du: “A los 52 años sigo pensando lo mismo que a los 7”. Bigarren irakurleak, aldiz, gogorretik jotzen du ehun eta berrogeitabat bertso tatxatuz, hau da, hamar orrialde oso eta hiru bertso gehiago.

Azkenean onartu egiten da liburua baina tatxadurak eginez, “El niño está sentado en la capilla” eliminatuz eta “Si yo pregunto en Salamanca quién es Tania y reviso todos los archivos de Castilla la Vieja” poemaren orde, beste galerada bat sartuz.

Honela dio lehen zentsuratzaileak:

“Poemas inéditos de Blas de Otero. Libro, en general, inferior a otros del poeta, aunque contenga algunos poemas típicamente suyos y varios sonetos excelentes. Poemas a la Cuba de Fidel Castro, a la China de Mao, al Vietnam, a Moscú, La Habana, Bilbao y Madrid. Reminiscencias infantiles. Ironías políticas y literarias, “plagiando” versos de poetas famosos. Declaraciones de fe marxista. Odio-amor a Bilbao. Libro amargo y sardónico. Podría suprimirse el poema de las págs. 60-61, pero no me parece absolutamente necesario. AUTORIZADO.”

Esan bezala, bigarren irakurlea askoz gogorragoa da:

“Una serie de poemas, todos ellos en estilo y métrica libres, de temas muy diferentes y sin relación mutua, cuyo significado es difícil de comprender en muchos casos, entre los que aparecen algunos dedicados a España y otros a Cuba, expresándose siempre en tono amargo y resentido.

Del conjunto de poesías recogidas en el libro, se aconseja suprimir por tendenciosas o pro-marxistas, las acotadas en las págs. 26, 40, 56, 57, 60, 61, 78, 79, 92 y 93, así como los versos subrayados en las págs. 68, 69 y 82.

El resto estimamos que ES AUTORIZABLE.”

- *Verso y Prosa* (1973)

Liburu honek ere bi irakurketa ditu. Lehen zentsuratzailleak ez du eragozpen handirik aurkitzen bertan. Halere, badaezpada, hamabost orrialde seinalatzen ditu:

“Estas páginas de Blas de Otero mitad verso mitad prosa no contienen a nuestro modo de ver conceptos rechazables como a primera vista pudiera parecer por tratarse de un poeta exiliado y de ideología política de sobra conocida. Únicamente señalamos algunas páginas por si la superioridad considere (sic) que deben ser rechazables.”

Bigarren irakurleak hamalau orrialde kentzea beharrezkotzat jotzen du, argitara ematekotan:

“La obra se compone de poemas en verso y obras en prosa, descriptivas unas y evocadoras o intimistas otras, pero con un latente matiz político social, cosa explicable conociendo la personalidad del autor.

Pese a todo, no hay descaradas manifestaciones o impertinencias, salvo una insinuación insidiosa en la página 2, una irreverencia en la 6, una reticencia política en la 7, una irreverencia en la 15, otra en la 25, un insidioso poema sobre España (“Hija de Yago”) en las 33 y 34, claras inconveniencias en la 38, insinuación subversiva en la 53, título de una poesía en la 60, capciosas afirmaciones en la 62 y 63, una expresión soez en la 72 y unas claves de filiación en la 73.

AUTORIZADA, salvo aquellas composiciones o fragmentos reseñados de claro matiz denigratorio, insidioso o político, reseñados.”

Irakurketa hauen ondoren, Irakurlego Sailburuak ezabatzeko hamasei pasarte seinalatuz itzultzen dio liburua argitaletxeari. Baina kendu beharreko pasarte horietatik erdia bakarrik da bi irakurleek seinalatu dutena. Beste zortzi pasarteri ez die jaramonik egin, baina bere kasa zortzi gehiago erantsi ditu.

- *Pido la paz y la palabra* (1975)

Alferrik lan egin zuen hemen zentsuratzailleak. Bederatzi olerki seinalatu zituen bereziki, baina Irakurlegoko Sailburuak oharterazten du ondoren, bat salbu, olerki guzti horiek

aurretiaz onartuak zirela. Egia esan, irakurleak azpimarra-turiko puntuak ez ziren oso inportanteak berez. Ezta ere idatziriko txostena:

“Selección de poesías sobre diversos temas todos de España en los que rezuma un aire de amargura y pesimismo ya común en toda la poesía, por otra parte bastante buena de este poeta, Blas de Otero.

Se han señalado en la obra algunos de estos aspectos.”

- *En castellano* (1977)

Zentsuratzaille honentzat Blas de Otero poeta oso ona da, eta biziki espainolista. Euskal olerkiaz ere badu iritzirik, ikusten denez. Bost axola honi, nonbait, autoreak zer dioen Francoz, erregimenaz eta komunismoaz:

“Libro inédito —así se nos dice— de este muy buen poeta. No es el que más me ha agradado de su producción.

Alusiones políticas a Franco, a su régimen, elogios al comunismo. Tono comedido. Sumamente españolista: decididamente los separatistas vascos se van a quedar sin más poesía que el Euzko Gudariak (que es malísima). Y digo esto porque Blas de Otero es de Bilbao.”

- *Poesía con nombres* (1977)

Ez erotismorik eta ez politikarik omen dago liburu hone-tan. Alde horretatik lasai dago zentsuratzaillea. Zalantza gehi-ago ditu erlijio-gaietan. Zazpi esaldi markatzen ditu.

“Es una especie de antología poética de este autor, pues recoge poemas de casi todos los libros de poesía que publicó anteriormente. Se llama poemas ‘con nombres’, porque giran generalmente en torno a personajes que se nombran en el poema, personajes que son los grandes —o menos grandes— artistas y escritores, sobre todo poetas, clásicos y modernos. Son, pues, poemas de resonancias eminentemente históricas y culturales en general. Desde luego no hay derivación a lo erótico o a lo político. Aunque el poeta habla mucho de su tierra vasca, lo hace sólo bajo aspectos históricos y culturales.

Lo que sí se toca en la primera serie de poemas es el tema religioso, y con expresiones no demasiado reverentes ni ortodoxas. En realidad se trata de una verdadera obsesión por la presencia de lo religioso que encuentra en su propia formación y en la vida de las gentes que le rodean y que él encuentra acompañada por una dolorosa ausencia de Dios. Creo que en todo caso expresan más una nostalgia de Dios que una negación o una falta de respeto (12, 34, 35, 36, 37, 38, 45). No impugnables.”

LAUGARREN ALDIA: 1977-1983

Urte hauetako liburu bakarra aurkezten dugu hemen. Azken liburuetako txostenetan ikus daitekeenez, Blas de Oteroren erreferentzia ezkertiarak nahikoa erraz irensten ditu Zentsurak. Are nabarmenagoa da joera hori 1977ko apirilaren 1eko Legearen ondoren.

- *Todos mis sonetos* (1977)

Kurioso da liburu honen aurrean zentsuratzaileak hartzen duen jarrera: literatur kritikari bailitzan, bai egilea eta bai lana aupatu egiten ditu eta badirudi pasarte istilutsuetan autorearen defendatzailetzat hartzen duela bere burua:

“Buena idea la de reunir en un volumen todos los sonetos de Blas de Otero. Lleva además un estudio previo —quizás excesivamente métrico— de gran interés y utilidad, para el estudiante de literatura.

Sobre la calidad, huelgan comentarios: Otero es un excelente poeta.

Como era de esperar su contenido tiene connotaciones políticas. Unas veces veladas por la figura y el símbolo poéticos (60), otras bien a las claras (61 y 62). Estos son los ejemplos más significativos. Sin entidad. Ver sentido constructivo de futuro en 78.

No hay blasfemia en muchas expresiones referentes a Dios. Sólo un ser pacato puede verlas así. Son violentas, sí; pero no pretenden injuriarle, antes bien quieren expresar el hondo drama del hombre que no comprende la existencia del mal y anhela

profundamente la divinidad. Lejos de ser ofensivas, expresan

un gran amor. La poesía es eso. Por otra parte esos sen-

timientos amorosos quedan bien claros en otras composi-

ciones. Como paradigma ver 15 y 16.

No impugnables.”

EUROPAKO EKONOMI ETA MONETA-BATASUNA

GURUTZ ANSOLA

Erromako Tratatuak, hasiera batean, ez dakar ekonomiaren eta monetaren batasuna sortzeko asmorik. Ekonomi eta moneta-politiken koordinakuntza bakarrik lortu nahi du, merkatu komunaren abantailak are sendoagoak bihurtu daitezzen. Erromako Tratatuak, ekonomiaren aldetik, hiru helburu nagusi lortu nahi zituen: hazkunde bizkorra, prezioen maila egonkorra eta ~~pagamendu~~ balantzaren oreka. Hiru helburuok Merkatu Komuna eraikiz, hots, aduana-arantzelak eraitsiz eta inportazio-kuotak kenduz, lortu nahi ziren. Hortik kanpora, kide bakoitza bere esku zen egoki zerizkion tresna ekonomikoak nahiz monetarioak erabiltzeko. Tratatuak eskatzen zuena soilik zera zen, gobernuak beren politikaren bidez, arriskutan ez jartzea Merkatu Komunaren aurrerabidea. Eta horretarako gobernuen arteko politika-koordinakuntza gomendatzen zuen.

Europako ekonomiak hazkunde bizkorra ekarri zuen 60ko hamarkadaren azkenaldera arte. Orduan, kostuen dardara bortitzek astindu ziztuzten europar ekonomiak. 70eko hamarkadan, berriz, lehen urteetan eskariaren inflazioa hedatu zen eta, aldi berean, Bretton Woods-eko Moneta-Sistema suntsitu zen. 1973-74 eta 1979-80 aldietan, petrolioaren gorakadak inflazioa eta langabezia sortu zituen, eta desorekak are bortitzagoak gertatu ziren, gobernuek ez zutelako jakin nolako politika erabili behar zen egoera hari irteera aurkitzeko. Ondorioak europar ekonomiarentzat, hazkunde ahula eta desoreka sakonak izan ziren.

80ko hamarkadan, Europako gobernuek ekonomiak egokitu eta bermatzearen aldeko politikak erabili zituzten. Hamarkadaren erdialdera desorekak ez ziren hain bortitzak.

Halere, hazkunde-tasa motelak eman ziren eta langabezia jendetza aktiboaren %11 izatera iritsi zen. "Euroesklerosi" hitza zebilen edonon.

USA eta Japoniaren aurrean ez zeukan zer eginik europar industriak, batipat goi-teknologiako eta eskari azkarra zuten sektoreetan. Ezta ere, orobat, beste sektore askotan berriki industrialduak ziren herrialdeen aurrean. Europako ekonomia aurreratuenek berek ere, USA eta Japoniaren aurrean, lanaren emankortasuna arras behetik zuten eta dinamismo nahikorik ez lanpostu berriak sortzeko.

OCDEk iragarpen ilunak egin zizkion Europari 1985ean. Zihoan bideetatik jarraiturik, Europak teknologi atzerapen handia jasan beharko zuen eta berriki industrialduen ekonomi lehia bizia gainditu ezinik, Europak ez zukeen saltzeko besterik izango, elikadurak, lehen gaiak eta behemailako teknologiaz produzitutako manufakturak izan ezik.

Estrategia berri bat ezinbestekoa zen, komunitatekideen dinamismoa bizkortzeko. Komisioak, 1985aren hasieran, Europako Akta Bakarra aurkeztu zuen komunitatearen estrategia berriaren alde. Eta Europako Akta Bakarra urte bereko abenduan onartua izen zen Europako Kontseiluaren baitan, Estatu-buru eta gobernu-buruen baieztapenez.

Barne-Merkatu Komuna sortu nahi da barne-mugarik ez duen eremu bilaka dadin, zeinetan merkantziak, pertsonak, zer-bitzuak eta kapitalak behaztoporik gabe higituko bait dira.

1992 urtea bukatzerako BMKk burututa egon behar du.

Kontseiluak bere erabakiak kalitatezko gehiengoaz hartuko ditu, lekora geldituz lege fiskalak, pertsonen zirkulazioa eta langileen eskubide eta interesak. Gai hauetan guztien adostasuna eskatuko da.

Akta Bakarrak ezartzen duen beste oinarria, "elkarrekiko ezagutza" deritzan irizpidea da. Sarritan arras zaila da estatu bateko eta besteko lege eta arauak harmonizatzea. Horrelakoe-tan irtenbideetako bat da Estatukide batek dituen lege eta arauak beste batek beregan dituen berdinak bailiran ezagutzea. Bide hau, zeharbidez bederen, harmonizatze-eratzat har daiteke.

Barne-merkatu bateratuak batasun ekonomikora darama. Kideen artean elkarrekiko menpetasuna ezartzen du. Eragin handiagoa du estatu batean gertatzen denak merkatu bakarra osatzen duen eremu luze-zabalean. Ezinbestekoa da, beraz, gobernu guztien politika ekonomikoen koordinakuntza. Koordinakuntza ez ezik, baita elkarlangintza ere. Hitz batean, Barne-Merkatu Amankomunak batasun ekonomikoa eskatzen du.

Eta moneta-batasuna? Barne-merkatuak berez moneta-batasuna ez du eskatzen honetaz zera ulertzen badugu, alegia, kanbio-tipo finkatu eta atzeraezinen sistema edo moneta bakar bat daukan eremu ekonomikoa. Gainera Europar Moneta-Sistema (SME) 1979an sortua izan zen eta frutu estimagarriak eman ditu kanbio-tipoen egonkortasunaren aldetik.

Zer premia dago, orduan, aurrera egiteko moneta-batasunerantz? Hemen ez dugu irabazi-kostuen balantzerik egingo. Baina laburki adieraziko dugu SMEtik (Europar Moneta-Sistema-tik) Moneta-Batasunera iragateko dauden arrazoiak. Europar Moneta-Sistemak bere egitekoak ongi bete ditu egoera mugatu baten barnean. Esan nahi da, oraino 1990eko uztailaraino, kapitalen mugimenduak kontrolpean egon direla.

Kapitalak askatasun osoz mugitzen direnean eta kanbio-tipoak egonkor gorde nahi direnez gero, estatuek ez dute

bere eskuko politika monetariorik eramaterik. Batasun ekonomikoa duen eremuan moneta-batasuna eraikitzea komenigarri bihurtzen da.

Horregatik dago martxan, une hauetan, UEM deritzana, hots, Ekonomi eta Moneta-Batasuna.

MONETA-BATASUNA

Erroman, 1990eko abenduan, Gobernuen arteko Konferentzia hasi zen. UEMi buruz, Ekonomia eta Moneta-Batasunari buruz, erabaki garrantzitsuak hartzeko. Hitz batean esateko, Erromako Tratatuak aldatu eta zuzentzeko. Zertarako aldaketak? Hain zuzen, UEM (Ekonomi eta Moneta-Batasuna) eraiki ahal izateko.

Europako Komunitateko Komisioak, Jacques Delors buru duenak, bere ikuspegitik UEMek zer-nolakoa izan behar lukeen eta nola bideratu behar litzatekeen, 1990eko abuztuan argi-taratu txostenean zehatz eta argi utzi zuen. Komisioaren nahia zera zen, Gobernuek onar zitzatela txostenaren jokabideak eta helburuak. Gero ikusiko dugu zertan gelditu diren Komisioaren gomendioak eta gobernuen erabakiak.

Zer-nolako UEM eraiki nahi luke Brusselako komisioak?

Bi deitura ditu UEMek: ekonomikoa eta monetarioa. Bi alde. Politika ekonomikoari dagokiona bat, eta moneta-politikari dagokiona bestea. Bi alde izan arren batasuna osatzen dute biek.

MONETA-BATASUNA

Moneta-Batasuna bi eratara eman daiteke: a) moneta bakar bat erabiliz; b) moneta nazionalak kanbio-tipo finkatuen bidez elkar loturik, sistema bat osatuz. Nahiz batean nola bestean, moneta-politika bakarra eman beharko litzateke, erregimen horri moneta-batasun deitzeko. Brusselako Batzorde edo Komi-

sioak lehenengo bidea hautatu du eta bultzatzen du. Honela dio: “moneta-batasuna burutzen da moneta bakar bat dagoenean”.

Moneta bakarraren ezarpenak balore sinbolikoa baino gehiago du berarekin. Moneta nazionalen arteko trukeek ez dute kosturik, arrazoi simple batengatik, jadanik moneta nazionalak ezkututzen direlako. Kapitalen merkaturak bera ere bakarra bihurtzen da, eta eskala ekonomikoak lortzeko bidea irekitzen da. Europak moneta-erakunde bezala benetako nortasuna bereganatzen du joko propioa munduaren aurrean jokatu ahal izateko, USA eta Japoniarekin batera.

Europarentzat moneta bakarra hautatuz gero, nahitaezkoa da, halaber, moneta hori jaulki eta kudeatuko duen Erakunde sortzea (EUROFED). Honek izango du bere eskuetan Komunitatearen moneta-politika zehaztea. Moneta bakarra eta moneta-politika ere bakarra izanen da. Jakina, gaurko egoeratik helburu horretaraino heltzeko urratsak denboran zehar eman beharko dira.

Prezioen egonkortasuna lortzea izango da komunitateko moneta-politikaren xede nagusia. Eta lehentasun honekin batera, EUROFED delako erakundeak, halaber, politika ekonomiko orokorraren xedeak ere kontutan eduki eta zaindu egin beharko ditu.

Prezioak egonkor mantentzeko xedea legez ezarria egon beharko du. Baina, horretaz gain, EUROFED erakundeak sinesgarritasun handiz jantzitako instituzioa izan behar du, eta horretarako ezinbesteko dituen ezaugarriak ez dira nolanahikoak:

- *Askatasuna edo independentzia*: komunitateko moneta-sistema berriak gobernuarengandik aske egon behar du hein handi batean. EUROFEDen egiteko nagusia prezioen egonkortasuna mantentzea denez gero, gobernuak ezingo dute behartu xede horren aurkako gerta daitekeen moneta-neurririk hartzera, EUROFEDeko lankideak izendatzerakoan baldintza bereziak beteko dira eta lanpostuak ere iraunkorrak izango dira eta ez erraz ken daitezkeenak.

- *Demokratikoa*: EUROFEDek bere egintza guztien berri eman eta erantzun egin beharko du. Europako Kontseilu eta

Parlamentuaren aurrean, aldiro, txostenak aurkeztuko ditu. Erakundeko Lehendakaria jendaurrean eta komunitateko instituzioen aurrean daraman politikaren erantzule izango da.

- *Federala*: Banku Zentralen Europar Sistemak (Eurofed) egitura federala eduki behar du. Bere kontseilua osatuko dute Banku Zentralen gobernariak gehi zuzendaritzak, organo zentralako kide-multzo laburrak. EUROFEDen kontseiluak bere eskuan izango du Komunitateko Moneta-Politika zehaztea. Esaterako, berak finkatuko ditu interes-tipo gidariak eta, halaber, helburu bitartekariak ezarriko. Erabakiak gehiengo bakanaz hartuko ditu.

BARNEKO MONETA-POLITIKA ETA ECU-A

Komunitatearen barneko moneta-politika zuzentzeko, EUROFEDek, bere eskuetan, bidezko diratekeen lanabes eta botereak edukiko ditu: esaterako, *open-market* eragiketak, interes-tipoak erabiltzea, aginduz gorde beharreko erreserbak, eta abar. Moneta-eskaintzari komeni den ibilbidea eragiteko, merkatuko salerosketaz baliatuko da, nagusiki *open-market* eragiketak eginez.

Moneta-batasunak deuseztatu egiten ditu nazioetako moneta-eremuak bereizten dituzten mugak. Finantz egiturak homogenoak bilakatzen dira barneko kapital-merkatua bateratzen doan heinean. Izaera berdineko aktiboek, arrisku aldeetik diferentziarik ez badago, interesa ere maila berdinekoa eskaintzen dute. Beraz, Komunitate osoan intere s-tipo bakarra dagoela onar daiteke. Testuinguru honetan, EUROFEDek moneta-kopurua erregulatzeko "bitarteko helburua" deritzana heda dezake Komunitateko ekonomia osora.

EUROFEDek finkaturiko moneta-politika banku zentralak aplikatuko dute. Hauek izango dira, Zuzendaritzaren agindupean, aplikazioa burutuko dutenak. Bakoitzak bere ekonomia nazionalean, banku zentralak erabiliko dituzten moneta-politikarako tresnak, gorago aipatu ditugunak izan beharko dute. Guztien artean elkarregokitu ezinik gerta ez

dadin guztiek EUROFEDek ezarritako helburu nagusiak jarraituko dituzte.

Moneta bakarra, ECUa, beraz, sisteman ezarrita gelditzen denean, moneta-batasuna osaturik gertatuko da. EUROFEDen eskuetan egongo da ECUa jaulkitzeko ardura osoa. Eragiketa ekonomiko zein finantzarioak, lurralde-batuean, ECUn izendatuak izango dira. Eta legezko diru-harrera izango du.

KANPOKO MONETA-POLITIKA ETA ECU-A

Indar handiko eginkizuna izango du ECU monetak nazioarteko moneta-sisteman. Ez bakarrik munduko eragiketatan erabilia izango delako. Komunitateak, UEM osobetea bilakatzen denean, esku hartuko du, USA eta Japoniaren parean, nazioarteko moneta-sistema berri eta egonkorra sortu eta kudeatzeko orduan.

ECU/DOLAR edo ECU/YEN erlazioak nork erabaki eta eramango ditu? Galdera beste modu batera egin: zein agintemaila arduratuko da kanpoko moneta-harremanetan kanbio-tipoak duen garrantzi handiaz? Bi aldetatik du eragina kanbio-tipoak, ekonomi eragiketetik eta monetarioetatik. Beraz, politika ekonomikoaren agintariak badute zer esanik. Eta, nola ez, baita moneta-politikaren arduradunek ere. Zehatzago arazoan sarturik. Kanbio-tipoaren inguruan bi motatako gaiak sortzen dira. Bat zera da: zer-nolako kanbio-tipo erregimena ezarri. Hots, kanbio-tipo finkatuena ala kanbio-tipo mugikor edo aldakorrena? Auzi honetan badirudi zalantza gehiegirik ez dagoela. Arlo hau zeini dagokion garbi omen dago. Agintari politikoei, hain zuzen, EUROFEDen aholkuei erantzunez erabakiak hartzerakoan. Bigarren gaia beste honako hau da: zer kanbio-tipo politika eraman behar da? ECU/DOLAR erlazioa, esaterako, jaitserazi, mantendu ala altxarazi egin behar da? Eta politika hori gauzatzeko neurriak nork eraman behar ditu praktikara, nork hartu behar du esku dibisa-merkatuko eragiketetan? Arlo hau, Komisioarentzat berarentzat ere, zalantzan gelditzen da. Izan ere eredu desberdinik badago munduan. USAn arlo honen ardura gober-

nuak dauka. Alemanian, aldiz, Banku Zentralak —Bundesbankek— ahalmen zabalak ditu kanbio-tipo politikaren alorrean.

Halaz guztiz ere garbi dago kanbio-tipoaren alorreko politikak ez duela moneta-politikaren eta honen helburu nagusiaren aurka etorri behar. Dibisa-merkatuan hartzen den jarrerak ez du, beraz, arriskutan jarri behar prezioen egonkortasuna.

BATASUN EKONOMIKOA

Ez dago erakundeen aldaketa handirik egin beharrik batasun ekonomikoa eraikitzeko. Izan ere, batasun ekonomikoak eskatzen duen politika eramateko ez dago erakunde bakar baten premiarik. Federakuntza dagoen lurraldeetan, politika ekonomikoa zatitu egiten da egiteko edo funtzio berezietan. Eta hauek gobernu-maila desberdinei banatzen zaizkie. Beheragoko gobernu-mailak ongi burutu dezakeena, ez da goragoko gobernu-mailaren eskuetan jartzen.

Politika ekonomikoaren funtzio gehienek komunitatekide diren estatuen eginkizun izaten jarraituko dute. Baita UEMen burutua gelditzen den aldian ere.

Haatik, Komunitateak eta Kideek akordiora iritsi behar dute bakoitzak eta guztiok bilatu behar dituzten helburuetan. Tratatuan ezarriak daude halburu nagusiok: hazkunde eta hedapen orekatu eta etengabea, egonkortasun irmoa, bizitza-mailaren goratze azkarra, eta elkar atxekimendu ekonomiko-soziala. Helburu horiek lortzeko bidea, merkatu-sistemaren baitan garatuko da. Eta beti begiratu beharko zaio moneta-politikaren xede nagusia den prezioen egonkortasunari.

Zein izango da Komunitatearen funtzio ekonomikoa helburu horiek guztiak lortzen laguntzeko? Geroago ikusiko dugunez, Komunitatearen egitekoak, zenbait alorrean, zabaldu egin beharko dira. Bistan da, gobernu-maila guztien artean eramango den politika ekonomikoak koherentea izan behar duela, enplegu bikoitz eta jarrera kontrajarriek erakar ditzaketan

galerak ahalik eta arinenak gerta daitezzen. Europear Kontseiluak bermatu beharko du koherentzia, ERO/FIN, Batzorde, Parlamentu eta Kontseilu Ekonomiko-Sozialaren kolaborazioarekin.

Komunitateak, bere ahalmen gehituen bidez, hiru emaitza eskaini behar ditu politika ekonomikoaren alorrean: eginkortasuna, elkar langintza eta elkarrekiko atxekimendu ekonomiko-soziala.

- *Eginkortasuna.* Batasun ekonomikoaren oinarria barne-merkatu burutua da, non libreki dabilzan pertsonak, ondasunak, zerbitzuak, kapitalak. Barn e-merkatuak ahalmen handiak ditu. Baina horien guztien ustiapen beteak zera eskatzen du: baliabideen esleipena hobetzea, konpetitibitatea bizkortzea eta eraberrikuntza sustatzea ikerketa, teknologia eta enpresen oldarraren bidez. Luze-zabalean lortu behar den Europa hori ez daiteke lor baldin komunitatearen aginbideak hedatzen ez badira zenbait alorretara. Esaterako, konkurrentzi eta merkatal politikara, teknologi ikerkuntza eta garapenera, europar azpiegiturretara, lan-merkatuetara, ingurunera eta zenbait fiskal-arazotara.

Jakina da, Brusselako Komisioak paralelismoa gerta dadin nahi duela moneta-batasunaren eta batasun ekonomikoaren artean. Moneta-batasunaren garapenean aurrerabide handiak egin eta batasun ekonomikoa atzeraturik gerta ez dadin, ezinbestekoa da komunitatearen ahal eta aginbideak, gorago aipatu alorretan, hedatu eta sakontzea. Horretarako baliteke indarrean dagoen Tratatuaren zenbait artikulua eta xedapen zabaldu nola aldatu beharra egotea. Adibidez, behaztopo handia gerta daiteke ahobateko erabakien araua mantentzea zenbait gaitan. Hala nola, teknologi ikerkuntza eta garapenean, inguruneetako arazoetan eta fiskaltasunaren zenbait puntutan.

- *Lankidetasuna.* Komunitate eta kideen arteko lankidetasuna, politika ekonomikoaren alde guztietara hedatua, batasun ekonomikoaren ezinbesteko baldintza da.

Lankidetasunak batasun ekonomikoaren lehen etapatik hasi behar du bere frutuak ematen. Bere indar osoa, ordea,

UEMen azken etapan agertuko du. Lankidetasunaren lan-
abesak, ondorengoak izango dira:

- Politika ekonomikoaren epe luzerako helburuak.
- Politika ekonomikoen alde guztiak gainbegiratzea, eta aurrekontuen defizitari buruzko erregelak ezartzea.
- Laguntza bereziak emateko finantz mekanismoa.

Itzurtzetarako helburuak seinalatzean, Komisioak zehaztatuko ditu Komunitateak lortzen saiatu behar duen xede orokorrak. Halaber, zer baliabideren bidez lor daitezkeen haiek. Besteen artean, alabaina, finantza publikoek, lan-merkatuek eta nazioen egitura-politikek aipamen berezia hartuko dute.

Gainbegiratzearen alorrak irekia eta zabala izan behar du. Azterketa nagusienak eskaintza/eskaria-ren joerenak izango dira, kostuen eta prezioen higidurarena, eta halaber, konpetitibitatearena, enpleguarena, eskualdeen hazkundearena, finantza publikoarena, finantz merkatuarena eta orokorki esanez, politika ekonomikoen barne-asmoena.

Egoerak desoreka larriak agertzen dituenean, komenigarri liratekeen neurriak hartzera bultzatuko duen sistema ezarriko da. Sistema hori pausoka eramango da: diagnosiak, aholkuak eta ahalegin bultzatzaileak, adierazpen publikoak eta, azkenik, finantz laguntza bereziak. Hauek, estuasunean aurkitzen diren gobernuek premiazko diratekeen neurriak indarrean jar ditzaten, berriro beren ekonomiak desorekatik egoera orekatuago batera bidera ahal ditzaten.

Komisioak garrantzi bereziz aztertzen du aurrekontuen desoreka edo defizita. Aurrekontuen defizitek eta hauen finantz bideek arriskutan jar dezakete moneta-egonkortasuna. Tratatua bi arau espreski ezarri behar direla eskatzen du:

- a. Defizit publikoak ez dira moneta gehituz finantzatuko eta sektore publikoak bestek ez lukeen erraztasunik ez du erabiliko zor publikoa merkatuan kokatzerakoan.
- b. Estatu baten zor publikoak baldintzarik gabeko bermarik ez du bereganatuko ez komunitatearen ez beste estatu baten aldetik.

Kanpoko finantz bideari dagokionez, ez da debekurik eskatzen, baina haren bilakaera EUROFEdek eta Komisioak hurbiletik jarraitu beharko lukete.

Gehiegizko defizit publikoak kaltegarriak direlako, tratatuan espreski adierazi behar da ekidin behar direla. Noiz den gehiegizkoa epaitzeko, aurrekontuak ekonomia osoaren testuinguruan aztertu behar dira, noski. Halere, Komisia erregelak jartzearen alde dago. Finantz publikoaren maileguak ez lirateke inbertsio-gastuen gainetik egongo. Gainera, erregela horren osagarri, kontutan har daitezke defizita/BPG nahiz zor publikoa/BPGaren koefizienteak.

Finantz laguntzen mekanismoari dagokionez, egoera larrian dabilzan estatuen alde erabiliko lirateke haiek. Herrialde bateko ekonomiak arazo larriak dituenean eta guztiz zail zaionean beste ekonomien higidurara hurbiltzea, ahaleginak egin ditzan eskatuko zaio eta Komunitateak laguntza eskainiko dio, konbergentziaren aldeko politika egin ahal izan dezan. Diru-laguntza subentzio nahiz mailegu-bidez gauza daiteke.

- *Elkarrekiko atxekimendu ekonomiko-soziala.* Barne-Merkatu Bakarraren eraikuntzak, printzipioz, onurak dakartzkie eskualde guztiei, aurreratuei nola atzeratuagoei. Gainera, Komunitateak azken urteotan anitz programa erabili ditu eskualde atzeratuen eta birmoldaketa-premian aurkitzen diren ekonomien alde. Halere, ez dago ukatzerik esperientziak behin eta berriro erakusten duena, alegia, batasun ekonomiko eta monetarioetan, zenbait eskualde luzaro atzean gelditu daitezkeela, baldin eta haiei laguntzeko ezinbesteko neurriak hartzen ez badira.

Beraz, Komunitatearen eskualde-politika hertsiki ordez berrindatu egin behar da, are UEMen azken etapan bertan ere. Edozein ekonomiak, jakina, estatu batenak esaterako, kanpotik datozkion asaldurak jasan ditzake. Adibidez, petrolioaren prezioak bapatean gora egiten duenean. Sortuko den desorekari aurka egin ahal izateko, komunitatekide diren estatuek, politika ekonomikorako tresna bat gutxiago izango dute beren eskuetan. Ezingo du gobernu bakoitzak kanbio-tipoa aldatu, nahi duen doikuntza lortzeko. Beharturik egongo da, beraz,

beste zenbait alorretan, lan-merkatuan esaterako, neurri gogoragoak hartzera. Baina, honelako politika ekonomikoak, berritza izateaz gain, langabezia sor dezake. Bidezkoa izango da, beraz, kasu horietan ere, Komunitateak egiturak berrindartzeko nahitaezko diren laguntzak berandutu gabe, larritasunean dagoenari ematea. Eskakizun hauek badute ondorioz Komunitatearen finantzetikiko.

Komunitateak bere eginkizuna bete ahal izateko, hots, politika ekonomikoari eginkortasuna, lankidetasuna eta kohesioa eragiteko, aurrekontu handiagoa, baliabide eta sarrera ugariagoak ezinbesteko ditu.

IRAGANTZA

Hiru etapatan eraiki nahi da batasun ekonomiko eta monetarioa. Iragantza deitzen zaio gaur egungo egoeratik hirugarren etaparen hasierara iristeko beharko den denboraldiari.

Lehenengo etapa 1990eko uztailaren batean hasia da. Bukatu 1993ko abenduaren 31n bukatuko da, Europar Kontseiluak Erroman 1990eko urriaren bileran erabaki zuenaren arabera. Utz dezagun hemen esana Komisioak, aztertzen dihardugun txostenean, lehenengo etapa urtebete lehenagotik bukatzea nahi zuela.

- *Lehen etaparen mailak.* Barne-merkatua zeharo bukatu egon behar du lehenengo aldian. Mugak oro, fisiko, tekniko, fiskal nahiz finantzarioak desagertu gero geldituko dira. Pertsonak, ondasunak, zerbitzuak eta kapitalak mugarik zein trazarik gabe higitu ahal izango dira Europako Komunitatearen lurraldeetan barrena.

Xede berdinetarantzko aurrera-pauso bizkorrak egin behar dira. Eta nagusiki ekonomi arlo hauetan: enpleguan, prezio/kostuetan, konpetitibitatean, lan/alokairu erapenean eta aurrekontu publikoetan. Komunitatekideek arlo horietan dauzkaten aldeak berdintzera joan behar dute lehen etapan. Komunitateak gobernu guztiei eskatzen die, xede berdintsue-

tara joko duten neurri politikoak erabil ditzaten. Komunitateak, bere aldetik, ezarria du jadanik zaingo orokorra burutu dezakeen mekanismoa. Aurrekontu-politiken gainekoa egin nahi du Komisioak zainketa zorrotzenaz. Gertutik jarraitu nahi lioke hala sarrera/gastuen higidurari nola defizit/zor publikoaren garapenari.

Moneta-politiken koordinakuntza da beste maila. Jakina da, lehen etapan kapitalen mugimendua guztiz aske izatera iritsiko dela. Honekin batera SMEren barnean kanbio-tipoak egonkor irautea espero da ofizialki finkaturiko zerrenda-muga estuetan. Testuinguru honetan, (kapital mugimenduak, libre, ganbio-tipoak ez-aldakor), ez zaio estatu bakoitzari bere moneta-politika propioa egiteko aukera handirik gelditzen. Kanpotik etor daitekeen asaldura bati erantzuteko, jarrera bateratu bat behar du Komunitateak. Moneta-politikan ere, adostasuna lortu beharko du koordinakuntzaren bidez. Koordinakuntzak, lehen etapan, banku zentralen gobernariak osatzen duten taldearen baitan mamitu behar du. Moneta-politikarekin koordinakuntzak, ordea, ez du esan nahi banku zentral guztiek politika-tresna berdinak erabili behar dituztenik. Garrantzizkoa, izan ere, zera da, guztiek helburu bakar baten alde jokatzeko, nahiz eta bitarteko xedeak guztiz berdinak ez izan. Adibidez, banku zentral bat moneta-mota agregatu batez eta beste banku zentral bat zerbait desberdina den moneta agregatuz balia daitezke.

SMEren sendotzea. Lehen etapan Komunitateko moneta guztiek kanbio-mekanismoan parte hartu beharko dute, zerrenda estuaren barnean, eta ez kanpoan, mugi daitezkeelarik. Dagoeneko Libera Esterlina barn e-eran da. Eta Portugaleko zein Greziako monetak ere, estatu horietako ekonomiak helburu orokorretara hurbiltzen direnean SMEko kanbio-mekanismoen barruan aurkituko dira.

- *Bigarren etaparen lorkizunak.* Banku Zentralen Europar Sistema (EUROFED) eraikitzea da bigarren etapako eginkizun garrantzitsuena.

Instituzioaren erakundeaz geroago ikusiko dugu zer arazo dauden.

Aldi honetan, Banku Zentralak izango dira moneta-politikaren arduradun eta eragileak. Baina, moneta-politikak koordinaturik eraman behar direnez gero, EUROFED izango da koordinakuntzaren ardura. Gainera EUROFEDek biziki parte hartuko du SMEren eta kanbio-erreserben kudeakuntzan. FECOMen ahalmenak berreskuratu behar ditu. Halaber, EUROFED arduratuko da, ECU moneta bakarria bilaka dadin antolatu behar diren bide eta neurri guztiak prestatzen.

Moneta bakarria ekonomi eta moneta-batasunaren izaeraren ezaugarria da. Europak bere moneta bakarria izan behar du, ez beste hamahirugarren moneta bat. Dagoeneko, neurri batean behintzat, ECUa Europako moneta amankomuna da. Oraingoan ECUa zera besterik ez da, moneta nazional ezberdinen otarretxoak. ECUa moneta bakar bihurtzeko sortua da. Jakina, "otarrea" izateko moneta bakarria izatera iristeko, ohi-turak bultzatu behar du ECUa gero eta gehiago erabilia izan dadin, beste edozein monetak dituen funtzio jakinetan. Baina, zer egin behar da familiak, enpresak, bankuak, sektore publikoa ECUaz gero eta gehiago baliatu daitezkeen bere eragiketetan?

Hona hemen Brusselako Komisioak ECUaren hedapenerako proposatzen dituen bideak:

- Erabilera pribatuak dauzkan traba juridikoak baztertu.
- Komunitatearen erakundearen eguneroko bizitzako moneta ia bakartzat ECUa erabili.
- Banku Zentralek gero eta gehiago erabil dezatela ECUa euren arteko eragipenetan zein dibisa-merkatuetako eragiketetan.
- Sektore publikoak bere tituluak ECUtan izendaturik jaulki.
- Banku Zentralek zein EUROFEDek ECUaren merkatu-garapeneraren aldeko neurriak hartu.

Iragantza-aldi horretan ECUak, beraz, beste moneta nazionalek duten antzeko hedapen eta erabilera lortzen joan behar du. Hirugarren etapa hasi arte, jakina, ECUak "otarretxoak" izaten iraungo du. Honen ondorioa garbia da: hiru-

garren etapan sartu arte, edo bestela esanik, iragantza-denbora honetan, Banku Zentralek gorde egingo dute oraino duten moneta nazionalak jaulkitzeko monopolioa. Halere, ECUa indartzen joan daiteke ondorengo arrazoi honexegatik. ECUaren balioa egun otarretxoak markatzen du. Moneta nazional pisutsuenak gora doazenean, ECUa ere gorantz. Eta alderantziz. Moneta nazionalak, alabaina, SMEko kanbio-mekanismoan sarturik daude. Europako monetek euren artean gero eta gorabehera txikiagoak dauzkate. Egonkorragoak dira elkarren arteko erlazioetan. Moneta oro egonkorrago eta bortitzago bilakatzen da. Otarretxoko moneta guztiak on bihurtzen dira. Eta orobat ECUa bera ere moneta gero eta bortitzago bihurtzera doa, hirugarren etapari hasiera emateko oraindik iragan behar den iragantza-aldi honetan.

INSTITUZIO-GAIAK

Eman dugu Europar Komisioak UEMi buruz daukan ikuskera. Tratatu, Europar Komunitatearen sostengua dena, puntu askotan aldatu egin beharko da ekonomi eta moneta-batasuna aurrera ateratzeko. Zeintzuk dira UEMen xedeak? Komunitateko EUROFED erakunde berriaren berezitasunak zeintzuk izango dira? Indarrean dauden erakunde komunitarioen eginkizun ekonomikoak elkar egokiturik al daude? Hori guztia, etab. Tratatu eraberrituan argi eta garbi zehazturik ezarri behar dela iradokitzen du Komisioak.

Hain zuzen, 1990eko abenduaren 14ean ireki zen Erroman gobernuen arteko Konferentzia, zeinetan zehaztuko bait dira Tratatuari egingo zaizkion aldakuntzak.

Ikus ditzagun, beraz, zer-nolakoak diren Komisioak proposatzen dituen zuzenketak nahiz emendakinak.

- *EUROFEDen sorkuntza*. Tratatuak agertuko ditu erakunde berriaren hiru oinarri nagusiak:

- Helburua: prezioen egonkortasuna. Orobat komunitateko politika ekonomiko orokorra sostengatzea.
- Ez da ez estatuetako ez Komunitateko agintarien menpeko izango.
- Lege demokratikoez erantzungo du.

Tratatua, halaber, EUROFEDen egiteko nagusienak zehaztuko ditu:

- Moneta-politika orokorra eramatea eta ECUaren jaulkipena.
- Kanbio-tipo eta dibisa-erreserben kudeakuntza, Ministri-Kontseiluaren jokabideen arabera.
- Bankuen zaingoaren koordinakuntzan parte hartzea; pagamendu-sistemaren eta kapital-merkatuen normalizazioa bermatzea.
- EUROFEDen Kontseiluaren eta banku zentralen arteko erlazioak; kanbio-erreserben kudeakuntza eta jabegoa; EUROFEDen barn e-erakundea (kontseilua, zuzendaritza, lehendakaritza) eta Komunitateko Erakunde-organoekin harremanak.

Tratatuan zehaztuko dira, berebat, zeintzuk izango diren moneta-politika orokorraren lanabesak. Eta beste zenbait gairen artean pertsonalari buruzko arau nagusiak, kontuen kontrolerako neurriak, eta abar.

Guzti horrek eskatzen du, bide batez, komunitatekide diren estatuak aldatu egin beharko dituztela, gaur egun Banku Zentralarekiko indarrean dauden legeak eta Tratatu berriaren mandatuetara egokitu.

• *Ekonomiarekiko xedapenak.* Parlamentuari, Europar Kontseiluari, Ministri-Kontseiluari eta Komisioari beste erakunde berririk albotik zein gaineratik ezartzea ez da premiazkoa. Esan nahi da, gai ekonomikoetarako: UEMen baitan egiteko zehatzagoak bete beharko dituzte aipatu erakundeok. Eta egoitzapen-lana egitea da gelditzen dena alde horretatik.

Tratatuak, alabaina, izendatu egin beharko ditu Komunitateak eta kideek erdietsi nahi dituzten xedeak: taxuzko hazkundea, etengabeko hedapen orekatua, egonkortasun irmoa, bizitza-mailaren gorantza bizia eta elkar atxekimendu ekonomiko-soziala.

Tratatuak neurri zehatzak ezarri edo xedatu behar ditu alde guztietako zaingoa bidezko den zorroztasunez bete dadin.

Aurrekontu-defizitari dagokionez, Tratatuak finkatu behar dituenak dira: a) ez daitezela monetaz finantzatu; b) sektore publikoak abantailarik ez dezakeela eduki kapital-merkatuan; c) gehiegizko aurrekontu-defizitak ekidin egin behar direla.

Politika ekonomikoaren alorrean, azkenik, bi tresna berri sortu ahal izateko lege-oinarriak ezarri behar ditu tratatuak. Bi tresna horiek dira, anitz urtetarako jarrerabideak eta finantz sostenguaren mekanismoa.

- *Erakundeen arteko oreka.* EUROFED moneta-batasuna garapen-bideetan aurrera eramateko sortuko den erakunde berria izango da. Aldiz, jadanik indarrean dauden erakundeei batasun ekonomikoa dagokie. Zer esanik ez dago erakunde guztien arteko harreman orekatuak antolatu behar direla.

Kontseiluaren eta Komisioaren egitekoak handiagoak izango dira: politika ekonomikoaren lerro nagusienak seinlatu, nazioarteko monetarekiko negoziazio eta akordioetan parte hartu, EUROFEDekin elkarrizketatu, aldian aldiko zaingo-lanak burutu.

Parlamentu Europarrak gero eta alor zabalagoa izango du, erantzute demokratikoaren kariaz.

Laburbilduz, instituzioen arteko oreka lortzen bada, Tratatuak garbi ezarri behar du, zeintzuk diren bakoitzaren egiteko bereziak eta, orobat, elkarren arteko harremanak nola bideratu behar diren.

Europar Kontseiluak gertutik zainduko du Komunitatearen ekonomia eta moneta-politika osoaren koherentzia; anitz urtetarako jokabide ekonomikoak berretsiko ditu; EUROFEDen lehendakaria izendatu eta, halaber, zuzendaritzako kide guztiak.

EKO/FIN Kontseiluak, gaur dituen egitekoez gain, zaingo orokorraren arduradun izango da, kideei gomendioak agertuko dizkie, laguntza finantzario bereziak emango ditu eta kanbio-politikarekiko erabaki garrantzitsuenak zehaztuko. Erabakiak gehiengo kalifikatuaren indarrez hartuko ditu, horretarako, aurrez, Komisioak bidaliko dizkion erabaki-gaiak eztabaidatuko ditu eta Europar Parlamentuari erizpena eskatuko.

Komisioak, orain beregan dituen legeak bultzatu eta sustatzeko egitekoaz gain, berebiziko ardura izango du alde askotariko zaingoan: kideen ekonomiari buruzko urteroko txostena aurkeztu, epe luzerako jokabideen jarrera aztertu eta politika ekonomikoarekiko gomendioak egin. Orobat, begiratu egin beharko du ea koherentziarik ba ote den komunitateak indarrean ezarri dituen ekonomi eta moneta-politiken artean.

Parlamentuari galdetuko zaio EUROFEDeko Lehendakaria izendatu aurretik; halaber, haren iritzia aurrez jaso beharko da, anitz urtetarako jokabidea zehazterakoan, finantz laguntza bereziak ematerakoan, kideei politikaz aholkuak zuzentzerakoan. Urtean behin, Parlamentuan eztabaida orokorra ospatuko da Komisioak eraman duen politika ekonomikoari buruz. EUROFED, ERO/FIN eta Komisioak aldiro komunitateko egoera ekonomikoari buruzko azalpenak egingo dizkiote Parlamentuari. Honek berak ere parte hartu beharko du zaingo orokorraren lanetan.

Azkenik, EUROFEDek, beste erakundeekin izango dituen harremanez gain, Europar Kontseiluari eta Parlamentuari moneta-politikaren azalpenak aldiro egingo dizkie.

UEM-I BURUZKO KONFERENTZIA ERROMAN (1990-XII)

- Gobernuarteko Konferentziak, bi bait dira, bata batasun-politikoarekikoa, bestea ekonomia eta moneta-batasunarekikoa, 1990eko abenduaren 15ean ireki ziren Erroman. Bigarrena da guri zuzenki dagokiguna, hots, UEMi buruzko

konferentzia. Honen xedea Tratatuari zuzenketak zein emendakinak ezartzea da. 1992 urtea bukatu baino lehen onartua eta berretsia eduki nahi da.

Iragan abenduan (1990-XII) bildu zen Europar Kontseiluren ondorioak laburki emango ditugu.

Hamaika Estatukide adostasunera etorri ziren Tratatuari aldaketak egiteko oinarrietan:

- Batasun ekonomikoari buruz: merkatu-sistema irekia, prezioen egonkortasuna hazkundearekin, ingurugiroaren begirunearekin eta lanarekin elkarganatuko duena; haren xedea finantzatan zein aurrekontuetan egoera garbi eta orekatua lortzea izango da. Orobat elkar atxekimendu ekonomiko eta soziala. Hau guztia lortzeko, Komunitateko Erakundeei ahalmen handiagoa eman behar zaie.

- Moneta-batasunari buruz: erakunde berri bat sortzea (EUROFED), Banku Zentralek eta organu zentral batek osatuko dutena; moneta-politikaren ardura osoa erakunde berriarena izango da. Prezioen egonkortasuna begiratzea izango du egitekorik nagusiena. Honez gain, Komunitatearen politika ekonomiko orokorra babestuko du. Erakundea eta bere kontseilukideak aske izango dira, edonondik heldu daitezkeen manuetatik libre izango dira. Daramaten kudeakuntzaren berri, alabaina, instituzio politikoei eman beharko diete.

UEMen azken garapen-aldia burutzen denean, atzerazienak diren kanbio-tipoak finkatuko dira. Komunitateak bere moneta bakarra izango du, ECU indartsu eta egonkorra. Bere identitatearen moneta batasunaren adierazgarri. ECUa sendotzeko eta hedatzeko ahaleginak egingo dira.

- Bigarren etapa edo garapen-aldia, 1994eko urtarrilaren lehenean hasiko da. Eta ordurako:

- Merkatu bakarraren programa burutua egon behar du.

- Tratatu berretsia eta bertako xedapenen arabera:

- a. EUROFEDeko kideen askatasuna lortzeko bidea egiten hasia egongo da.

- b. Ez da zilegi izango aurrekontu-defizitak monetaz finantzatzea eta, orobat, komunitateak nahiz Estatukideek ez dute erantzukizunik hartuko beste Estatukide baten zorrekiko.
- c. Europar Moneta-Sistemaren (SME) kanbio-akordioari atxekiturik egongo dira Komunitatekideetatik gehienak.

Europar Kontseiluak, Erromako 1990eko abenduko bileran, azpimarratu du, halaber, bigarren etaparako sarrera ireki aurretik, aurrerapen estimagarriak eta iraunkorrak lortu behar direla elkar hurbiltze-bidean, esan nahi da, batipat, prezioen egonkortasunean edo desinflazioan eta finantza publikoen oreka-bidean.

- Bigarren etaparen hasieran sortuko du Komunitateak bere Erakunde Monetario berria. Honen eraginez hiru alde-tatik lor daitezke aurrerapenak:

- Moneta-politiken koordinakuntza sendoagotzen.
- Geroago moneta-politika bakarraren tresneria eta ihardun-bidea antolatzen.
- ECUaren garapenari begiratzen.

Bigarren etapa hasi (1994-1-1) eta hiru urte iragan baino lehen, Komisioak eta EUROFEDen Kontseiluak bigarren etapa nola joan den aztertuz txostena aurkeztuko diete ECO/FIN Kontseiluari eta Arazo Orokorren Kontseiluari. Elkar hurbiltze-higidura zenbaterainokoa izan den aztertuko da, batipat, inflazioaren aldetik, aurrekontu-defizitaren aldetik, enpleguaren aldetik. Noiz emango den hirugarren etaparen lehen urratsa, bigarren etaparen lorpenei loturik dago.

- Erresuma Batuak garbi adierazi zuen, Erromako bileran, ez zezakeela osorik onar Europar Kontseiluko beste hamahiruek berentzat onartu zutena. Zenbait puntutan ados dago, halere Erresuma Batua:

- Moneta-politikaren lehen xedea prezioen egonkortasuna dela.
- Merkatu-sistema irekia dela Komunitatearen garapenaren oinarria.
- Baztertu egin behar direla aurrekontuen defizit gehiegizkoak eta finantzamenduari arau hertsia egotzi behar zaizkiola.

Erresuma Batua prest dago lehen etapa garaitu eta aurrera egiteko, horretarako Moneta-Erakunde berria sortuz. Orobat, Komunitatearen moneta bakar amankomun bat, printzipioz, onartzen du. Baina aurrera egitea onartu arren, etapa batetik bestera iragan aurretik, etapa berriaren edukina zein izango den ongi zehaztu behar dela eskatzen du.

IRABAZIAK ETA KOSTUAK

Nolako eta zenbaterainoko eragina izanen du UEMek Komunitateko ekonomian.

Eragina nola gauzatu den agertzea da hastapen eta oinarri gisa lehenik egin behar dena.

Hazkundera, inflazioa, finantzak anitz faktoreri lotuta daude. UEMek, bada, faktore horietan izanen du eragina eta hauen bitartez ekonomia osoan.

Irabazi handiak, kostuak orobat, espero dira UEM sortzeak eskatzen dituen erakunde/instituzioen eraberritze zein aldaketatik. Haatik, instituzio-aldaketatik ez dira, besterik gabe, automatikoki, irabazi gehienak jaulkiko. Egia da aldaketa sistematikoak direla lehen urratsak. Moneta-batasuna eraikitzeko, ECUa moneta bakar bihurtzea eta EUROFED sortzea. Batasun ekonomikoa eraikitzeko, merkatu bakarra eta aurrekontu nazionalerako arauaketa. Eta nazioarteko sistemari dagokionez, ECUa nazioarteko moneta-mailara altxatzea eta monetasistema tripolar bihurtzea. Aldaketa sistematiko horien ondoren etorriko da anitz frutu eta abantaila, baldin gobernu,

enpresa, langileria eta Komunitatea bera sistema ekonomikoa sakonean eraldatzera zinez jartzen badira. Aldaketa sistematikoetatik ez dira bertatik jaulkiko frutuak. Instituzio berriek politika ekonomikoa aldatu eta berriztatzen dutenean eta ekonomia pribatuak, bere aldetik, jarrerak eta jokaerak eraberritzen dituenean, orduan zorituko dira UEMen emaitzak.

Beraz, bete behar den bidea, aldakuntza sistematikotik hasiko da. Baina ondoren, politika eta jarrera ekonomikoen eraberritzeak jarraitu behar du, azkenik, ondorio onuragarriak bildu ahal izateko.

Eman dugun eskemak eskeletoaren antzik badu. Biziduna izateko eta higiduraz baliatzeko haragizkoa izan behar da. Eta, nahiz eta ekonomia organismoa ez den, irudiarekin jarraituz, eskema haragizko bihurtzeko mekanismo ekonomikoak zein izango diren aztertu behar dugu.

UEMek azkenean eskaini behar dituen emaitzak hiru alor ezagunetan burutuko dira: a) eginkortasun mikroekonomikoan eta hazkundera; b) eginkortasun makroekonomikoan, inflazio, produkzio eta enpleguaren aldetik; c) ondasunak zuzenki banatzen herrialde eta hiritarren artean.

Hori guztia lortzeko, analisi ekonomikoak erakusten digu UEMek martxan jarriko dituen mekanismoak zein eta nolakoak diren.

ONURAK ETA KOSTUAK

Eginkortasuna eta hazkundera

- UEMek KTen (Kanbio-Tasa) aldakortasuna zeharo kenduko du, dibisa-merkatua txit garden eta ziurra bihurtuko delarik; kanbioaren arrisku-sariak desegin egingo dira eta interes-tipoak jaitsi. Epe luzera inbertsio-tasa emendatu egingo da. Beraz, Komunitateak hazkunde-ahalmen indartsuagoa bereganatuko du, kapitalaren *stock*-a handitu egingo delarik.

Kalkuluen arabera, UEMek arrisku-saria, adibidez, %0'5 puntu jaistea lortuz gero, irabazia edo onura, epe luzera, BPGaren %5 bihurtuko litzateke.

- Moneta bakarrak barneko moneten arteko sal-erosketarik ez egotea dakar eta, beraz, eragiketa horien kostuak desagertzea. Zenbait Estatukidetan, txikienetan batipat, transakzio-kostuok BPGaren %1eraino hel daitezke.

- Eginkortasunari eta hazkundeari gagozkielarik, merkatu bakarrak dakartzan onuraz gain, Komunitateak, energia, garraio, konpetentzia, I+G (Ikerketa+Garapena), ingurune eta fiskalitatean burutu dituen politikek europar ekonomia are indartsuago bihurtuko dute.

Prezioen egonkortasuna

Prezioen egonkortasuna, berez, helburu onuragarritzat jotzen da mundu osoan. Azter ditzagun zertxobait onuraren alde onak eta txarrak.

- Nazioak —batzuk besteak baino gehiago— berauek dituzten baliabideak ahalik eta ongien erabiltzen saiatzen dira. Baliabideak nola banatzen diren produkzio-sailetan, emaitza halakoa aterako du ekonomiak. Banakuntza merkatuaren bidez burutzen den ekonomietan, prezioak egonkor izateak berarekin dakar abantaila, baliabideak eginkortasunez banatu nahiz esleitzeko. Abantaila honen neurketa eta kontaketa ez da batere erraza. Halere, argiro ikusten dugu, azken berrogei urteotan, industria duten nazioetan, inflazio bortitza dagoen tokietan langabezia handiagoa dela eta bizilagun bakoitzeko errenta eskasagoa.

- EUROFEDen egiteko nagusia prezioak egonkor mantentzea izango da. Xede-helburu hori EUROFEDek errazago erdietsiko du, baldin bere estatutuetan zehatz eta argi finkatzen bada hura dela bere egitekorik nagusia eta, gainera, bere eginbidea burutzeko zor zaion autonomiaz horniturik sortzen bada. Hemen ere esperientziak dio, Banku Zentralak

autonomoagoak diren estatuetan, inflazioa menderatuagoa agertzen dela.

- Desinflazioa lortu nahi denean erabiltzen diren neurriek eurekin dakartzate kostuak. Langabezia hedatzea izan ohi da kosturik astunena. Kostu hau, alabaina, arinago bihurtzen da jendeak, ekonomi agenteek alegia, garbi eta ziur ikusten duenean gobernuak desinflazio-politika zinez eta berehala erabiliko duela. Alde honetatik, beraz, EUROFEDEk desinflazioaren kostuak, hots, langabezia handiagotzearen prezioa, arinago bihur ditzake.

Egia da inflazioak eragin gehiago dituela berarekin. Epe laburrera, esaterako, inflazioak Estatuaren sarrerak zergen bidez hanpa ditzake. Baita zor publikoaren zerbitzu erreala arindu ere, arin dezake.

Halere, oro har, hemen erabil dezakegun hipotesia zera da, inflazioak berarekin gizarte osoaren onura eta ongizatea konstantan harturik, balantze ezezkorra jaurtitzen duela. Hau honela bada, UEMengandik, eta EUROFEDen bitartez, inflazioaren tasa behetitzu abantaila ekonomikoak handiago bihurtzea espero daiteke.

Finantza Publikoak

Zer-nolakoak izango dira UEMek eragin ditzakeen aldakuntzak aurrekontu-politikaren aldetik? Estatuaren sarrera-gastuengan izango al du eraginik UEMek?

Galdera bi hauek elkar loturik egon arren, analisiaren bide-tik lehenengoa hurbilago dago eskari agregatuaren politikari. Bigarrena, aldiz, zerga eta gastu publikoen egiturari dagokiona, eskaintzaren politika deritzanaren ikuspegitik errazago azter daiteke.

- UEMek alde batetik, abantailak ekarriko ditu aurrekontu publikoentzat. Izan ere interes txikiak jaitsi egingo dira, kanbio-arriskuak eta inflazioak beren pisua galdu egingo dutenez gero. Onura handiagoa izango da zor publiko eskerga duten estatuentzat. Zorraren zerbitzua arintzera helduko bait da.

Guztia ez da, ordea, abantaila bihurtuko. Inflazioa sarre-
ra-iturri da Estatuarentzat. Inflazio-tasa behera doalarik,
inflazio-zerga (seigneurage) ere arintzen doa. Zenbait Estaturen-
tzat, hots, inflazio bizia jasaten dutenentzat, inflazio-zerga
desagertzeak BPGaren %len galera ekar dezake, aurrekontuen
sarrera-iturrien aldetik.

Haatik, abantaila/galeren balantzea, oro har, onuraren
aldera isuri daitekeela esan behar da, eginak diren azterketa
eta kontu-neurketen arabera.

- Finantza publikoei gagozkielarik UEMek gainera, eragin
sakona izango du nazioen aurrekontu-estrategien etorkizunean.

Autonomia, disziplina eta koordinakuntza dira ondoriook
ordenatzeko erabilgarrien dauzkagun kontzeptuak.

Nazio bakoitzak, lehenik, bere aurrekontu-politika erabiltzeko
autonomia eta eskua hein batean gordeko du. Kontutan eduki
behar da, Estatuak, jadanik, ez dutela moneta-politikaz eta
kanbio-politikaz baliatzerik izango. Kideek, bakoitzak bere
arazo bereziak aurrera ateratzen zerbait egin beharko dute.
Eta neurri handi batean, aurrekontu eta politika fiskalaz baliatu
beharko dira. Beraz, hein batean, autonomia mantenduko
dute bakoitzak bere aurrekontu-estrategiaz jokatzeko.

Hein batean diogu, zeren autonomiarekin batera aurre-
kontuarekiko disziplina zorrotza ezarriko dela espero bait
da. Moneta-politika bakarra eta orokorra izango da. Ezina da,
edo hobeki esanez, inkoherentzia larria litzateke, aurrekontuen
politika nor bere gisara erabiltzea. Batipat defizit publikoari
dagokionez. Gorago ikusi dugu, aurrekontuen defizitak, alde
batetik zaindu eta estutu egingo direla, eta bestetik, defiziten
finantzaketak arau zorrotzez arautuak izanen direla.

Batasun ekonomikoaren baitan, eta subsidiaritate-printzi-
pioaren bidetik, estatuak, kideak, konpetentzi andana luzea
mantenduko dute berengan. Alde honetatik, beraz, kideetako
bakoitzak bere erabakiak hartu ahal izango ditu hala
gastu-maila nola zerga-maila aldetik. Esan nahi da, batasun
ekonomikoa txit aurreratua dagokeen aldian bertan ere, fiskali-
tatea ez dela nahitanahiez, zeharo harmonizaturik egingo.

Hala eta guztiz ere, politika fiskal autonomoak arazoak sor ditzake zenbait alorretan: a) ondasun publikoen eskaintza desberdinegia izatea komunitateko herrialde batean eta besteetan; b) kide batek daraman zerga eta gastu-politikak, eraginak, eta okerreanean galera, sortera zeta kanpoaldean, hots, mugaz haraindi. Ondorio gehiago ere politika fiskal autonomoak ekar ditzakeelako, erraz ulertzen dugu koordinakuntza bigun baten hariez lotuak egon beharko dutela kideen aurrekontu-politikaren erabakiak.

Desorekari aurre egiteko tresna gutxiago

UEMek dakarkeen kostuetatik handienetakoa, behin eta berriro esan denez, zera da, estatuetako gobernuek ez dutela ez moneta-politikaz, ez kanbio-politikaz baliatzerik izango, desorekari irtenbidea emateko.

- Gobernuek ahalmen horiek komunitateari eman behar dizkiote. Halere, aginte-uzte honen kostua ez da hain handia. Kanbio-tipoaren politika jadanik gobernuek gehienbat, utzia ez bada ere, murriztua daukate, SMEren mekanismoan sartu direnetik. Komunitatearen mugaz kanpotik letorkeen eraso bati (esaterako petrolio arnprezioak gora egitea) estatu bakoitzak ez du aurre egiterik izango bere monetaren kanbio-tipoa aldatuz. Komunitateak, ordea, ECUaren kanbio-tipoa aldatzerik izango du nahiz dolar, nola yenarekiko.

Ezin daiteke uka, halere, kanbio-tipo erreala mugitzea posible eta are onuragarri izango denik, kanpotikako asaldurek dakarketen desorekak birzuzentzeko. Jakina da, kanbio-tipo erreala aldatzeko, KTa finkoa denean, prezioek mugitu egin behar dutela. Kostuek eta lan-alokairuek, beraz, moldakorrako bilakatu beharko dute ekonomiak eskatuko duen orekarako bidea irekitzeko.

Nazioarteko sistema

- ECU moneta nazioarteko maila goreneko moneta bihurtuko da. Hala bankuek nola enpresek, europarrak esan nahi da, gero eta eragiketa gehiago egingo dituzte europar monetaz, dolarra baztertuz.

Erreserbaren premiak murriztu egingo dira, oraino dolarretan eta yenetan gordetzen direnak. Eta honek berekin onura dakar, zeren moneta arrotzetan erreserbak edukitzeak bere kostuak bait ditu.

Komunitateak, bestalde, nazioarteko moneta indartsuene-tako baten jabe delarik, botere eta indar gehiago eramango du munduko konferentzietara. Europaren aginpidea goratu egingo da, beraz, eta bere hitzak pisu handiagoa izango du nazioarteko sistemaren koordinakuntzan.

UEMen erasana eskualdeetan

- Europar eskualde ekonomiko anitz dago. Eta aberastasun, aurrerapen eta ongizatearen aldetik egoerak behatuz, desberdintasuna nabaria da. Goreneko eta behe-reneko mailen artean dagoen tarte, berriz, noiz handituz, noiz estutuz, dabil.

UEMek zer eragin izan dezake desberdintasunak apaltzearen aldetik? Apaldu ala bizkortu egingo ditu mailen arteko desberdintasunak? Galdera beste modu batera egin daiteke. UEMek ikusi dugunez abantailak eta kostuak berekin dakartza. Eta aurrikus al genezake abantaila-kostuok nola bana litezkeen hainbat europar eskualde desberdinen artean?

Burutu diren azterlanak ez dute erantzun garbi eta irmorik eskaintzen. Halaz ere UEMen eskualdeekiko erasanez ondoren-goak esan ditzakegu.

Esperientziak eta teoriak erakusten dute, zikloaren gorabeheretan, behemailako eskualdeentzat gauzak hobeki etortzen direla ekonomia gorantz doanean. Alegia, ekonomiaren produkzio-oldarra bizkor dabilenean, eskualdeen arteko diferentzia murriztu egin ohi da. Krisia eta ahulezia hedatzen direnean,

aldiz, eskualdeen atzerakada bortitzagoa gertatu ohi da. Eta diferentziak zabalagoak egin dira, tartea sakonago bihurtuz.

Badirudi, UEMek zikloaren gorabeherak baretu egingo dituela. Bizkorraldiak eta geldialdiak gorabehera gehiegirik gabe gerta daitezkeela. Egonkortasun ziurragoz ibiliko dela erupar ekonomia. Eta, gainera, hazkunde-tasa orokorra, zerbait behintzat, goragoko mailan ezarriko dela. Hau dena honela izanik, UEMek ireki lezakeen aro berrian, eskualdeen arteko desberdintasuna, koiunturaren eta zikloaren eraginari dagokionez, badirudi ez dela handiagotzera joango.

Jakina, desberdintasunak zertxobait apaltzea ez da, inolaz ere, aski, Europari elkar-atxekimendu edo kohesio irmoa eman nahi baldin bazaio.

Periferiako eskualdeek erdialdekoak berrantzman ditzaten, garapenari zor zaion denbora emanaz, Komunitatearen eta kideen arteko politikek sinergiaz elkartuz ibili beharko dute. Eta komunitateak, gorago esana denez, eskualdeen politika berrindartu egin behar du, atzeraturik daudenei laguntzeko, batipat; egitura politikoaren bidez, eta halaber, ezinbesteko diren erregimenaren aldakuntzak burutzen lagunduz.

KULTURA
ARTEA
ZIENTZIA
IKUSKIZUNAK

KULTURA

RAMON SAIZARBITORIA

Entzuna dudanez, diplomazi eskoletan egunkari atzeratuak irakurterazten dizkiete ikasleei. Era horretan, albisteen garrantzia erlatibizatzen ikasten omen da, eta bide batez, denborak ematen duen ikuspegi zabalaz, gertaeren eragina eta berauei zuzenduriko erantzun politikoarena, behar bezala, objektiboki neurtzen.

Nik gauza bera egitea erabaki badut, ez da, ordea, pertsonak eta gauzak biharko egunean izan litezkeenaren neurrian kontsideratzen ikasteko, baizik eta gosaritan, tostada bustitzerakoan, egunkarietan irakurtzen dudana eta irratitik kontatzen didatena desberdintzeko asmoz, bestela, gai berarekin mortifikatzen bait zaituzte handik eta hemendik.

Hoberena egunkarien irakurketari erabat uztea litzateke, noski, alferrikako ohitura ez ezik, bizio txarra ere baden hori

menderatuz, sindromea gainditu bitartean erremedio gisa testu alternatiboetara joz, hala nola “De Bello Gallico, Gallia est divisa in partes tres” haren jarraipenaz enteratuz, haurtzarotik zain daukagun ikaskizunaz jabetuko ginatkeelarik, heldutasunaren mesedetan.

“Culture is stronger than life and stronger than death”, kultura bizia eta heriotza baino indartsuago dela alegia, egunkariei utzita ibili nintzen garai batean, Geertzen *The interpretation of cultures* liburuan irakurri nuenez. Zaila da, bai, kulturare n boterea exageratzen: sexuaren bultzadari eusteko haina indartsu da, haren eraginez gordetzen bait du birjintasuna ezkongaiak eta bizitza osoan zelibatoaren botua egiten duenak; haren eraginez da, haren aginduz, debekaturiko elikaduraz inguraturik gosez gizona hiltzen; hark finkaturiko ohore agatik irekitzen du ezpataz sabela, eta bere bi eskuez hesteak kanporatzen.

“Stronger than life and stronger than death” bai. Gizapeko animalien artean, heriotza, ez da metabolismoaren bizi-prozesuaren, arnasketaren eta gainerantzekoaren amaiera besterik. Giza espeziearentzat, ordea, kontzeptu bat da, gizakumeak bakarrik ezagutzen bait du heriotza. Eta heriotzaren ikaraz ihes egiten dio arriskuari, abenturari. Berez, literatura ez da abenturaren nostalgia baino, eta idazlea, bizitza bizitzen ez dakien koldarra, frustrazio hutsez, fantasiaren hegoetan, gizona hiltzeko eta erailtzeko gauza den mundua amestu nahi lukeena, eta ez du subentziorik merezi.

Edozein libururen irakurketak biztu ditzakeen ideiak dira hauek, baina beren emaitza kazetariak eskaintzen dutena baino interesgarriago gerta baliteke ere, beste erabilkortasun bat du egunkariak eskaintzen dutena, gosaritako tresneria artean maneatzeko behintzat, eta bestalde, ez zaizu axola mazusta-konfituraz zikintzen bazaizkizu. Horregatik, hain zuzen, maitasun zaharrei bezala, egunkariei itzultzen gatzaizkie.

Ez dakit gauza praktiko hauetaz ala kulturak kortez zerebralean duen eraginaz hitz egiteko asmoz ote doazen euskal idazleak eskoletara. Nere denboran bokazioak suspertzeko intentziorik etortzen zitzaizkigun apez eta fraileak beren ofizioen berri ematera, eta ongi etorriak izaten ziren, nahiago bait gen-

ituen haien kontakizunak “De Bello Gallico” buruz ikastea baino. Bestalde, izan zuten arrakastarik ere, nere belau-naldikoen artean eliz profesioak aukeratzeko (?) joerari bagagozkio behintzat. Baina ez dut uste egungo gazteek guk genuen pazientziaren erdirik dutenik, eta inuzentzia ere lehenago galtzen da orain.

Gainera, gaur egun “De Bello Gallico” ikasi beharrik ez dutenez, edozein materia bezain aspergarria gerta liezaieke Patri Urkizuren diskurtsua, trago batzuk harturik azalduko ez litzatekeen kasuan behintzat. Orduan bai katxondeoa, baina ea nork ordaintzen dituen Patriren tragoak, ez bait da bi koparekin gainezka egiten duten horietakoa, eta gero, gainera, auskalo plan horretan guraso-elkarteak esperimentuaren alde egongo liratekeen.

Kontutan hartzekoa da, bestalde, egilearen presentzia fisikoak erabat hondatu diezaiekeela —eta ez litzateke hau Patriren kasua— bere obrak izan dezakeen eta gazteriak behar duen eragin magikoa. Egundoko desengainua har dezaketela esan nahi dut, batez ere abenturak lehendabiziko pertsona kontatzen dituztenen figura ikusirik.

Dena den, gauza aurrera aterako balitz, Joxe Austin Arrietak aprobetxatzea luke haurrak bonbaz hiltzea esplikatzen eta justifikatzen duen metodoa, marrubi gorritz zikindu zaidan *Egunkaria*-n irakurtzen dudana, ikaslegoaren aurrean azaltzeko. Edota bestela, metodoa aski iluna denez, haurrek ere pare bat kopa beharko bait lituzkete sintonia horretan kokatzeko, besterik gabe *Les Justes/Gizon zuzenak* komenta lekieke, oraindik ere izango bait da hor zehar, ideia burutu ez zaion irakaslerik. Ziur naiz Stepan gupidagabearen eta Kaliayev sentiberaren arteko eztabaida bortitz eta sakona —Kaliayev: desohore da haurrak hiltzea, iraultza ohoreagandik urrunduko balitz ni aldenduko natzaioke berari / Stepan: behar adina ez hiltzea alferrik hiltzea bezala litzateke agian— gure gazteei erabat interesgarria gertatuko litzaiekeela.

Baina esaten dut, bataz beste interesgarriagoa deritzaidala goizetan aurrezki kutxetan eta arratsaldez idazlanean iharduten duten abenture ro frustratuak eskoletara bidaltzea baino, benetakoen bisitak finantzatzea, dudarik gabe, eraile, lapur, bortx-

atzaile, prostituta, trafikante, eta abarren ihardunak gehiago suspertuko bait luke gazteriaren fantasi ahalmena.

Horretan dago, beharbada, Joseba Arregi bera ere, Ernest Lluch-i irakurtzen diodanez pikaro panda galanta bait da Guggenheim-en eskutik Bilbo aldera datorrena.

Katalandarræminbidia zikina ere izan daiteke, noski, eta ez hauena bakarrik, botatzekoak bota bait ditu —ez omen du sinesten egia izan daitekeenik, txiste txarra iruditzen zaiola esan du— Pradoko zuzendariak ere.

Bertako kritikoeak, egitasmoa, bere horretan, espezifikoki baino gehiago salatu dute, eginkizun xume baina beharrezkoetan erabiltzeko ziren diru apurrak ere, haren mesedetan gastatzeko erabakia.

Jendeak ez daki Joseba Arregik aholkulariak dituela, ekonomilariak asko, eta zientzia horretan badagoela lege bat, zeinen esanetan aurrezteko joera marginala irabazien arabera gehitzen bait da, eta alderantziz, kontsumorako joera marginala. Lege horren eraginez gastatzen dute pobreek ardotan ematen zaien azken pezeta ere, eta erabat alderantziz, bizioetan gastatu orde, beren banketxetan gordetzen dute kentzen diguten azkena bankeroek. Nere lagun batek muturra bero-bero duela etxeraten denean patrikak hustu eta azken txanponak —*pour les employés* esanez— airean jaurtikitzen baditu, lege horri obedituz egiten du baita ere.

Horra dira gauzak. Subentzioetako diruak, urriak direlako agian, errazegi joaten dira batzuetan, balio gehiegirik gabeko kongresuetan, premiarik gabeko jan-edanetan, eta okerrago dena, burokrata huts bihurtzen diren zenbait “liberatu”ren mantenuan. Okerrago diot —eta ez bedi irakurlea harritu— burokrata horiek talentua ezik, denbora dutelarik lagun, taldeetako nagusi egiten bait dira, eta beren segurtasun pertsonalaren mesedetan baldintzatzan, ez beti, bai sarri, haien eragin soziala.

Gainera, dudarik ez dago, ematen duenak obligazioz eman beharko balu ere, eta nahiz jasotzen duenak eskubide gisa jaso, beti sortu ohi direla konpromisu inplizitoak, isiltasun eta desertzio franko esplikatzan dutenak. Subentzio-bidez potro e-

tatik harrapatzen zaituztela alegia, zaila bait da zerbait ematen dizutenen aurrean zeure burua beharturik ez sentitzea, aktorea ez izanik behintzat, aktoreak —esan zuen Diderotek horietaz pentsatzen zuena— kapaz bait dira ogia emateko luzatzen zaien eskuan ttu egiteko, eta hor nonbait pintore eta eskultoreak, baina idazleek, beren espresibidea zehatzagoa delako, edo esplizitoagoa, beti dute printzearekin zorretan sentitzeko joera deserosoa.

Bertsolarien kasua izango da, noski, eta horregatik, beharbada, asko interesatu zitzaidan, Sarasuak *Egunkaria*n subentzioez idatzi zuena —txapelketako planteia ere bai, zer arraio, odolik gabeko keinu torea— eta baita Lazkanoren bertsoa ere, euririk ez baina hezeak ditugula erroak halajaina.

Ilusioz beterik joan nintzen, beraz, larunbat goiz hartan Zaurutzerara, kultur munduko zenbait izen ospetsuk Jaurlari-tzaren kultur politika eztabaidatzeko egindako deiari kasu eginez, ez ni neu konprometiturik sentitzen nintzelako, baskotomizatuen elkartekoa izatez aparte, ez bait dut militantzia kulturalik, han entzungo nuenaz irakurlea informatzeko baizik, *Jakin*-ekokin konpromisu hau hartuz gero, kazetari sentitzen bait dut neure burua, eta kazetariaren lehendabiziko mandamendua da, notiziaren ura bere iturritik edatea.

Kosta zitzaigun horregatik Urrestilla eta bioi —medio desitxuroso baterako izan arren kazetari gisa hau ere— aretoa aurkitzea, eta aurkitutakoan uste izan genuen huts egin genuela, berrogei lagun baino gehiago ez bait zeuden han; aurpegi ezagun gutxi eta gazteak gehien bat; damen edadea aipatzerik ez dagoenez, neu zaharrena.

Esango nizueke han zegoela Jone Forkada, Txillardegiren emaztea, denboraren eraso jasan ez duen emakumea, eta Sarasua ere bai han zegoen, *Huntaz eta Hartaz* —Jose Luisek idatzi duen entsegurik hoberena, Jone— irakurri duelako edo, klaseko lehena dela disimulatu nahi lukeen ume gaizto-aurpegi-az. Beldur naiz, ordea, *Jakin*-ekoei ez ote zaien fribolo samarra irudituko eta ahantz ditzadan zehaztasunak.

Etkezaharretak esaten zidan bezala, damnifikatu talde bat zirela ziruditen, negarra baino ez bait zen entzuten, xoxik gabe uzten nautela, eta antzekoak, eta Basterretxearik ere ez, irten-

bide praktikoak eskaintzeko. Esan bezala, aktore asko, eta ez pantailetan ikusten direnetakoak. Zenbaterainokoa ote zen izen famatuen eskasia, fotografoak bion gainera jaurtiki bait zitzaizkigun. Orduantxe ulertu genuen zergatik ibiltzen den Paul Newman gorilaz inguraturik.

Hor azaldu gara, ba, paperetan —Etxezarreta eta Saizarbitoria ere han zirela, alegia— eta basektomizatuentzat laguntza jasotzeko esperantza gutxi; beraz, IHESarekin jasan dugun kaltea handia izan bada ere, infekzioaren arrakastak txanoa erabiltzera behartzen bait gaitu, eta jakina, operazioa errentabilizaterik ez.

Nere zalantzak azaltzekotan egon nintzen, ez ote den komeni, alegia, kultur gauzetarako dugun guztia, han eta hemen talde bakoitzaren eskakizunen arabera banatu orde, guztiontzat diren azpiegituretan inbertitzea, derrigorrez Gugetabarren izan gabe, noski, eta ea zergatik ez genituen definitzen lehentasunak, baina mutil onak jarriko zirela pentsatuz, nere gogoeta ilunetan jarraitu nuen. Han zeudenak indar gutxi Sarasuare n hitzetan, gorbatadunak ikaratzeko —eta han ez zegoen askorik—, konponduko direla, alegia, beren kultur kezkek, nolabait esateko, bakoitzak bere bide zuzen eta aproposetik aurrera ateratzen.

Gipuzkoako partean behintzat, Bizkaian bestela izan bait liteke gauza. Kontu handia izan behar dugu gipuzkoarrok etnozentrismoan, hau da, gainerantzeko kulturak geurearen ikuspegitik ulertzeko joera eta arrazakeria bilakatu daitekeen erru itxusi horretan ez erortzeko/jausteko/amiltzeko. Egunkariak bizkaiko euskaltzale/euskerologo zenbaiten haserrearen berri dakarte. Euskara batua ez omen da bizkaieraren aberastasunaz hornitu, gipuzkera soilaren emaitza derrigorrez pobrea dela, alegia.

Polemikak beti dira interesgarriak. Polemika honi esker, adibidez, jakin ahal izan dugu bereizten, okela eta haragia, hatz eta behatz, anai eta neba, bi hauek nahastuz nebarrebak esan orde, anai-arrebak esaten genuelako —ez dugu aurrerantzean gehiago egingo— matxistak garela esan badigute ere, eta ez da egia zeren, nahiz eta eskuaren bukaerako zatiak eta

oinarenak bereizi ez, eskukoak bait dira sudur-zuloetan sartzten ditugunak.

Gainera, bizkaieraren nagusitasunen zabaltze-lan hori ez da, fraileak esaten zidan bezala, urtean behin azterketen bezperan bakarrik egin behar, urtean zehar baizik, eta zenbait bizkaitarrek, nik, Austriako printzesa baten antzera aurpegia biribila eta begi urdinak zituen neska hartaz pentsatzen pasatzen nuen bezala, beraiek grekoa deklinatzen igarotzen dute, eta ez da gure errua Ibon Sarasolaren ama azpeitiarra bada.

Betidanik onartu izan dugu giputzok, Bizkaiak, zenbait arlotan, gehienetan ez esateko, duen nagusitasuna. Bilbo da dudarik gabe benetako abertzaleon bihotzetan Euskadiko hiriburua, eta Athletic gure futbol-talde nazionala, eta harro asko paseatu ditugu geure buru bizkainoak munduan zehar.

Beroiek, berriz, naturaltasunez erabili izan dute gipuzkera bateratua idazteko, bizkaieraren bazterketa salatzeke izan denean ere. Atxaga handiak —*Deia*-ko kazetariak esan nahi dut— zentzuzko gauzak esan ditu gai honetaz, gizon zentzuduna bait da. Euskalki batean oinarriturik eraiki beharra zegoen euskara batu hori. Euskalki hori, berriz, gipuzkera suertatu da, eta ez da harritzekoa, zehatz-mehatz aipatzen dituen arrazoiak medio.

Ez ditut hemen errepikatuko. Gogoratu besterik ez — egunkari atzeraturen batek horrela zioen— Euskalerrri osoan federaturik dauden mendizale guztien erdiak Gipuzkorrak direla —ertzainik berriz apenas— eta horrek badu zer esan nahirik, telebistaren audientzia eta kalitatearen artean baino zerikusi handiago bait du mendizaletasunak abertzaletasunarekin.

Nortzuk joaten gara mendira? Ba, hori, papera izenpetu zutenek gogoan izan behar dute nola azpiegitura batzuetarako dirurik ez zegoenean Gipuzkoako plazara etortzen ziren, Diputaziora alegia, beren bilerak egitera, gero antxintxika Urola tabernara bazkaltzera joateko. Etxera bezala etortzen ziren honantz, eta baziren norbait, han berriz —zelan zagoz txarto— noizbehinka taberna batean biltzen zirenean, errefuxiatu poloniarrek ziruditen, federik ez galtzeko elkartuak.

Aresti Donostiara etortzen zenean Parisienen “Calisay” eta Café Madriden “Benedictine” edaten zuen garaian, autografoak eskatzen zizkioten kamare roek. Bilbon, berriz, Bilboko erdal herrian zioen berak —bertako etxe galegoek presidente izendatu nahi izan zuten garaiaz ari naiz— lan-lekuz sarritan aldatzen zuen kontadore eta boxealari ohia baino ez zen gizagajoa.

Gauza da Gernikarrak Bilbon trenetik jaitsi bezain laster Retolazara abiatzen zirela bakailaoa jatera —alde ederra Bilboko bakailaoa— Gran Vian gelditzeko astirik hartu gabe, eta horregatik Toledo kafetegian ez zenuen euskaraz berbarik entzuten. Hemen, berriz, Parisienen, kubatak “Negrita” hamar urtekoagaz hatxe aspiratuz eskatzen genituen eta errespetua ziguten guri. Euskalkiren bat behar nagusi, eta geurea suertatu.

Ez gara, ordea, inuzenteak. Begi bistakoa da, arlo guzti-etan bezala, interesak eragiten duela gaur egun hizkuntzalar-ien arteko borroka, gainerantzekook, besterik gabe, hangoa edo hemengoa, nonbaiteko finkatzearen alde bait gaude. Jarraituko gatzazkio gaiari, zoritxarrez, ez bait da bihar goizean ahituko.

Amatiñok ETBri buruzko eztabaida irekitzera doala. Bapo. B o rondate onaren adierazpen gisa, guk denok dakigun programa hori ken erazi arte, ez gara ihardun horretan sartuko, irakatsi digute terrorismoa nola tratatu eta. □

ARTEA

JESUS GIL

1991 urtea oparoa izan da Arte-munduarekin lotutako ekitaldiei dagokienean. Horren froga gisa, hortxe dugu Ikerketa Ikonografikoetarako Institutuak, “Ephialte” izenekoak, joan

den apirilean “Inspirazio-iturriak. Sustatzailearengandik artistamaganaino” gaia harturik Artearen Historiaz Gasteizen ospatu zuen hitzaldi-sorta, edota Valdés Leal-en obraz uda partean Donostian egin zen erakusketa, inoiz ez bezalako arrakasta izan zuena, bestalde. Hauetaz gain, aipamen berezia merezi dute urtearen bukaeraldean Bilbon garatu ziren ekitaldi desberdinek; besteak beste, Arte Garaikideari buruzko nazioarte-mailako Symposiuma eta Guggenheim fundazioaren inguruko hitzarmen eztabaidatua, eratutako beste hainbat erakusketa ahaztu gabe. Guzti horrek eragin du Bilbo une hauetan Arte Ederretako gaietan Euskadiko hiriburua izatea.

ARTEA XX. MENDEAN

Bilbon zeharreko ibilera honetan aipagarri dugu lehenik azaroaren 14etik 16ra bitartean EHUko Artearen Historia Sailaren Arte Ederretako Fakultateak “Artearen eginkizun eta betekizuna XX. mendean” izenburupean antolatu zuen Nazioarteko Symposiuma. Bi alderdi azpimarratu behar dira ezer baino lehen: batetik, Symposium bat egin izatea hain interesgarri den gai bat eztabaidatzeko, eta bestetik, lehenengo aldiz Arte Ederretako Fakultateak tamaina honetako ekitaldi bat antolatzea, erakundeen laguntza garrantzitsua tartean.

Denboraz mugatua izan arren, egitaraua trinkoa gertatu zen oso, eta proposatutako gaiaren eztabaidarako hiru ikuspegi desberdin landu nahi izan ziren, hau da, Abangoardia historikoak, gerraondoko Abangoardia berriak eta Artea gaur. Symposiumak irizpide desberdinak bateratzea helburuetako bat zuelarik, arte historialari, kritikari eta artisten parte hartzea bilatu zen; gonbidatuen artean abangoardia historikoetan protagonistak izandakoak ere azaltzen ziren, hala nola, arkitekto futurista den Alberto Sartoris —Milandik ailegatu zena urteak, esperientzia eta humorea soinean— edota Jorge Oteiza, famili arazoak zirela eta bertaratu ahal izan ez zuena. Artearen inguruan hiru kolektibo horiek duten interpretazio eta bizikizunak era askotako emaitzak eskaintzen dituzte, batzuetan itxuraz kontrajarriak, baina elkarren osagarri giten direnak

“sorkuntza artistikoa eta gizartean duen eragina” bezalako hain gai sakonak aztertzerakoan. Horixe izan zen, beharbada, Symposium honen lorpenik handienetako bat, ohizko eskema, gai bakar eta ikuspegi bakarreko kongresua, korporatibista ia, baztertuta gelditu bait zen.

Symposiuma debaterako gune egoki eta joria gertatu zen, eztabaida sutsuekin batzuetan, lehen egunetik hasita. Aurreneko bileran Alberto Sartoris izan genuen hizlari eta honek Abangoardiaren aldeko defentsa sendo bat egin zuen, bere ustez hau ez bait da aurreko arrikiko hausketa bat, berrikuntza bat baizik, metamorfosi bat, eta beraz, abangoardia ez da inoiz hiltzen, beti dago etengabe eraldatzen, aldatzen eta iraganera begira, sortzailea izan duen gizartea bezalaxe. Sartorisen jarrerak, noski, polemika piztu zuen, futurismoaren sasimasi guztiak hurbilagotik eta mugimenduaren protagonistetako baten ahotik ezagutu ahal izateko aukera galdu egin zuelarik debateak.

Interes handiko beste une bat Fernando Martín irakasleak hitza hartu eta gero sorturiko polemikatik etorri zen, Europako abangoardiarekin batera Espainiako abangoardiaz hitz egin ote daitekeen ala ez planteatu zuenean. Aipatu irakasleak azaldu zuen Espainian badirela abangoardistak izan daitezkeen artistak nolabait, baina ez dagoela benetako abangoardiarik, honek tradizioarekin haustea esan nahi baldin badu; “Modernitate”az hitz egin beharko litzateke, beraz, baina ez abangoardiaz, zeren dudarik gabe, benetako abangoardia, espainiar artista batzuk bertan sartuta, kanpoan bait zegoen. Esan beharrik ez dago ez zela inongo akordiora iritsi (kontutan eduki behar da abangoardiaren ideiarekin atzetik iraultzarena dagoela, oraindik berrikusten ari den kontzeptua berau), baina bai nolabaiteko adostasunera gerraondoko espainiar artean ematen den modernitate-aldi labur horri izen berri bat jartzeko beharrari buruz.

Joan Hernández Pijoan pintorea ren mintzaldia ere emankorra gertatu zen. Hizketagai korapilatsua aukeratu zuen berak, Museoena hain zuzen, askotan “Arte-Historia”ko museoak “Arte”koak baino, sarritan obrak agertzerakoan irizpide historikoei (kronologiko, estilistiko, egile-mailakoei...) ikusgai dau-

den obren errealitateari dagozkion irizpide estetikoek baino arreta gehiago jartzen dietenak. Arazoa mahai-gainean geratzen da.

Beste interbentzio asko ere izan ziren, nabardurez beteak guzti-guztiak, baina guk Mercedes Valdivieso irakasleak eskainitakoa azpimarratuko dugu azkenik, hizpideratu zuen gaia mugimendu feministak Artean duen eragina izan zelarik; bere azalpenean, eta hainbat emakume artistaren obra aztertuz, arte-lanaren analisirako metodologia feminista deitu genezakeena erabili zuen, gai polemikoa berez baina guztiz interesgarria aldi berean, Arteari buruzko kritikarako (eta bere historiarako gero) guztiz aberasgarria gertatzen delarik.

Symposium osoan zehar, hala ere, debate nagusi bat (ezkua askotan) izan genuen: Konpromisurik hartu behar al du artistak gizartearekin, bere garaiarekin? Aski al da bere burua ren adierazle izatea ala behar al du salatu eta bere inguruan gertatzen denari lotu? Gaurko artistak bertan egoteak, kritikari eta historialarien aldean ikuspegi aski desberdina dutelarik, eragin egin zuen eztabaida gure egunetara bereziki muga zedin, eta, azken finean, sortu bai, baina erabaki ez zen auzia gizarteak artistarengandik egiten dituen eskakizunen inguruan garatu zen. Bistan da ideia tradizional jakin batzuk, artistak gizartearen nahien ispilua izan behar duela diotenak, baztertu egin behar direla (1848ko iraultza urrun dugu jada). Bere adimen eta kultur mailarekin bat egiten duen konpromisua eskatu behar zaio artistari, beste kolektibo batzuei eskatzen zaien bezalaxe, baina ez da ahaztu behar konpromisumailak ez duela arte-lanaren kalitatea erabakitzen. Hainbeste lanen ondoren konkistaturiko justifikazio hori, “arte arteagatik” delakoa, ez da besterik gabe baztertu behar konpromisu politiko baten baitan, giza egitura behatu ahal izateko artistak atalaia bikain bat izatearen pribilegioa alferrik erabili behar ez duen bezalaxe. Berriz ere, bien arteko puntu eskuragaitz horretan legoke birtutea. □

GIZA ESKALA

Erakusketa-mailan, dudarik ez da Eduardo Chillidaren “Giza Eskala” izeneko erakusketa antologikoa Errekalde Zumardiko Erakusketa Aretoan aurkeztea zeharo arrakastatsua izan dela. Chillidak jendearen harrera beroa eta bizia izan du Bilbon eta uste baino bisitari gehiago bertaratu dira (25.000tik gora), erakusketaldia luzatzea beharrezkoa gertatu delarik. Eta ez da gutxiagorako, zeren eta honako hau euskal eskultorerik unibertsalenari Euskal Herrian eskaintzen zaion atzerabegirako erakusketarik zabalena bait da, 200 pieza baino gehiago ikusgai jarritz, batzuk bere bilduma pribatutik ekarriak eta beste batzuk erakunde publiko zein partikularretatik esku-ratuak, eta asko ez oso ezagunak gainera.

Chillidaren hau honez gero Suiza eta Alemania bezalako herrialdeak bisitatu dituen erakusketa ibiltaria dugu, Estatuaren barruan jada Madrid eta Gijondik igaro dena (100.000 bisitari izanik) Bilbon zabaldu baino lehen; alabaina, Bilboko aurkezpenerako aurreko erakusketetan ikusgai ez ziren obrak ere sartu dira, eta bilduma are osatuagoa egongo da oraindik uda partean Donostian zabaltzen denean, bertara hala atzeritrik nola Zabalaga fundaziotik iritsiko bait dira obra gehiago Gipuzkoako hiriburuak 1992an izatea espero duen eta komentario zabalagoa egiteko aukera emango digun arte-ekitaldirik garrantzitsuen eskaintzeko. □

PARET AURKITUZ

Chillidaren erakusketa antologikoaren arrakastak galerazi egin du, beharbada, Bilboko Arte Ederretako Museoak Luis Paret y Alcázar-i (1746-1799) eskaini dion erakusketak merezi duen arreta bereganatzea, kontutan hartuta, batipat, aukera aparta izan dela “rococo” hispaniarraren pintorerik nagusia eta Euskal Herrian XVIII. mendearen panorama piktoriko antzuan agertzen den pertsonaia aipagarri bakarra ezagutu edo berrezagutzeko. 1775ean Puerto Ricora indarrez atzerriratu,

zigorra ezabatu eta Bilbon hartu zuen egoitza 1779 eta 1785 bitartean, hiria une haietan ezagutzen ari zen gorakada ekonomiko eta sozialak erakarria ziur aski. Hemen hainbat proiektu arkitektoniko burutu zuen, bai behin-behineko obretarako (Aste Santuko Monumentuak, esaterako), bai obra iraunkorretarako, hala nola, Santiago eta Joan Deunen iturriak, baina bere iharduera piktorikoa alboratu gabe.

Paret gutxi ezagutua izan da, eta beraz, gutxi estimatua, agian ez ohizko kasua delako XVIII. mendearen bigarren zatiko espainiar pinturaren barruan. Goya jaiotako urte berean jaio bazen ere, jarraitzen dituen bideak oso bestelakoak dira: gaztetan jadanik pinturarako gaitasuna erakutsi zuen, 17 urtekin pentsio bat jasoz Erroman, Luis Infanteak emana, eta geroago Frantziara joan zen, Veneziako paisaialaria eta frantziar "rococo" a ezagutuz horrela; horrek lagundu egingo dio bere estilo piktorikoa zehazten: ponpoxoa, arina, humoretsua batzuetan eta beti lirismoz betea, pintzelada askatu eta lainotsu baten azpian marrazketa sendo bat agertzen duena (Watteau edo Longhiren antzera) eta oso paleta joria eta ñabarduratan aberatsa erabiltzen, bereziki, pastel-tonuak, urdinskak eta zilarkarak lausodura leunetan aplikatuak. Paretak, gizon ikasia eta bere buruarekiko leiala izanik, ihes egiten dio Mengsek inposaturiko diktatura akademiko eta gogorrari eta baztertu egiten du, halaber, Goyaren indar porrokatua.

Bilbon erakutsitakoak pintorearen produkzio anitzaren zati esanguratsu bat biltzen du, eta aurkezten diren 88 obren bitartez aukera ederra dugu nolako gaitasun aparta duen pintorea marrazketa eta grabaketarako, zer sentimendu berezia duen kolorearen inguruan, eta hitz gutxitan, nola isladatzen den bere obra guztian "rococo"aren xarma mirestu ahal izateko. Nolabait handiratsuak gerta daitezkeen erretratuekin batera, emaztearen esaterako, edo erlijio-gaia landuz Larrabezua edo Vianarentzat pintaturiko konposizio handiak, Puerto Rico edo Bilbon jasotako herri-pertsonaiak ere ikus ditzakegu, eta baita Kantauri kostaldeko portuen bistak ere, Karlos III.aren eskariz 1783tik aurrera burutuak, interes ikonografikoa eskaintzeaz gain (herri eta paraje ugariaren ispilu bihurtzen bait dira: Bermeo, Arenal bilbotarra, Olabeagako untziralekua, Donos-

tia, Pasaia, Hondarribia...) espainiar pinturaren paisaian ezezaguna zen sentimendu poetikoa ere isladatzen dutenak. Paretan arkitektura-lanak ere badu bere tartea erakusketan, eta horrela, zenbait proiektu aurki daiteke, hala nola, Iruñean buruturiko iturrienak. □

GUGGENHEIM

Beharbada Arte Ederren inguruan oihartzunik handiena bildu duen gertakizuna Guggenheim fundazioaren museo bat Bilbon ezartzeko hitzarmenaren sinadura izan da. Gutxitan kultur munduarekin lotutako zerbaitek sorterazi du hainbeste hitz eta hainbeste esames horren denbora gutxian; piztutako polemikak berak agerian jartzen du zenbaterainoko garrantzia hartu duen auziak, eta guk daukagun baino tarte zabalagoa beharko genuke horrek merezi duen azterketa sakon eta zehatza egin ahal izateko. Oraingoz, bada, galdekizun batzuk baino ez ditugu planteatuko: hain bortitza izango al litzateke eztabaida bideragarritasunik ez duen industri egitura baten ondorioz Euskal Herria krisialdi ekonomiko batean murgilduta ez balego? Kontutan hartuko al dira bestelako erakunde eta kultur ekimenak (museoak, talde independenteak, e.a.) ala baliabide guztiak proiektu horretara soilik zuzenduko dira? Ba al dago asmorik, akaso, kulturari eskainitako aurrekontuak gehitzeko? Zein da bilatu den aholku zientifikoa? Erabaki al da honez gero zer obrak eta obra-motak egongo diren ikusgai? Ez al gara berriz ere irtenbide maximalistak erabiltzen ari? Hau da, beharrezkoak al dira tamaina honetako irtenbideak Euskal Herriak ezinbestekoa duen kultur susperketa lortzeko? Ez al dago polikiago joaterik? Beharrezkoa al da presa eta premia hori? Zuzendurik al dago ekimen hau, 1992an Madrid, Barcelona eta Sevillaren ostean, Bilbok dirulaguntzak eskura ditzan Estatutik? Ez al dirudi imajin-kanpaina bat Eusko Alderdi Jeltzalearen aldetik?

Dударik ez da debatea luzea izango dela, ari da izaten honez gero, eta ikusita, gainera, erabiltzen ari diren diru-kopuru itze-

lak eta hainbat iharduerak aurrekontuetan jasan dituzten murrizketak, are gehiago. Nolanahi dela ere, euskal gizartea kultur lehentasunei buruzko debate batera bultzatzea, Guggenheim museorako inbertsioa eta gizarteak bere baitan sustaturiko kultur ekimenak kontrajarriz, zentzugabekeria hutsa da. □

Euskaratzailea:

ZIENTZIA

INAKI IRAZABALBAEITIA

JUAN MARI BECERRA

NOBEL SARIAK: URTEROKO FESTA

Urtero legez, joan den abenduaren lehen egunetan, Nobel sariak banatu ziren ohizko zeremonia artatsuari jarraituta eta horien bidez, giza jakintza eta ekintzen hainbat alorretan eginiko lan eta esfortzuak saritu ziren mundu aurrean. Bideabar, irakurlearen oroitzarri moduan, Nobel Sariak zein alorretan ematen diren aipa dezagun: fisika, kimika, medikuntza, ekonomia, literatura eta bakea.

Sariok giza jakinduri eta iharduera-alor guztiak ez dituztela saritzen nabarmena da eta ondorioz, sarien esparrua zabaltzearen komenientziari buruzko eztabaida piztu da sarritan. Planteamendu hau ez da berria, zeren eta 1969an ekonomiazkoa erantsi bait zitzaion 1901az gero banatzen ziren beste bostei.

Zientziarnikuspegitik, eta horixe da *Jakin*-en atal honetan jorratu behar duguna, Nobel sariak motz eta kamutsak dira. Izan ere, zientziaren garapen eta bilakabidean eragin handia duen hainbat alor at gelditzen da. Esaterako, zientzia eta teknologia guztiaren oinarri eta erreminta den matematika ez saritzeak ez dirudike oso egokia. Antzeko zerbait gertatzen da natur zientziekin, nahiz eta biologiaren zenbait adarretan, biokimika eta genetikan alegia, eginiko lan batzuk medikuntza eta kimikazko sarien bidez saritu diren. Aipatu bi zientzi alor horietan eta Nobelak saritzen ez dituen beste batzuetan egon badaude Nobelaren ospea ematen duten sariak, Fields domina matematikan esaterako, baina horiek ez diote sarituari ematen Suediako Zientzi Akademiak urtero banatzen dituenen mailako jendarteko fama.

Bestetik, merezi izango al luke Nobel sarien esparrua zabaltzeak? Ez naiz ni erantzuna ematera ausartzen eta ez naiz nor gainera. Dena den, alderdi positibo nabarmen bat izango luke gutxienez: jendarteko ospea eta errekonozimendua lortzeko aukera zientzilari gehiagori zabaltzea, horrek dakartzan beste-lako abantailak eta guzti. Hala ere, saritutako alorrak ugaltzeak, sarien inpaktua gutxiagotzea ekar dezake, jadetsi nahi den ondorioa desagertzen delarik.

Bada Nobel sarien inguruan maiz aipatzen den auzia, beraiei soilik ez dagokiena, dena den: dauden guztiak diren eta diren guztiak dauden alegia. Zientzi alorrean Nobel sariak, oro har, saritutako alorren bilakabidea eta aurrerabidea ondo isladatzen dituztela esan daiteke, nahiz eta kasu puntual batzuetan huts egin. Alabaina, mendebaldezentrismoaren bekatuaz ez dira libratzen eta adibidez, sarituen zerrendari begiratzea besterik ez dago zientzilari sobietarren urritasunaz konturatzeko. Arrazoia ez da, noski, haiek zientzi maila apalagoa izatea, espazioaren esplorazioan lortutakoari begiratzea baino ez bait dago. Beste nonbait bilatu behar dira ordezkariak urriaren kausak. Bide horretatik hizkuntza, ikerketa-lanak argitaratzen direneko hizkuntza alegia, dateke pisuenetako bat. Tamalez, zientziaren munduan ezagun bihurtzeko eta ospea lortzeko ingelesez argitaratu behar dira eginiko lanaren emaitzak. Aleman eta frantses hiztunek neurri handi batean beren

hizkuntzan argitaratzen badute ere, lanik garrantzitsuenak ingelesek plazaratzen dituzte. Hirugarren munduan edo estatus-ekrētupean lan egitea zientzilari bat Nobeleranzko lasterketan atzean gelditzeko kausa ere izan daiteke. Dena den, nola edo halako “hit-parade”a egin beharko banu, argitalpen-hizkuntza jarriko nuke lehen postuan, euskaldunok horrelako kontuetan daukagun esperientzia mingarria oinarritzat harturik.

Ez nituzke Nobel sariei lotutako lerro hauek bukatzea nahi, beste puntu interesgarri bat aipatu barik laga. 1991n zientzi alorrean saritutako guztiak (Richard Ernst, Erwin Neher, Bert Sakmann eta Pierre-Gilles de Gennes) europarrak dira 1948az gero lehen aldiz. Zientzia eta teknologiaren garapenaren gunea Europara datorrela atzera esan nahi al du horrek? Ez nuke nik horrelakorik esango, EEBBen baliabide eta ahalmena handiak direlako oraindik eta gaur, Bigarren Mundu-Gerran gertatu bezala, Europatik joandako zientzilariek erraldoi iparramerikarra indartu dezaketelako. Europa zentraletik, Alemaniatik bēeziki, joan ziren orduan; SESB ohitik abia daitezke orain paradisu amerikarrarēnbila. Aurtengo anekdota horren muina, 1960ko hamarkadan Mendebaldeko European ikerketan inbertitzen hasitako diruan datza. Azken urteotan hasi dira frutuak biltzen eta 1985etik honako Nobel sariei begiratzea baino ez dago. Bestetik, denbora-tarte horretako Nobel saridun europarren jatorriari so egiten badiogu, 18tik 14 kulturaz alemanak izan direla ohartuko gara eta lidergo eta nagusitasun ekonomikoa ikerketa praktikoa zein teorikoan epe luzera eginiko inbertsioekin oso hertsiki lotuta daudela ondoriozta dezakegu, huts egin gabe gainera.

Eta bukatzeko beste anekdotatxo bat, adierazgarria agian: 1991n saritutakoen artean anglosaxoiek huts egin dute 1938az gero lehen aldiz. □

ETXERAKO BIDEA

Aurreko puntuaren bukaera aldean tratatutakoarekin zuzenki lotuta dagoen gaia ekarriko dut orain: ikerketan eginiko

inbertsioak alegia. Joan den hamarkadari so egiten badiogu eta aurreko hamarkadetan egindakoarekin konparatzen badugu, gure agintari politikoek, Komunitate Autonomoek bederen, arreta berezia jarri diotela ikerketan dirua inbertitzeari ezin uka daiteke. Nahikoa izan den edota egoki inbertitu den eztabaida daiteke, dena den. Aurrerantz eginiko bideaz jabetzeko gure fakultate eta ikerketa-zentrueri begiratzea baino ez dago.

Aipa dezagun Donostiako Kimika-Fakultatea adibide moduan, euskal ikerketa-munduan eredu izateaz gain, gertutik ezagutzen bait dut. Anekdotak, nere aburuz adierazgarri batez, irudikatuko dut bilakabidea. 1980ko hamarkadaren hasieran Fakultate horretako kimika organikoko laborategian ari nintzen ni doktoradutza egiten eta Bordele III unibertsitateko kimika organikoko sailetik beraiei bisita egiteko gonbitea jaso genuen. Horrelakoetan egiten den legez, elkarren artean izan genitzaketan ikerketa-interesez mintzatzeaz aparte, beren instalazioak bisitatu genituen. Harri eta lur gelditu ginen Bordeleko gure lankideek, ikerketarako zahartuta zeudelakoan baztertuta eta ikasleen praktiketarako gordeta zeuzkaten analisi tresnak ikusi genituenean (karbono-13ko EMN espektrometroak, analisis-agailu koantitatiboak eta beste batzuk), gure ikerketa egiteko halakorik ez bait genuen eta tresnaok emaniko informazioa lortu nahi genuenean, mesede eske ibiltzen gintzaizkien estatuko unibertsitate pribilegiatuak gure ezagunei gure lakinak azter zituzten. Ikerketarako erabiltzen zuten tresneria amestu ere ezin genuen egin.

Orain, ordea, bestelakoa da egoera eta oinarritzko tresneriaren eremuan Bordelekoek orduan zuten mailan gaudela gu esan daiteke. Neurri handi batean, Diputazioak, Jaurlaritzak eta Madrilek jarritako diruak ikerketarako azpiegitura nahikoa egokia paratzea posible egin du.

Hala ere, alor honetan kezkatzen nauen puntu bat badago, giza alderdia hain zuzen ere. Ikerlariak prestatzeko beka, kongresuetarako bidai laguntza eta antzekoak daude eta gainera, ospeko atzeritar ikerlariak gure artera lanean ihardutera ekartzeko bideak zabaldu dira. Txalogarria benetan! Alabaina, huts egiten dugu zerbaitean oraindik nere aburuz, etorkizunera begira garrantzi handia izan dezakeena gainera. Atzerrira joan-

dako eta bertan trebatutako gazteei ez zaie etxera etorritakoan beren gaitasunei egokitutako lanpostu aski eskaintzen. Ondorioz, horietako batzuk ez dira itzultzen (hau edozein atzerrirako beka-politikaren arriskua da, bidenabar) eta itzultzen diren beste batzuek atzerrira atzera joan behar izaten dute gustatzen zaien eta dakiten alorrean lanean aritu nahi badute.

Tamalgarria da hori gertatzea eta are tamalgarriagoa hori lantzean behin soilik jazotakoa ez izatea. Beraz, atzerrian formatutako euskal ikerlariak herriratzean lanpostu egokiak aurki ditzaten politika sustatu eta bultzatzean egin beharko lukete gure agintariek indarra une honetan, ene ustez. Ikerketa-zentru berriak sortu eta daudenak sendotzea, Max Planck institutuen antzeko sarea sortuz, eta industrian ikerketa bultzatzea izan daitezke hori lortzeko bideak. Bestetik, funtzionarien bide antzua aukeratu duen unibertsitatean zaila ikusten dut gazte horietako askok lanpostua aurkitzea. Gainera, horietako batzuk, urte asko Euskal Herritik kanpo egin dutenak batez ere, betirako galdu ditukegula konsziente izan behar dugu, beren prestigio eta ospea eskatzen duten guztia emateko paradan ez gaudelako oraindik. Alabaina, mokau egokia eskainiz gero, gehienek egingo liokete kokx euskalerriratzearen amuari.

Laburtuz, orain arte lehendik zegoena sendotu eta indartu egin da nagusiki eta ondo egin da gainera, nahiz eta ikerketa aplikatuak pisu gehiegi izan duen. Puntu honetatik aurrera bide berriak zabaldu eta aukera berriak eskaini behar direla uste dut eta akaso, epe luzera begiraturik, ikerketa hutsak esfortzu berezia eskatuko luke. □

ZIENTZILARIAK EMIGRANTE

Zientzilarien emigrazio masiboak ez dira berriak historian eta gure mende honetan, nazismo eta faszismotik ihesi, nagusiki EEBBtara joandako zientzilaria ospetsuak (Einstein, Fermi eta Lisa Meitner, besteak beste) hortxe ditugu, kale-kantoiari. SESBn egitura politiko eta sozialak porrot egitean antzeko prozesua gerta daitekeela pentsatzea ez dago, beraz, lekutik

kanpo. Balizko emigrazio horren aurrean, mendebaldeko politikari eta zerbitzu sekretuak beldur eta kezka beteta daude. Lan-gabeziak, soldata eskasak edo baliabide-murrizketak atzerira bultzatutako zientzilari, injineru eta teknikari sobietarrak Mendebaldeko Europa, Japonia edo EEBBetara joateak ez luke kezkarik sortuko. Hirugarren munduko estatuetera joateak sortzen ditu kezka. “Pentsazue —esaten dute— teknikari nuklear sobietarrak Irak, Iran edo Libiara joango balira.”

Harma nuklearrak ez ugaltzea omen da kezka nagusia eta prentsan irakurtzen ditugunak itsu-mutsuan onartzen badiugu, injineru nuklear sobietarrek Libia, Irak eta abarretatik eskaintzak izan dituzte jada. Alabaina, benetan kezkatzen dituen harma nuklearren ugaltzea ez eta hirugarren munduko herri horiek beren garapena bultzatzeko bidea aurkitzea ez ote den susmoa daukat. Pentsatuta ere, herri horietako agintariak bonba nuklearren atzetik baino ez dabiltzala, modu askotako eskakizun teknologiko handiak eta azpiegitura nahikoa sendoa eskatzen ditu nuklearizazio-programak, bonba bat egitearen anekdota hutsean gelditu nahi ez badu bedere n.

IKUSKIZUNAK

BEGOÑA DEL TESO

Agintari zuhurrak egon badaudela pentsatzen dut eta sobietar inperioaren erorketa beren herriaren menpekotasun teknologikoa apurtzeko profitatuko dutela espero dut. Hortik datorkieke mendebaldetarrei kezka eta izua. □

GUGGENHEIM-EKO BASAMORTUAN AGERTUKO DIREN HILDAKOEI AGURRA

“Nork dio beldurra S.R. Guggenheim-i?” galdetzen zuen erretolika handiz Joseba Arregi jaunak *El Diario Vasco*n urtar-
rilaren 21ean.

Bere ustez, Museo hori Euskadirentzako tranpolin eta eska-
parate ederra, eroso izango da, nazioarteko zirkuito kultural
baten barruan sartuko gaituen urrezko giltza. Milioi askoren
eta askoren ordaina turista-mordoska polita izango omen da.
Omen. Omen. Omen... Kultura Sailburuak ez du uste jendeak
beldur izan behar duenik... gaiztoetan gaiztoenak eta min-
beretan minberenak izan ezik.

Ausardia osoz esango diot nik nortzuk dituen dardaraz, lo
egin ezinik, artega bizian... Dirudenez ez zen Kultura Saileko
inor ere Zarautzen izan urtarrilaren 26an. Bertaratu izan balitz,
hantxe aurkituko zituzkeen izaturik baina tinko, egoerari aurre
egiteko bildu ziren teatreroak, zinegileak, intelektualak.
Errepaso arin bat egingo dugu... badaezpada ere. Ondoko
hauek dira lur jota zeudenak Guggenheim-eko basamortuan:

- 610 milioi eskuratuko dituen Expo-ra joango ez diren
bertsolariak, abeslariak, artistak.

- 400 milioi jasoko dituen Anoeta estadiora agertuko ez
diren kirolari xumeak.

- Guggenheim mamutzar horretako ateak seguruenik itxita
izango dituen hainbat eta hainbat margolari, eskultore.

- Donostiako Miramar jauregira sekulan gonbidatuko ez
dituzten zine eta bideo-egileak.

- Milaka muga eta mugari gairitu ondoren, sosik gabe ger-
atu den Donostiako Orfeoia.

- Gipuzkoako Foru Aldundiko pasiloetan zotinka dabiltzan
teatreroak. (Hauek ere, ez pentsa, Euskadiren izena eraman izan
dute Ameriketara edota beste hamasei elkarte autonomotara,
esaterako...).

- Geure-geureak diren dantzak lau haizetara zabaldu
dituzten taldeak.

- Donostiako Zinemaldiaren “glamour” zimelduarekin zerikusirik izan nahi ez duten zine-festatxoak.

- Kostata, penatan, bakardadean zabalik dirauen zenbait museo.

- Ate pribatu askotan jo orduko, Artearen Babespen-Lege gabe “mecenas”ik aurkitzerik ez dagoela badakiten horiek.

- Garai bateko eta egungo birmoldaketek suntsitutako lantegiak arteleku bihurtu dituzten horiek.

- Lan eta lan, izerditan, azpiegitura minimo batzuen eraikitzaileak.

- Diruz larri ibili arren, benetako artista askoren malkoak lehortzen saiatu diren udal eta foru aldundiak... kutzak eta bankuetxeak.

- Baserritar ilustratu hauek New York-eko gauzei eta ingelesez edota alemanieraz ahoskatzen diren izenei zor dieten begirune bera sentitzen ez duten horiek...

Denek diote beldur Guggenheim horri. Eta baita Expo-ri ere. Eta urteetan zehar axola gabe, ganora gabe gastatutako dirutza horien itzal ilunari.

Baina ez dute etsiko. Jakin badakite eta, museoak harritzkoak direla. Faraoi harro batzuek eraikitako esan oneko ispilu direla. Hantxe izoztuko direla hemengo inork ere erosi, gozatu, ikusi ez dituen lanak. Doazela japoniarrak Bilbora! Datozela amerikar aberatsak Museora! Edozein izkinatan, edozein txokotan topatuko dituzte 1.500 milioirik gabe bizirik irauten ikasiko duten egiazko artistak. Horiek izango dira gure errealitate magikoaren benetako islada. □

HAMAIKA PEZETAREN TRUKE

1991ko azken hilabeteetan jo eta ke, han-hemenka agertu eta erabilitako gaia dugu. 1992 ditxoso honetako lehen asteetan ere barruraino sartu zaigun auzia. Lehiakideek ez dute amore emango eta luze joko duen kontua izango delakoan nago. Asper-asper eginda bukatuko dugu eta azkenik, “zappina”

salbabide eta erremedio bakartzat joz, telebista itzaliko dugu. Bai horixe. Hasi, auskalo noiz hasi zen, baina lehertu, abenduaren 22an, Loteriaren egun berean lehertu zen gerra. *El Correo Español*-ek oso erreportaia mingarria, zabala, agian benetakoa (batek daki ez ote zen faltsu samarra!) plazaratu zuen. Zeri buruzkoa? Ba, ETBri buruzkoa, txoriño gaixoaren habiaren inguruan. Bertan oso zenbaki gogorrak agertzen ziren. Gogorrak bezain irristakorrak. Publizitatearen beherakada izugarria (%34a), 14.000 ikusentzuleen muzina...

José Antonio Zarzalejos-ek Euskal Autonomi Elkarteak ordaindu beharko dituen 10.000 milioiak (EITBren aurrekontua, alegia) salatzen zituen. Horretaz gain, bihozgabeki eraso zuen bigarren katea, erdalduna alegia:

“Lo importante en cuanto a ETB2 —y lo que preocupa a la opinión pública— son esos 10.000 millones de subvención a ETB que pagan todos los contribuyentes, el descenso de audiencia, la caída de la facturación publicitaria que no permite ni remotamente un atisbo de autofinanciación, el dirigismo informativo y la falta de independencia de ETB2 y el análisis político, social y económico de las razones por las cuales los vascos tenemos que sostener una cadena de programación comercial disponiendo como disponemos de tres privadas, dos estatales y ETB1...” (*El Correo Español*, abenduak 31)

Multimedia jakin baten partaide den *El Correo Español*-ek ez zuen (gaitzerdi) ETB1 euskalduna dudatan jartzen: “cumple una función específica y cuyo mantenimiento tiene sólidos valores...”

Hortxe hasi ziren suak eta txinpartak. ETBren zuzendariak, Luis Alberto Aranberrik, eta programaziokoak, Mikel Lejarzak, batera erantzun zioten. Zenbakiak gora, iritziak behera. Milioi bana ikusentzule omen dituzte bi kateek eta gatzelaniaz diharduen honetan barne-produkzioko albistegiak, mahainguruak dira nagusi: “ETB2, es un canal con clara vocación vasquista y para el que lo acontecido en Euskadi es elemento prioritario. Programas como ‘Todavía ayer’, ‘La ventana económica’, ‘Vasta con V’, ‘Por lo visto’ tienen como eje fundamental a la sociedad vasca. ¿Qué otra cadena ofrece servicio similar?” (*Deia*, abenduak 15)

Nafarrako Mihura zezen “kolorao” horietakoak bailiren, denak —politikariak, soziologoak, jeltzaleak, PPkoak, EUEkoak— plazaren erdi-erdian lehia bizian. Batzuentzat, ETB merkea da oso. Besteentzat, aski eta sobera katea bakar-ra rkin. Zenbaiten ustetan, elebiduna beharko luke izan katea bakar horrek. Beste hainbat, ordutegia murriztearen alde agertu da. Arzalluzek, bere aldetik, ETBk beti bi katea izango zituela zioen: “Detrás de todo ésto hay un problema político porque hay gente que quiere que todo el que viva al margen del mundo del euskera no reciba una información específica de aquí y por tanto sea influenciabile políticamente.” (*El Diario Vasco*, urtarrilak 19)

Ikusentzuleok, ohizkoa denez, ez genuen parte hartzerik izan tira-bira horretan, geu izanik “telebisiño-katea bixek” ikusten ditugun bakarrak. Badakigu bigarren katea katea pirata modura jaio zela baina ez diogu aurpegiratuko sasikoa izatea. Kalitate-eza bai, ordea. Arazoa Gasteizen aurkeztuko balitz, seguru nago Legebiltzarreko kide gutxik asmatuko luketela programazioaren berri ematen. Hortxe dago kokxa. Politikakeriak, komunikabideetako kideen arteko jelsiak, gastu ikaragarriak alde batera utziz gero, nor kezkatzen da kalitateaz? Nork demontre esango dio Lejarza jaunari berak aipatutako programa askotan eta askotan telebista-aztarnarik ez dagoela? Nork onartuko du Moreno-ren zaborkeriak hor jarraitzea merkea izateagatik? “‘El curita cañón’ eta hori bezalako filmeak jarri behar ditugu ikuslegoaren %46a ematen digutelako” entzun eta gero, nork luzatuko dio/die Pilar Miró-ren “La Capilla Sixtina no se construyó a petición popular” esaldia? Nork eskatuko dio/die gure “tamainako” publizitatea eta ez “Urriko Iraultza” edo “Por todo lo alto” eta antzeko harropuzkeriak? Nork abisatuko dio/die, egon ere, badagoela ETBn lekurik, txokorik aurkitzen ez duen hainbat eta hainbat euskal ikusentzule gazte, moderno eta kultu? Nor gogoratuko da erreta eta etsipenak jota eszedentzian dauden profesional on guztiez?

Ideologia jakin baten menpekotasunetik aske den telebistarik ez dagoenez, ez gaitezen ezinezko galderatan eror. Bigarren katea badenez, jarrai dezala euskaldunari kalterik egin gabe

baina, arren, zain ditzagun helburua, kalitatea, programazioa, diseinua. Telebista asko dago. Gehienek dirua dute helburu eta ez ikusentzulea. ETBk besteek ematen ez dutenaren arabera jokatu beharko luke itxaropenik galdu gabe. Euskal Herrian urteetan zehar denetan aberatsena izango denez, bana ditzala bere sosak kale gorrian geratu diren artisten artean.

Hala jokatu izan balu, bakoitzari kostatzen zaizkigun hamaika pezeta horiek, egiazko “tele” jator, eder, euskaldun eta gaurkotu bategatik egunero gastatzen ditugun hamaika pezeta horiek... ia-ia... musutruk. □

AIZAN, ZELULOIDEAN AURKITUKO GAITUN

1991 urtea 1992arekin lotzen zuen zubian, zeluloidezko bidean, gutako askok miresten ditugun bi emakume azkar, prestu, bikain, gain-gainekoekin egin genuen topo. Thelma eta Louise ziren. 1991ko azken egunak ez ezik, 1992ko hilabete asko ere markatuko dituztenak. Azaroaren 22an estreinatu zen Ridley Scott-en filmeak hor dirau eta iraungo du tinko, irmo, amore eman gabe.

Denetarikoak izan dira “Thelma eta Louise” filmearen aurrean jendearen jarrera eta jokabideak. Cannes-eko zinemaldian gustora, aho zabalik, bihotz-taupadak eutsi ezinik ikusi genuenetik, pixkana-pixkana batzuen eta besteen artean filmea gaiztotu egin digute.

Hasteko, etiketazale amorratuek, “*road movie* feminista”tzat jo dute. Ez dute kaskoa gehiegi berotu behar izan. Bideetan gertatzen diren filme guztiak bait dira “road movie” (“Paris, Texas”, “Easy rider”...). Bideari ekiten diote Thelmak eta Louisek. Pantailan, mitoz eta legendaz inguraturik, hain ondo isladaturik erakusten zaizkigun bide horietan luzatzen da bizitza-oihuden abentura. Errazegia, beraz, “road movie” deitzea. Eta “feminista” zergatik? Protagonistak bi emakume direlako akaso? Sinpleegia, benetan. Bi gizonezko balira, “matxista”tzat ala “normal”tzat joko lukete?

Halere, hori hasiera baino ez zen izan. Gero... gerokoak etorri ziren. Oso filme "biolentoa" omen zen nahiz eta hildako bakar bat baino ez agertu. Oso "faltsua", agertzen ziren gizonezkoak ez bait ziren heroiak. "Gezur hutsa", polizia on bat Thelma eta Louiseren alde zegoelako. (Kuriosoa da, oso kuriosoa, ikustea nola herri honentzat, nozitzen duen indarkeriaren ondorioz, hiltzen diren polizia guztiak zintzoak, jatorrak eta urrikgarriak diren eta bizirik dirautenak, aldiz, nahiz eta zeluloidean izan, "madero nazkagarriak"... Hemen ere, "Oeste"an bezala, "polizia on bakarra hilik dagoena"?). "Atzerakoia", askatasunaren bila zihoazten biek bere buruaz beste egitea erabaki zutelako. Halajainkoa! Tutik ere ez dute ulertu. Thelma eta Louise ez dabilta askatasunaren bila. Bidean topatzen dute, ordea. Bizitzaren alde garratza ikusten dute-nean etxera herabeturik eta damuturik itzuli orde zurrera egiten dute, asteburua ihes bilakatuz. Aurrera eta aurrera... azkenik, auskalo norantz, salto izugarria egin arte. Suizidioa? Ezta pentsatu ere!

Gerofeminista sutsuak etorri ziren, eta gure bi neskak bantderatztat hartuz, ederki astindu zituzten. "Thelma and Louise" ez zen jada gure filmea, gure filme argia, bihozkoa, bihurria, arina, erritmo handikoa, gozoa, umorez blaitua. Ez zen zeluloide-puska ederra, edonork ahotan zerabilen zerbaiz baizik. Lastima!

Halere, jende arruntak, sotilak, Ridley Scott-en marabila ikusteko luzaroan zain egon den horrek, ondo baino hobeto daki nortzuk diren bi emakume horiek. Eta Clarice Starling, "El silencio de los corderos"eko neskatxa adoretua, eta baita Kathlen Turner aktorea izukaitz horri esker, Marlowe eta Spade beldurtuko lituzkeen V.I. Warshwaski ikerlari pribatua ere. Aurrera, zeluloidezko ahizpak, eta baita hi ere, "Emakunde"ko langilea haizen Sorkunde txolin hori... habil erne parekorik ez dun eta! □

TOLOSA HIRIBIDEA. 103-1.C
TEL.(943) 21 80 92
FAX (943) 21 82 07
20009 DONOSTIA

Handwritten text, possibly a signature or date, located in the bottom right corner of the page.